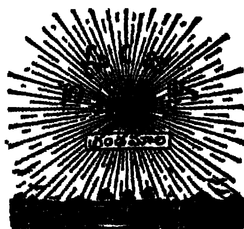
వేగుంజుక్క గ్రంథమాల:- 51

మేవార్ పతనము.



(చారిత్రాత్మక నాటకము.)



గ్రంథకర్త.

పండిమెడ వేంకటసుబ్బారావుగారు బి.ఏ.

సౌందర్య గ్రంథమాల.—51

మేవార్ పతనము.

(చరిత్రాత్మక నాటకము)



— గ్రంథకర్త —

గుండిమెడ వేంకట సుబ్బారావు, బి.ఏ.

Author of
"Rana Pratap" "Khilji Rajya Pathanam" Etc

1 St Edition

Printed & Published by —
Pundit Bh N. Sarma

at

Sree Rama Press.

Berhampur, Ganjam Dt

 [Price Re 1-0-0

పీఠిక.

ఆంధ్రసోదరులారా!

సుప్రసిద్ధ వంగదేశ కవిచంద్రుఁడగు ద్విజేంద్రలాల్ రాయల "మేవార్ పతనము" నకిది స్వేచ్ఛానువాదము. మూల గ్రంథమును చేతఁబట్టి, ఆంధ్రగౌరవమును హృదయమున నిలిపి రంగస్థలమును దృష్టి పథమునం గాంచుకొని రచించిన నాటకమిది. "రాణా ప్రతాప్" అను నా ప్రథమగ్రంథమును, నిదియు నొక్కటిగనే రచించినవే. అయినను నేటి దనుక దీనికి ప్రచురణ భాగ్యము లభింపకుండుటకు నేనే యుత్తరవాదిని "మేవార్ పతనము" లీనడుమనే యనేకములు ముద్రితములై యున్నవి. తిరిగి దీనిని ప్రచురింపనేల, యని తలఁచి దీని నడుగునఁబడవైచితిని. ఆరేండ్లు గడచిపోయినవి. ఈనడుమ "ఖిల్జీరాజ్య పతనము" అను మఱియొక నూతన నాటకమును రచించి ప్రచురించి యుంటిని. మేవార్ పతనము మాటయే యొకవిధముగ మఱచిపోయితిని. ఇంతలో, నాకు గురువులును, తులసీ రామాయణాద్యనేక గ్రంథనిర్మాతలును వేగుఁజుక్క గ్రంథ మాలాధిపతులును, అగు బ్రహ్మశ్రీ భాగవతుల నృశింహశర్మ గారిని నేను దర్శించుట తటస్థించినది వారు మూలఁబడియున్న నా మేవార్ పతనముఁ గూర్చి యడిగి దానినిఁ దమ "వేగుఁజుక్క" గ్రంథమాలయందు బ్రకటించు నభిప్రాయము సూచించిరి. "ఈ మేవార్ పతనములీవఱకెన్ని ప్రకటింపఁబడి యుండిననేమి? నీవు రంగస్థలానుభవముఁగల యొకానొక నటుఁడవు. నటుఁడే నాటకకర్త యగుచో వాని రచన

లాగు విశేషముగుఁడక తీరదు." అని నాకు సమాధానమిచ్చి దీనినిఁ బ్రకటించు నభిలాషను వెలిఁబుచ్చిరి. నా గ్రంథమునకు ప్రచురణావకాశము లభించుటయేగాక, నాకు గురువాచపూ జానకాశము కూడలభించినదనిసంతసించి, యీ గ్రంథమును వారికి సమర్పించితిని. అత్యల్పకాలమునందే దీనిని ముద్రింపించి ప్రకటింపించి, తమ యభిమానమును వెల్లడించినందులకు వారి కనేక కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పించుచున్నాను.

ఈ సమయమున నా గురుదేవులగు విద్వత్కవి శిరోమణి బ్రహ్మశ్రీ మాడపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారిని భక్తి పూర్వకముగ నా హృదయమున ధ్యానించుచు ఈగ్రంధమును ఆంధ్రసారస్వత ప్రపంచమున విడచుచున్నాను. ఇందలిగుణములు మూల గ్రంధకర్తయగు ద్విజేంద్రలాల్ రాయులవి. ఇందలి దోషములకును ప్రమాదములకును మాత్రము నేనును ముద్రాపకులును భాగహారులము. తీరని హేతువులచే నింద నేకములు ముద్రణ దోషములు సంభవించినవి. ఈ దోషములు గ్రంధకర్తవా లేక ముద్రాపకునివా యని సందేహింపఁజేయు స్ఖాలిత్యములు కూడఁ బొడగట్టును. ఎవరివైననేమి? యుదార హృదయమున పాఠక మహాశయులు ఆయాదోషములను సవరించుకొనఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లువిధేయుఁడు,

భతిపురము. 14—7—34

గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు.
గ్రంథకర్త

పాత్రలు.

పురుషులు.

రాణా అమరసింగ్	మేవార్ రాణా
గోవిందసింగ్	మేవార్ సేనాధిపతి.
అజయసింగ్	గోవిందసింగ్ కుమారుఁడు.
సగరసింహుఁడు	రాణా అమరసింగ్ పినతండ్రి
అరుణ సింహుఁడు	సగరసింహుని మనుమఁడు. సత్యవతి కుమారుఁడు.
మహాబత్ఖాన్	సగరసింహుని కుమారుఁడు. మొగల్ సేనాపతి.
జహాంగీర్	మొగలాయి చక్రవర్తి.
గజసింగ్	జోద్పూర్ రాజు— మ్లేచ్ఛదాసుఁడు

స్త్రీలు.

రాణి రుక్మిణి	రాణా అమరసింగ్ భార్య
మానసి	అమరసింగ్ పుత్రిక.
సత్యవతి	సగరసింహుని పుత్రిక— మహాబత్ఖాన్ సోదరి.
కల్యాణి	గోవిందసింగ్ పుత్రిక, మహాబత్ఖాన్ భార్య.

ఇంకను సందర్భానుసారముగ మఱికొన్ని పాత్రలు రావచ్చును.

వేగుఁజుక్క గ్రంథమాలనుండి వెలువడిన ప్రసిద్ధ నాటకములు.

1. ప్రతిజ్ఞా చాణక్యము 0-12-0

గ్రంథకర్త:- భాగవతుల నృసింహ శర్మ గారు.

2. కాంతాపహరణము 1-0-0

గ్రంథకర్త:- పి. కృష్ణమాచారి గారు.

3. ఉత్తమ వంచకుఁడు 0-10-0

గ్రంథకర్త:- కా॥ సో॥ రామమూర్తి గారు.

4. దుర్గాదాస్ 0-12-0

గ్రంథకర్త:- వా॥ భానుమూర్తిగారు.

5. మేవార్ పతనము 1-0-0

గ్రంథకర్త:- జి.వి. సుబ్బారావు గారు. బి. ఏ.

పునర్ముద్రణములో నున్నవి.



1. విజయ విజయము
2. విచిత్ర వీర బొబ్బిలి.
3. (ప్రతిజ్ఞా విజయ రామ రాజీయము)

(చక్కని ప్రతులు వెలువడును.)

వలయువారు:—

భా॥ నృ॥ శర్మ,

వేగుఁజుక్క గ్రంథమాల

పూడిపెద్దివారి వీధి, బరంపురం (గంజాంజిల్లా.)



[illegible]

మేవార్ పతనము

— [illegible] —

[illegible] 1.

[illegible]

[[illegible]]



[illegible]

[illegible]?

[illegible]

గోపి—(ఉత్తేజితుఁడై) ఏమిరా [illegible]? మొగలాయిలతో సంధియా?

అజయ—ఔను ఈవిషయము స్థిరపరచుటకే నాయన [illegible] ప్రాతఃకాలము సామంతుల దళను సభకు [illegible] వచ్చునట్లు ఆజ్ఞాపించిరి. [illegible] నన్ను [illegible] పంపించినాఁడు

గోపి—ఏల?

అజయ—మీ యభిప్రాయము తెలిసికొనుటకు

గోపి—నా యభిప్రాయమా? సంధి విషయము. నా యభిప్రాయమా?

అజయ—ఔను, తండ్రీ!

గోపి—(గంభీరముగ) ఎట్లు?—సంధియన నేమియో నాకుఁ దెలియదు. ఇరువదియైదు వత్సరములనుండియు యుద్ధభూమి తప్ప వేఱేమియు నాకుఁ దెలియదు. యుద్ధభూమియే నాకు దివారాత్రి సంచారభూమియై యుండెను. యుద్ధభూమి యందే నాజీవితము [illegible] గడచిపోయినది

సీ॥ శత్రుభీకర ఖడ్గ ఝంకారములె కాని,
వీణా నినాదముల్ వినిచి యెఱుఁగ!
ఆహవోన్మత్తులౌ కోలాహలంబులె కాని,
మృదుసుధా సంగీత మే నెఱుంగ!
సమద రణాశ్వ హేషారవంబులె కాని,
లీలా ప్రహాసముల్ నే నెఱుంగ!

కాఁ బ్రకృతి నాళ్ల దెలియుటే కాని,
పేలాపనకాలపు మేనెఱుంగి!
గీ॥ రక్తతేరున మాకిడ్డ రణమె కాదు,
నీతి సంబంధ కార్యాల రణమె యెఱుఁగ!
సుమము, సుమశితాధిగ పరాజయమె కాని,
ఇంతవఱకు సంధియనేది యెఱుఁగ!

(ప్రవేశించు కొంతసేపు నిశ్శబ్దము నాడుకొనుచు.)

గోప—ఇప్పుడు, రాణాగారు సంధి నెల వేర్పఱచుచున్నారని
మీతో చెప్పియుంటిరా?

ఆ—[illegible] చెప్పి యుంటిని. ధనధాన్యములు పుష్కలముగ నిచ్చి సంధి
చేసికొనక వృథా రక్తపాతము తగదని చెప్పియుంటిని.

గోప—ఉత్తమ (స్వగతము) [illegible] వృథారక్తపాతమగునని కాపుర
ముగిలాంబుని [illegible] పాదుకలను శిరమున ధరింప
వలయునా? రక్తపాతమునకు జంకి రాజపుత్రపరాక్ర
మాగ్ని విశ్వమును నారవలయునా? అసంభవము! మే
వాడు రాజ్య స్థితి యథమాధమ పరివర్తనమునకు
బాల్యమునుండి నేనిట్టి కే వర్తించితిని.

తే॥ గీ॥ శ్రీనివాస స్వర్గ్యాపా [illegible] సింహరమెపుడు
మాన్యుఁడెనెడి గౌరవ్యశీలాన మందిరముగ,
నాఁడె మేవాడరాజ్యపు నాశనంబు
వెలువఱచు [illegible] గ్రహించు చిదిని నేను!

అమహాపురుషుని సమరణ సమయమున [illegible] వచ్చె
యుండు.

ఉ॥ ఈరతి ఛిన్నచిత్తమున । నీ సకలంబు పరిత్యజించి నే
నేగుచు నుంటి నింకపయి । నే నపుత్త్రుండ రాజ్యభార భూ
భారము శత్రుభూపతుల । పాలగు, నిశ్చయమంచు నమ్మహా
భాగుడు రక్తబాష్పములు । పారగ నేడ్చెను మృత్యుశయ్యపై!

ఆమహానుభావుని వాక్యము లిత్తరి పోవునా? సర్వనాశము సమీపించుచున్నది! మేవాడరాజ్యమునకు సర్వనాశనము సమీపించుచున్నది.

రాణా—(కొంతతడవు ఆలోచించి) తండ్రీ! ఇట్టి సమయమున, సర్వాంతకమగు మొగలాయి సైన్యమును ఓడించుట మన కసాధ్యమనియు, సంధి చే శాంతియుతమైన యీ రాజ్యమున నిష్కారణ రక్తపాతమేల గావింపవలయు ననియు వారి యభిప్రాయము.

గోవిం—అజయా! నీవు సహితము వారితో నేకీభవించితివా? మన స్వాతంత్ర్యమును చేతులార మ్లేచ్ఛుల కమ్ముకొనుటకు నీ విచ్చగించుతువా? (తీక్ష్ణముగ కుమారునివైపుఁ జూచి) కంఠమున ప్రాణములుండ గోవిందసింహుఁడిట్టి యధః పతనమును సహింపఁజాలఁడు. నేటి కేడు శతాబ్దముల నుండియు శత సహస్ర విఘాత పాతములకును, అసంఖ్యాక ఝంఝూనిలా ఘాతములకును లెక్క సేయక, అభిమానపూర్వకముగ నెగురుచుండిన మేవాడ రక్తధ్వజము, నేఁడు మ్లేచ్ఛుల కండెత్త్రుఁ జేసిన మాత్రమున అల్లలనాడి నేలవ్రాలునా-మంచిది పోయి నేను వచ్చుచుంటినని రాణావారితోఁ జెప్పుము

అజయ—చిత్తము (నిష్క్రమించును).

గోవిం—(ఉక్తేజితుఁడై గోడకుఁదగిలియున్న ఖడ్గముఁదీసి) ఆహా! ఎన్నిదినములకు మరల నీయీ నాహస్తము నలంకరించితివి. హర్! హర్! మహాదేవ్! ప్రియసఖీ! అనుగ్రహింపుము! అనుగ్రహింపుము! నేఁడు నన్ను మేవార్ యుద్ధమునకుఁ గొనిపోయెదను. (ఆవేశమున)

సీ॥ కురిపింతు నీచేత । కుంభవృష్టి, నేఁడు
ప్రద్యోత విలయాగ్ని । వర్షములను!
నఱకింతు నీచేత । కణవు తీఱఁ నేఁడు
కపట రాక్షస కోటి । కంఠములను!
త్రాగింతు నీచేత । దాహశాంతికై నేఁడు
వాహినీ । రక్తప్రవాహినులను
మ్రోగింతు నీచేత । పుడమి బెగ్గిల నేఁడు
రసపూర్త జయజయా । రావములను!
గీ॥ ఎంతకాల ముజ్వల లీల । నీవు వాఁడు
హస్తము నలంకరించెద । వంతదనుక,
శౌర్యనిధియైన మేవాడ । స్వచ్ఛకీర్తి
పంకిలము కాకయుండఁగా । పాడుమమ్మ!

హర్! హర్! మహాదేవ్!—హర్! హర్! మహాదేవ్!

(ఆవేశమున ఖడ్గము ఝుళిపించుచుండును)

(ప్రవేశము—కల్యాణి.)

కల్యా—తండ్రీ! తండ్రీ! ఇదియేమి? ఇదియేమి?

గోవిం—ఇది ఖడ్గమమ్మా! ఖడ్గము! శత్రుకంఠ విచ్ఛేద నాసక్తమగు ఖడ్గము! దీనినై పుఁజూడుము.

కల్యా—తండ్రీ! దీనిని మీరించుక దూరముగ నుంచుడు. నేడు మీరు ఖడ్గము నేల దీసితిరి? దీనిని దూరముగ నుంచుడు. మీ హస్తమున ఖడ్గముఁజూడ నాకు భయమగుచున్నది

గోవిం—భీరూ! భయమగుచున్నదా? (ఖడ్గమును భూమిపై నుంచి) కల్యాణీ! ఈ భయంకర ఖడ్గము నంటెట్టి యప్రతిమాన సౌందర్య మిమిడియున్నదో నీకేమి తెలియును? ఇది యహోరాత్రము లేమి కోరుచున్నదో నీకుఁ దెలియునా?

కల్యా— తెలియదు-ఏమి కోరుచున్నది?

గోవిం—(గంభీరముగ) రక్తముఁగోరుచున్నది! స్వేచ్ఛకై స్వేచ్ఛ రక్తముఁ గోరుచున్నది!

కల్యా—కాని, తండ్రీ! మొగలాయీలపై మీకింతటి క్రోధమేల?

గోవిం—అందులకుఁగారణము నీ జన్మభూమి యగు మేవాడ నెఱుగుము - నాటి నాటికి నీ ఫ్లేచ్ఛరాజులు మన రాజ్యముపైఁ బడుచుండుట, వారికి విలాసవాఁఛయనైన మేవాడ వారియెడ నేమి యపరాధముఁజేసియుండెను? మానవుఁడు మదాంధుఁడగునప్పుడు, వారికి న్యాయ మార్గమును జూపు నదీఖడ్గమే!

(నేలపైనుండి ఖడ్గము నెత్తుచు)

కల్యాణి—(భయము నభినయించును).

గోవిం—సుంచివి కల్యాణీ! నీ వింక లోనికిఁబొమ్ము. ఒకానొక యత్యవసర కార్యమును జూచుకొని నేను త్వరలో వచ్చెదను

(ఇరువురును చెఱియొక వైపు నిష్క్రమింతురు)



దృశ్యము 2.

స్థానము—ఉదయపురమార్గము.

[ప్రవేశము—సన్యాసినియైన సత్యవతి]

సత్య—(మేవార్ దేశమును వర్ణించుచు పాడుకొనుచుఁ బ్రవేశించుచు)

(ప్రవేశము—అజయసింహుఁడు)

సత్య—(పాట చాలించి) అయ్యా! మీ రెవ్వరు? సైనికులా?

అజయ-ఔను. నేను మేవార్ సేనాపతులయందొక్కరుఁడను!

సత్య—నేను మిమ్ముల నొక్క విషయమునుగూర్చి ప్రశ్నింపఁ దలఁచితిని.

అజయ—ప్రశ్నింపుఁడు.

సత్య-మొగల్ సైన్యములు తిరిగి మేవార్‌పై దాడి వచ్చెనను వార్త సత్యమే యగునా?

అజయ-ఇప్పటి కిరువురాడి వెడల లేదు కాని, రాణా వారు సంధి కంగీకరింపనిచో దండయాత్ర నిశ్చయము! సంధి విషయము నిశ్చయించుటకే మొగల్ సేనానాయకుని దూత నంపెను. రేపటి ప్రాతఃకాలమున రాజస్థానము దావిషయము స్థిరపడగలదు

సత్య-(నిట్టూర్పువిడచి) మీ యందఱి యభిప్రాయ మేమి? యుద్ధమునకే సిద్ధపడి యున్నారా?

అజయ-రాణా వారెట్లాజ్ఞాపించిన నట్లు చేయుటకే మేము సంసిద్ధులము. యుద్ధమా లేక సంధియా యను విషయము రాణావారే నిర్ణయింపవలసి యున్నది!

సత్య-రాణావారి యభిప్రాయ మెట్లున్నదో మీ కేమైన దెలియునా?

అజయ-తెలియదు. కాని, యీ సమయమున వారు సంధియే గావింతురని తోచుచున్నది! ఈ విషయమై చర్చ గావించుటకై మా తండ్రిగారిని బిలువ నంపిరి.

సత్య-మీ తండ్రిగారెవరు?

అజయ-మేవార్ ప్రధాన సేనాపతియగు ఠాకుర్ గోవిందసింగ్

సత్య-ఓహో! మీరు గోవిందసింహుని పుత్త్రులా? వారి యభిప్రాయ మెట్లున్నది?

అజయ-వారు యుద్ధమే జరుగవలయునని స్థిరసంకల్పులై యున్నారు

సత్య-(మందహాసము చేయుచు) మంచిది. నను మీకవరోధము

కల్పించినవారలకు తమయొప్పుడు. మీరు కార్యాతురులై
యున్నట్లు తోచుచున్నది ఇక నాకు సెలవిండు.

అజయ-మంచిది —(పోఁబోవును)

సత్య-(తిరిగి చూచి) అయ్యా! రేపటి ప్రాతఃకాలమున వేగరా
రాజసభాస్థానమున వచ్చి జరుగుటా?

అజయ-ఔను.

సత్య-మంచిది

(అజయసింహుఁడు నిష్క్రమించును)

సత్య-ఏమేమి? సంధియా? మహారాణా ప్రతాపసింహుని
యాత్మసంభవునకు మొగలాయీలతో సంధివిషయిక
ప్రసక్తియా? చూచెదఁగాక!-'రేపటి ప్రాతఃకాలము'-
రాజసభాస్థానమునఁ—చర్చ- రేపటి ప్రాతఃకాలమున!—
మంచిది సంధియెట్లు జరగునో చూచెదఁగాక!

(నిష్క్రమించును)

దృశ్యము 3.

స్థానము —ఉదయపురమునందలి రాజసభాభవనము.

[రాణా అమరసింహుఁడు చిత్రాసనస్థుఁడై యుండును. ఇరుప్రక్కలను జయసింగ్, కృష్ణదాస్, కేసరిసింగ్, శంకరసింగ్, మున్నగు సామంతులు కూర్చుండియుందురు. ఒక ప్రక్క గోవిందసింగ్ కూర్చుండియుండును.]

జయ-మహారాజా! ఈ సమయమున రాజపుత్త్రులేమిచేయు

[illegible]

[illegible] యు [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] యు [illegible] పూర్వ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆపుర వాటమూట [illegible] వాయు [illegible]

మాతృ [illegible]

[illegible]

[illegible] వారు కేవల [illegible]

[illegible]

[illegible] యా [illegible]

[illegible] మనుష్య [illegible]

[illegible] యెచ్చటి

[illegible], యెవ్వరును చెప్పజాలరు. [illegible]

ను వారలు [illegible] కేవల [illegible].

[illegible]

[illegible] సకా [illegible]

తే॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] నా [illegible] దియు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

శా॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] శిలా [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] సు [illegible] నేనేమియును
చెప్ప [illegible] యు [illegible]
[illegible] సుఖము, [illegible] స్వ [illegible], [illegible] నను [illegible]
[illegible] సేవ [illegible] లను [illegible]
[illegible]

ఉ॥ ఇరువదియైదు వత్సరము • లేను ప్రతాప నరేంద్రుని గోడ, జా
గరణమునన్ మహాగహన • ప్రాంతభూముల సంచరించితన్!
అరిగెను నాడు జీవితము • నందు సగంబు రణస్థలంబుపై
దొలుగు సౌఖ్యమన్న నది • యేమియొ దుఃఖము కాక భూవరా.

ఆ దినములందు దుఃఖమే నాకు మహాసౌఖ్యదాయకముగా నుండెను మహారాజా! కర్తవ్యనిర్వహణమునందు మానవుడనుభవించు దుఃఖ మెంత మధురమో నీకేమి తెలియును? ఆ దుఃఖమునందెట్టి మహాసౌఖ్యము నిమిడి యున్నదో నీకేమి తెలియును?-ఆహా! అవియెట్టి సుదినములు! ఎట్టి

మహత్తరదినములు! ఆదినములింక తిరిగిరావు-ఆహా!

సీ॥ ఆనాటి దేవతా • స్థానంబులే యివ్వి?
సురతభోగార్థ మం • దిరములయ్యె!
ఆనాటి స్వేచ్ఛావి • హార భూములె యివ్వి?
బహువిలాస నికుంజ • వనములయ్యె
ఆనాటి రణశిక్ష • ణాలయంబులె యివ్వి?
హేలాంగనా నాట్య • శాలలయ్యె!
ఆనాటి వివిధాయు • ధాగారములె యివ్వి?
అధ్వాన శయ్యాగృ • హంబులయ్యె!

గీ॥ అకట! దేవాంశమునబుట్టి • యఖిల జగతి
కనుప మాదర్శమగు జీవ • యాత్ర గడపి
మఱలి చనిన ప్రతాప రా • ణ్మౌళి లోడ
స్వర్గమున కేగ కేనేల • బ్రతికి యుంటి!

కేశవ గోవిందసింగ్! ఓయూరు పిలిచి యుంగున్న తనఅకును మే
వాడ యశస్తేజమున కెట్టికళంకమును రాజాలను

గోవిం—కేశవ్ జీ! నేనేమిచేయఁగలను? జరాదుఃఖపీడితుఁడనై న
నేనేమి చేయఁగలను? దౌర్బల్యముచే నాకరణచరణ
ములు కంపించుచున్నవి ఇదిగో, రక్తమాంస విహీనమై
ప్రాణమాత్రావశేషమైయున్న నాయస్థిపంజరమును
చూడుఁడు. కాని, యిప్పటికిని నాకు పూర్వమువలెనే
పర్వతారణ్య సంచారమొనర్చుచు మాతృభూమికై
తిరిగి యానాటి మధురదుఃఖ మనుభవింపవలయునను
కోరిక గాఢముగ నున్నది! కాని, యేమి ప్రయోజనము
ఏమిప్రయోజనము!

(కన్నీరు గార్చును)

అమర—కాని, గోవిందసింగ్! హిందూస్థానమంతయు మొగ
లాయి చక్రవర్తి యెదుట శిరమువంచుకొని యుండుట
నీకుఁదెలిసినవిషయమే. అట్టిచో, నామమాత్రకమైన
మేవాడరాజ్యము విశ్వవిజయివియగు మొగలాయి
సైన్యము నెదుర్కొనుట కేవలమసంభవము కాదా?
నీవే యోచింపుము.

గోవిం—మహారాజా! ఇంక నేను యోచింపవలసిన దేమియును
లేదు.

(అందరును కొంతసేవు నిశ్శబ్దముగ నూరకుందురు.)

అమరు — [illegible]
నిన్ను మోసగించుట నాయభిప్రాయము గాదు. కాని
యీ పత్రికను సంగ్రహించుట మంచిది [illegible]
లిది — చోఁదార్!
చోఁదార్ — (ఆ పత్రికను [illegible] చదువును)
అమరు — నాన్న[illegible] దోషు[illegible]
చోఁదార్ — [illegible]
గోవి — (మహాగాఢముతో) హా! హా! మహారాణా, —
మహారాణా ప్రతాప్!

సీ॥ నీకుమారుండు నీకు । లోకైక విక్రమా
త్పేక బద్ధకు బగ్గి । [illegible] మా?
నీకుమారుండు నీవు । నిలిపిన మేవాడ
స్వాతంత్ర్య [illegible] । [illegible]ముగా!
నీకుమారుండు నీ । నిఖిల దిశాసమా
క్రాంతి కీర్తి [illegible] । [illegible] లుపుడుగా
నీకుమారుండు నెమ్మి । నీ వుద్ధరించిన
మహితాన్వయము రూపు । మాపుమంగా!

గీ॥ నీకుమారుండు పారిపోవుండు! । నీదు జన్మ
భూమి మ్లేచ్ఛాధముల కర్పించి । పోవు మగడా!
హా! మహారాజ! స్వర్గ రా । జ్యంబు నుండి
చెరయు చుంటివె యీ పరిభ । వంబు నీవు!

([illegible])

వాల్మీ-(ప్రా[illegible] నా[illegible] వే[illegible]

[illegible] తెలుపుచుబోయి, [illegible] గా [illegible] యూటపున నివేదింపుము.

([illegible] ప్రవేశించు)

సత్య-(గంభీరముగ) [illegible]! [illegible] సమస్తమాటిని [illegible] తోడ [illegible] సువాసహ్యా[illegible] [illegible] సోదరులారా! మీరెల్లరు యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నుండుడు.

గోపి—(సగౌరవముగ) ఔరా! నీవెవ్వతెవు? ఈ నిబిడాంధకారమున విద్యుల్లతవలెఁ బొడగట్టిన నీ వెవ్వతెవు తల్లీ? ఈ కోమల గంభీరసజ్జిద్ధ్వని యెవ్వరిదో చెప్పి మనస్సులఁ గృతార్థులఁ జేయుము!

అమ్మ (ఆశ్చర్యముతో) [illegible]తా! నీ వెవ్వతెవు? సత్యముఁ బల్కుము

సత్య—మహారాజా! నేనొక చారిణిని [illegible] మే [illegible] దేశమునకు ప్రతి శిలయు, ప్రతి తృణమును, ప్రతిధ్వనించునట్లు మేనాయకుల కీర్తిగీతములను

పాడుకొనుచు నహోరాత్రములు సంచరించు మూహము
అంతకుమించి చెప్పుట కిప్పుడవసరము లేదు.

సామంతులు—ఆశ్చర్యము!

సత్య—సామంతులారా! నూచెద రేల?

ఉ॥ సుస్మృతి భూవిభుండుదయ ♦ సాగరతీర నికుంజ సీమలన్
దివ్యమ్మర నిండు భోగనిర ♦ తిన్ గులతేజము మించుల్వి! హ
స్తమ్ముల ఖడ్గముల్ కలుగ ♦ సంధి యొనర్తురె భీరులా! శౌ
ర్య మొక్కయింత కల్గినను ♦ రండు రణావని కేను వచ్చెదన్!

గోవిం-(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది! నాశరీరమునందీ యపూర్వ తేజ మెటనుండి వచ్చినది? మహారాజా! రణస్థలమెట్టిదో యెరుఁగని యొకానొక యబలహృదయముకు పౌరుష వాక్యముల కేవియు మీహృదయమున శౌర్యము జనింపకున్నదా? లెండు. లెండు. ఈ భోగవిలాసములను పరిత్యజింపుఁడు. ఖడ్గము ధరింపుఁడు.

అమర-గోవిందసింగ్! నిశ్చయముగ నాహృదయము నందడఁగి యుండిన శౌర్యజ్యోతి యీ కాంతామణి పౌరుష వాక్యములచేఁ దిరిగి ప్రజ్వలించుచున్నది! సామంతులారా! లెండు. మనము యుద్ధమే చేయుదము రండు!

సత్య-జయ్, మేవార్ మహారాణాకు జయ్!

అందరు-జయ్, మేవార్ మహారాణాకు జయ్!!



దృశ్యము 4.

స్థానము—ఉదయపురమునందలి ఉదయసాగర తీరము.

[మేవార రాజపుత్త్రి మానసి యొంటరిగా దిరుగుచు సాగరమును చూడును ఇంతలో నొకగుడ్డిబాలునితో నొకభిక్షుకరాలు ప్రవేశించును.]

భిక్షు—అన్నదాతకు జయమగును తల్లీ! అన్నదాతకు జయము!

మానసి-(పాటచాలించి) ఏమమ్మా! ఇతఁడు నీ కుమారుఁడా?

భిక్షు—కాఁడు. నాచెల్లెలికుమారుఁడు. వీఁడు పుట్టుగుడ్డి వీని తల్లి చనిపోయినది.

మానసి-అయ్యో, పాపము! వీనితండ్రియైనను జీవించియున్నాడా

భిక్షు-జీవించియేయున్నాఁడు. కాని, తల్లీ! ఏమిలాభము? పరదేశము నందున్నాఁడు.

మానసి (బాలుని చేతఁజేర్చి) అమ్మా! ఈ బాలుని నాకిచ్చెదవా? నేను పెంచుకొనెదను.

భిక్షు—తల్లీ! వీఁడు నన్ను విడచి యొక్క క్షణముండఁజాలఁడు. నేనేమిచేయుదును.

మానసి-పోనిమ్ము. నీయొద్దనే యుండనిమ్ము. కాని, ప్రతిదినము నీబాలుని నాయొద్దకు తీసికొని వచ్చుచుండుము-ఇదిగో ఈనాటిభుక్తి నిమిత్తము ఈనాణెమును గైకొనుము. (ఇచ్చును)

భిక్షు—(ఆనందముతో) రాజకుమారికి జయమగుఁగాక! మహా రాజ్య ప్రాప్తి యగుగాక! అమ్మా! సెలవుతీసికొనెదను (బాలునితో నిష్క్రమించును.)

మానసి-(స్వగ) ఆహా! ఈ భిక్షుకురాలి యాశీర్వచనము నా కెంత హృదయానందకరముగనున్నది! జయభేరికంటెను ప్రబలతరమై, శిశువాక్యముకంటెను మధురతరమై తోఁచుచున్నది!

(ప్రవేశము—అజయసింహుఁడు)

అజయ-మానసీ!

మానసి-(తిరిగిచూచి) అజయా! రమ్ము. నాహృదయమిప్పు డమితానందమయమై యున్నది. నా యానందమును నీవుసహితము పంచుకొనుము.

అజయ-నీ యానందమునకుఁ గారణమేమి?

మానసి-నేఁడొక భిక్షుకురాలు నన్నాశీర్వదించి పోయినది.

అజయ—మానసీ! ఈ రాజస్థానమున నిన్నాశీర్వదించని వారెవ్వరు? ప్రతిదినమును ప్రజలనోటినుండి నేను మేవాడ రాజకుమారి సద్గుణప్రశంసయే వినుచుందును.

మానసి—నీవు ప్రతిదినమును వినుచుందువా? అట్లైన నే నొక సారియైనను వినకుండుటకుఁ గారణమేమి?

అజయ-గృహమువిడచి యొక్కసారి యీవలకు వచ్చితివేని, నీవుసహితము వినఁగలవు.

మానసి-పోనిమ్ము. ఆవిషయము మన కేల?—అజయా! నీకుఁ దెలిసియే యుండును. నే నిచ్చటనొక ధర్మశాలను స్థాపించితిని. ప్రతిదినము నేన చ్చటకుఁబోయి స్వీయముగ నభ్యాగతులకు భోజనమిడుచుందును. అట్లు చేసిన గాని నాహృదయమునకు శాంతియుండదు.

అజయ—మానసీ! నీ జీవనము ధన్యమైనది!—నేఁడు నేను నీ యొద్ద సెలవుగైకొనుటకు వచ్చితిని.

మానసి—ఏమి? నీ వెచ్చటకుఁబోయెదవు?

అజయ—యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

మానసి-తిరిగి యెప్పుడు వచ్చెదవు?

అజయ—అది చెప్పఁజాలను, తిరిగి వచ్చెదనో లేదో కూడ తెలియదు.

మానసి-ఏమి?

అజయ—యుద్ధమునందు మరణించుటయుఁగూడ సంభవమేకదా

మానసి-ఔను. (యోచనాపూర్వకముగ తలవంచుకొనును)

అజయ—మానసీ! నేను తిరిగి రాకుంటినేని, నీవు దుఃఖింతువా?

మానసి-ఏల దుఃఖించను?

అజయ-నాకునీపై నెంతప్రేమకలదో నీకుఁదెలియును——

మానసి—ఔను. నీవునన్నుఁ బ్రాణాధికముగఁ బ్రేమింతువని నాకుఁ దెలియును.

అజయ—నీవు నన్నుఁ బ్రేమించు చుంటివా?

మానసి-(చిరునవ్వుతో) నీకట్టి సందేహమేల కలిగినది? నేను

నిన్ను తప్పక ప్రేమించుచుంటిని.

అజయ—లేదు. నీప్రేమ వేరొకరిపై నున్నది.

మానసి—ఔను. సమస్తమానవజాతిపై నున్నది అజయా నేను కేవలము నిన్నుఁదప్ప వేరెవ్వరినిఁ బ్రేమింపకుండ వలయుననియా నీకోరిక? అట్లయిన, నీవొక స్వార్థపరుఁడవు.

అజయ—మానసీ! నీవొక యబోధివనియు, అజ్ఞానివనియు, ఇంతవరకును నాకుఁదెలియదు.

మానసి—అజయా! నాపై నీ వాగ్రహించితివా? నాయపరాధ మేమి? సమస్త మానవజాతిని నేను ప్రేమించుట యపరాధమగునా? అది యపరాధమేయైనచో నీవు నన్ను దండింపుము.

అజయ-నిన్ను దండింపవలయునా?

మానసి-దండింపుము. అజయా! నేఁడునీవు యుద్ధక్షేత్రమునకుఁ బోవుచున్నావు. ఆయుద్ధమున నీవెన్నిహత్యలుగావింతువో ప్రజలు నిన్నంత శ్లాఘింతురు. హత్యయే లోకమున శ్లాఘాపాత్రమైయుండ నేను మానవజాతిని ప్రేమించుట యపరాధముకాదా?

అజయ—(కొంతతడవూరకుండి, పశ్చాత్తాపముతో) మానసీ! నీవు సమస్తమానవజాతిని ప్రేమింపుము. నీ యుదారహృదయసీమను విశ్వమునంతయు నుంచుకొనుము. నేను కేవలమొక మూర్ఖుఁడను. నీనిష్కళంక చిత్త

వృత్తిని గ్రహింపఁజాలక పోయితిని

తే॥ గీ॥ నిర్మలాకాశమును బోలు ♦ నీ విశాల
మానసంబును, దుర్బలం ♦ బైన యట్టి
నా హృదయ మాత్మ పేటికాం ♦ తరము నందు
డాఁగ నెంచిన మానుషా ♦ ధముఁడ నేను!

మానసీ! నన్ను క్షమింపుము నా యపరాధమును మరచిపొమ్ము. ఇంక నాకు సెలవొసంగుము.

మానసి-మంచిది. అజయా! పొమ్ము యుద్ధభూమికిపొమ్ము. యుద్ధమనిన నాకొకవిధమగు హేయభావమేకలదు, కాని, లోకమున అన్యాయమును, అత్యాచారమును ప్రబలమైనప్పుడు యుద్ధమనివార్యమనియే తోచుచున్నది. కాని, యుద్ధమొక నిష్ఠురకార్యము. అజయా అవకాశమున్నంతవరకు రణవ్యాపారమునందు నీ పవిత్రత నీవు నిలుపుకొనుము

అజయ-మంచిది. (నిష్క్రమించును)

మానసి-(పోవుచున్న అజయసింహునివైపుఁజూచుచు) అజయా నిర్విచారముగ రణభూమికిఁబొమ్ము. నా సత్కార్య ఫలము నిన్నొక యభేద్య కవచమువలె రక్షించుఁగాక! (కొంతతడవూరకుండి) యుద్ధమున మృతినొందువారే మయ్యెదరు? వారివారి స్త్రీజనములు నాయట్లే వారి వారి పురుషుల మాంగల్యమునకు సర్వేశ్వరునిఁ బ్రార్థింపరా? అందెవ్వరిప్రార్థనము ఫలప్రదమో, యెవ్వరి

ప్రార్థనము నిష్ఫలమో తెలియదు. ఈ భీషణకృత్యము నకుఁ బ్రతివిధానము లేదా? (కన్నుల నీరుగ్రమ్మ, కొంత తడ వూరకుండి పిమ్మట మహానందముతో) మంచిది ఇప్పుడు నేనొక మహత్తరకార్యమును జేసెదను. యుద్ధమున మరణించువారికి నేనెట్టి సహాయమును చేయఁ జాలను కాని, యుద్ధమున గాయములుతగిలి ప్రాణావశేషులైన సైనికులకు నేను వలయునంత సేవఁజేయఁ గలను. ఈ మహత్తరకార్యమును తప్పక చేయుదును.

(ప్రవేశము—రాణి రుక్మిణి)

రాణి—మానసీ! వింటివా?

మానసి-ఏమమ్మా?

రాణి-మీ నాయనగారు మొగలాయీలతో యుద్ధమునకుఁ బోయిరి.

మానసి—ఔను. వింటిని.

రాణి—మానసీ! యుద్ధమునన నేమియో నీకుఁదెలియునా? ఎందఱు మానవులు మరణింతురో తెలియునా?

మానసి- తెలియును.

రాణి—యుద్ధమునకుఁబోవక, యింటికడనుండు స్త్రీజనముల కెట్టి దశపట్టునో నీకుఁదెలియునా?

మానసి- తెలియును. అందుకు మనమేమి చేయఁగలము?

రాణి—నేనింతదనుక నీ వివాహప్రయత్నమునుగూర్చి మీ తండ్రిగారితో మాటాడుచుంటిని. కాని, ఇప్పుడింక

న్యనధిలేదు. ఇట్టి యుద్ధసమయమున వివాహమెట్లు జరుగును?

మానసి-కాని, తల్లీ! నాకు వివాహమే వలదు.

రాణి-(చకితయై) ఏమీ! వివాహమే వలదా?

మానసి-ఔనమ్మా! వివాహము కాకున్న నే నాకు మేలు,

రాణి—అదెట్లు? అవివాహితవై యెంతకాలముందువు? ఇట్టి పిచ్చిమాటల నింకఁజాలింపుము. యోధపుర రాజకుమారునితో నీకువివాహము నిశ్చయమైనది. ఇంతలో నీపాడుయుద్ధము వచ్చినది. వివాహకార్యముజరపి యుద్ధమునకుఁబోయి యుండినచో యుక్తముగనుండి యుండును కాని, మీనాయనగారు నామాటవినరైరి.

మానసి-అమ్మా! నావిషయమై నీవు చింతింపవలదు. వివాహము కంటెను ఘనతరమైన కార్యమొకటి నేనిప్పుడు సంకల్పించుకొంటిని.

రాణి—అదియేమి?

మానసి-నేను యుద్ధక్షేత్రమునకుఁ బోయెదను.

రాణి—ఎందులకు?

మానసి-అమ్మా! నీవిప్పుడిప్పుడేకదా చెప్పియుంటివి యుద్ధమునందెందఱెందరో మరణింతురని —

తే॥ గీ॥ కదనహతులైన వీరాగ్రి । గణ్యులకును
జనని! నీ నేమియును చేయఁ । జాలఁగాని,
ప్రాణములతోడ రణభూమి । బ్రాలిచున్న
సైనికుల కేను పరిచర్య । సలుప లేనె!

రాణి అసంభవము! అజయసింహుఁడు నీకీమాటలు నేర్పెనేమో యని తోఁచుచున్నది.

మానసి-లేదు. అతఁడు నాకేమియు నేర్పలేదు. అతనికి, నాకును అభిప్రాయ భేదముకలదు. అతఁడు మానవులను హత్యగావించుటకుఁ బోవుచున్నాఁడు. నేను వారిని రక్షించుటకుఁ బోవుచున్నాను.

రాణి-లేదు నీవు యుద్ధరంగమునకుఁ బోవుటకు వలను పడదు.

మానసి—అమ్మా! నీవు నిర్విచారముగ నుండుము. నేనవశ్యము పోయెదను, కర్తవ్యము నన్నుఁ బిలచుచుండె. సమయమున నేనెవ్వరిమాటలను లక్ష్యముచేయనని నీకే తెలియును.

రాణి—ఎవ్వరితో నీవు పోయెదవు?

మానసి- అజయ సింహుని సైన్యముతో పోయెదను.

రాణి-(ఇంచుక కోపస్వరమున) అంతయు నేను నూహించినట్లే జరిగినది. నీకు బుద్ధిచెప్పుటకు రాణావారు సహితమింటి యొద్ద లేరు.

మానసి-వారింటియొద్ద నుండినను నన్ను సత్కార్యమునుండి మరల్ప యత్నింపరు.

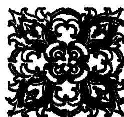
రాణి-వారు నిన్నిట్లు తలపై నెక్కించుకొనుట చేతనే నీవిట్లు మితిమీరుచున్నావు. (కోపముతో నిష్క్రమించును)

మానసి—(స్వగతము) ఆహా! యుదారభావము నాహృదయమున జనించినది! ఈసంకల్పమును తొలుదొల్త నా

మానసమునం దుదయింపజేసిన దెవ్వరు? ఆదినుండియు నీ ప్రేమజ్యోతి నాయంతఃకరణమునం దొకా నొక మూలను మినుకు మినుకు మనుచుండెను. కాని, యి ప్పుడునాహృదయ గోళమంతయు జ్యోతిర్మయమై యు న్నది. ఆహా! ఎట్టి పరమానందమును నేనిప్పుడనుభవిం చుచున్నాను! ఎట్టి స్వర్గీయ సౌఖ్యము నేనిప్పుడుచవి జూచుచున్నాను! వివాహమునం దిట్టిసౌఖ్యముండునా?

(నిష్క్రమించును)





ఓం

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

మేవార్ పతనము.

ద్వితీయాంకము.

దృశ్యము 1.

స్థానము—ఆగ్రాయందు రాజా సగర సింహుని గృహము.

[రాజా సగరసింహుఁడు, ఆతనిమనుమఁడు అరుణసింహుఁడు కూర్చుండి యున్నారు]



సగర-అరుణా! అమరసింహుఁడు దేవార్ యుద్ధమున మొగల్ సైన్యములను గడ్డిపోచలవలె నఱికి వైచెనట! ఎట్టి యాశ్చర్యకరమగు విషయము!

అరుణ-ధన్యుఁడు! రాణా అమర సింహుఁడు ధన్యుఁడు!

సగర-బాల్యమునందు అమరసింహుఁడు భోగేచ్ఛాపరుఁడై కేవలము శృంగరైయుండెను. అట్టివాఁడు ఇప్పుడిట్టి రణధీరుఁ[illegible] యెవ్వరనుకొనిరి?

అరుణ[illegible] [illegible]ర్షి మొట్టమొదట నొక బందెపోటు [illegible]?

సగర-(ముఖము చిట్లించుకొని) వాల్మీకిమహర్షి యెవరు?—
ఓహో! తులసీదాస్ కుమారుఁడా?

అరుణ—(పకపకనవ్వి) తాతా! మీరు వాల్మీకిపేరే వినలేదా?
ఆతఁడొక గొప్ప మహాముని, తాతా!

సగర-ఓహో! అట్లనా? ఔనౌను. ఆతని నెక్కడనో చూచి
నట్లున్నది! కాని జ్ఞప్తిలేకున్నది!

అరుణ-(నవ్వుచు) ఆతని మీరెట్లు చూడఁగలరు తాతా?
ఆతఁడు త్రేతాయుగమువాఁడు

సగర-ఏయుగమువాఁడు?

అరుణ-త్రేతాయుగమువాఁడు.

సగర-సరె! అట్లైన, అది నాజన్మమునకు పూర్వపు విషయము
కాని ఆతని పేరుమాత్రము వినియుంటిని. ఆతఁడు
గొప్ప రసికుఁడట! కాదా?

అరుణ అయ్యో, తాతా! అట్లుకాదు. ఆతఁడు రామాయణ
మును రచించిన మహాకవి!

సగర—అట్లనా? రామాయణము చాలగొప్పగ్రంథమట!

అరుణ-ఏమి తాతా! మీరు రామాయణమే చదువలేదా?
భగవాన్ రామచంద్రుఁడు మన పూర్వపురుషుఁడు
ఆ గ్రంథమునందు ఆమహాపురుషుని చరిత్రము వ్రాయ
బడి యున్నది. ఆతనిఁగూర్చి మీకు తెలియనే తెలి
యదా తాతా! ఎంతపాపము, తాతా!

సగర-నాయనా! ఆగ్రంథమును నేనెట్లు చదువుదును? ఎచ్చట

చదువుదును? యుద్ధములయందే నాజన్మము గడచి పోయినది. ఇంక నాకు గ్రంధములు చదువుటకు సమయ మెక్కడ? నీవే చెప్పుము.

అరుణ-అట్లైన, మీరుసహిత మెకప్పుడు యుద్ధముఁజేసి యుంటిరా?

సగర-ఇంక నడుగుచుంటివా? ఎన్నెన్ని మహాయుద్ధములందు పాల్గొని యుంటిని! ఎన్నెన్ని మహావిజయములనుగాంచి యుంటిని! అప్పటికింకను నీవు జన్మించి యుండలేదు.

అరుణ-మీరేయే యుద్ధములందుఁ బాల్గొనియుంటిరి? ఎవ్వ రెవ్వరితోఁ బోరాడియుంటిరి? చెప్పుడు.

సగర-జ్ఞాపకముచాలదు నాయనా! కాని, పెక్కుసార్లు యుద్ధమునకుఁ బోయియుంటిని. ఆ సమయమున నీతల్లి—

అరుణ-నా తల్లి—తాతా! నాతల్లి యెచ్చటనున్నది?

సగర-ఆమె యెచ్చటనున్నదో యెవ్వరికినిఁదెలియదు. ఒకనాటి ప్రాతఃకాలమున నామె శయ్యపైనుండి లేడి, పిచ్చి యెత్తిన దానివలె, "మేవార్! మేవార్!" అని కేకలు వేయుచు నెచ్చటికోపోయినది.

అరుణ-నా తండ్రిగారెచ్చట నున్నారు?

సగర-అతఁడు మొదటినుండియును పిచ్చివాఁడు! జోద్పూర్ ప్రభువగు గజసింహునివెంట గుజరాత్ యుద్ధమునకుఁ బోయి యచ్చట మరణించెను.

అరుణ-(కొంచెమూరకుండి) అట్లైన, నాతల్లి మేవార్ రాజ్య

ముందే యెచ్చటనో యుండునని తోఁచుచున్నది.

సగర-ఉండవచ్చును.

అరుణ-తాతా! మీరు మీ స్వదేశమగు మేవాడను విడచి యీ "యాగ్రా" నగరమునకేల వచ్చితిరి? మీ సహోదరుఁడగు మహారాణా ప్రతాపసింగ్ మీ మాతృభూమియగు మేవాడకై జీవరక్తమును ధారపోయుట మీ రెఱుఁగరా?

సగర-ఔను, పాపము! ఆతఁడు యౌవనమునందే చనిపోయెను నేను చెప్పుచునే యుంటిని, కాని, యాతఁడు నామాట లక్ష్యముసేయక మొగలాయీలకు ప్రతిపక్షుఁడయ్యెను వాదోష మేమున్నది?

అరుణ-కాని, రాజపుత్ర స్థానమంతయును ఆమహాపురుషుని నామాక్షరములనే ప్రతిధ్వనించుచుండుట మీకుఁ దెలియునా? ప్రతివీధియందును చారణులును భిక్షుకులును ఆమహావీరుని కీర్తిగీతములనే పాడుచుండుట మీ రెఱుఁగని విషయమా? సూర్య చంద్రులుండునంతవఱకు నాజగదేకశూరుని యశ్శరీరము ప్రపంచమున నిలచియుండునని మీకు నేను చెప్పవలయునా?

సగర-(పెదవివిఱచి) ఏమిప్రయోజనము నాయనా? ఆతని ప్రాణమేపోయినది కదా! ఇంక నీకీర్తిగీతముల నాతఁడు వినుటకు వచ్చునా? తనయశశ్శరీరమును తానేమి చూడఁగలఁడా? ఇంక వీనివలన లాభమేమి?

ఇది తెలిసియే నే ననేకసారులు ప్రతాపుని మందలింప యత్నించితిని. కాని, యాతనికి నాయుపదేశములు రుచించినవి కావు నాకేమి? హాయిగ నేను మొగల్ పక్షముఁ జేరితిని.

అరుణ-కాని, తాతా! మొన్నటి దేవార్ యుద్ధమున మీ మొగల్ పక్షమేమైనది?

సగర ఏమైనది? అపజయమొందినను చెక్కుచెదరక నిలచి యున్నది! రాజపుత్త్రులిట్లు నిలువఁగలరా? ముసల్మానులసంఖ్య తగ్గిపోయినను, వారుహిందువులను తమ మతములోఁగలుపుకొని, తమసంఖ్యను తిరిగి వృద్ధి చేసికొనఁగలరు. కాని, హిందువులు ముసల్మానులను తమజాతిలోఁ గలుపుకొనఁగలరా? చూడు. నీ మేన మామ మహబత్ఖాన్ ముసల్మానుఁడు కాఁగలిగెను. అదేవిధముగ నొకముసల్మానుఁడు హిందువుకాఁగలఁడా

అరుణ-తాతా! మహబత్ఖాన్ మీకుమారుఁడుకదా? ఆతఁడు మహమ్మదీయుఁడైనట్లు మీరేల కాలేదు?

సగర—నాకు ధైర్యము చాలినది కాదు. కాని, నాకుమారునకు మాత్రము ధైర్యమెక్కువ!

అరుణ-తాతా! మీరుకూడ నవశ్యము మహమ్మదీయ మతములోఁ జేరవలసినదే. ఏమందురా

తే॥ గీ॥ సర్వజనసుతాఖిల ధర్మ శాస్త్రముసకు
నిలయమగు రామచరితంబుఁ దెలియకుండ

భరతభూమిని హిందువై । బ్రిదుక నేల
నొక ముసల్మానుఁ డగుటయే । యుత్తమంబు!

సగర-(పెదవివిఱచి) పోనిమ్ము రామాయణమునందేమున్నది.

(మొగల్ సేనాపతి అబ్దుల్లా—ప్రవేశము)

సగర-సలాం, అబ్దుల్లాసాహెబ్! దయచేయుఁడు

అబ్దుల్లా-సలాం, సలాం, రాణాసాహెబ్! (కూర్చుండును)

సగర—(ఆశ్చర్యముతో) రాణాసాహెబెవ్వరు

అబ్దుల్లా-(నవ్వుచు) ఇంకపై మేవార్ రాణా తమరయ్యెదరు!

సగర-అదెట్లు? మేవాడ్ రాణా అమరసింహుఁడుకాడా?

అబ్దుల్లా-కాఁడు. నేటినుండియు మేవాడ్ రాణా మీరు. జహాంగీర్ పాదుషావారు మీకాయాధిపత్య మిచ్చిరి. ఇప్పుడే మీరు చిత్తూరునకుఁబోవలయును.

సగర—ఏల?

అబ్దుల్లా-అది మీ రాజధాని.

సగర—అప్పుడు అమరసింహుని రాజధాని యేదగును? ఉదయపురమా?

అబ్దుల్లా-ఆతఁడింక రాణాకాఁడు. పాదుషావారాతని సింహాసనమునుండి తొలఁగించిరి.

సగర—ఆతఁడు సింహాసనమును విడచునా?

అబ్దుల్లా-బలవంతముగ నీవల కీడ్చివైచిన విడువకేమిచేయును?

సగర-ఏమీ! అట్లయిన నేనుపోయి యాతనితోఁబోరాడ వలయునన్నమాట! వలదు. వలదు. నాకు మేవాడరాణా

పదవి యవసరము లేదు.

అరుణ-ఏమి తాతా! ఇప్పుడిప్పుడే కదా చెప్పియుంటిరి బాగుగా పోరాడగలనని! పోయి యమరసింహునితోఁ బోరాడుఁడు.

సగర-(చీకాకుతో) ఊరకుండుము. నిన్నెవ్వరును ' చెప్పుమన లేదు. (అబ్దుల్లాతో) లేదు, సయ్యద్‌సాహెబ్! నేను యుద్ధము చేయజాలను. కావుననే నేను మీపక్షముఁ జేరితిని. యుద్ధము చేయగలిగితినేని స్వదేశమునకై పో రుటమాని నేను శత్రుపక్షము నేల చేరుదును.

అబ్దుల్లా-రాజాసాహెబ్! మీరు యుద్ధము చేయ నవసరము లేదు. అవసరము కలిగిన మేము యుద్ధము చేయుదుము రాణాపదవిని స్వీకరించి చిత్తూరునకుఁ బయనముకండు

సగర-ఒకవేళ అమరసింహుఁడు చిత్తూరుపై దాడివచ్చిన?— అప్పుడు నాకేమిగతి?—వలదు! వలదు! క్షమించుఁడు. నాకా రాణాపదవి వలదు.

అబ్దుల్లా-అట్లయిన, ఇప్పుడే పోయి పాదుషావారితోఁ జెప్పు కొనుఁడు

సగర-మంచిది. కానిండు మీరందరును నన్నవమానము చేయు టకుఁ జూచుచున్నారు—వలదు. నాకా రాణాపదవి వలదు—ఇప్పుడే పోయి చెప్పెదను—అరుణా, రమ్ము

(నిష్క్రమింతురు)



దృశ్యము 2.

స్థా॥ము — ఉదయపుర రాజభవనము—మానసి గది.

[మానసి కూర్చుండి పాడుకొనుచుండును. కొంతసేపైన పిమ్మట అజయసింహుఁడు ప్రవేశించును.]



మానసి-(పాటచాలించి) అజయా! ఇన్నిదినములనుండియు నీ దర్శనమే నాకు కఱవయ్యెనేమి? నీ శరీరమునందు స్వస్థతగా నుండుటలేదా?

అజయా—లేదు—నీ విచ్చట నొంటరిగా నుంటివేల?

మానసి-నేను పాడుకొనుచుంటిని. సంగీతమునందలి పరమానందము ననుభవించుచుంటిని.

అజయ—మానసీ! నీవు ధన్యురాలవు!—కాని, నీ ముఖమునందు చింతా సూచకములగు చిహ్నములు కానవచ్చుచున్నవి! కారణమేమి?

మానసి—ఔను, అజయా! నేను చింతించుచుంటిని.

అజయ—దేనివిషయమై?

మానసి—ప్రపంచమున మానవుఁడు కేవలము దీనుఁడనియును నిస్సహాయుఁడనియును చింతించుచుంటిని. దేవార్ యుద్ధమున నేను నేర్చుకొనిన నీతిపారమిదియే! ఆహా!

తే॥ గీ॥ మృత్యువున సర్వమేక మం । చెతిఁగి యెతిఁగి
ప్రీతికి నంతకాలము పర । స్పర విరోధ

మానసమునఁ దామసమున । మడయునట్టి
మనము దానవులముగాక । మానవులమె?

అజయ—నిశ్చయము—కాని, మానసీ! నీముఖమాడలమునందు నాకు నేఁడెట్టి రమణీయజ్యోతి దృగ్గోచరమగుచున్నది! తిరిగి యానాటిరాత్రి నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది!

మానసి-ఏనాటిరాత్రి?

అజయ—ఆనాఁడు దేవార్ యుద్ధక్షేత్రమున, ఆ నిబిడాంధకారమున, సేవాదీక్షఁబూని, చేత దీపముబట్టి, రణనిహతులైన సైనికులనడుమ దిరిమ్మరుచు, మూర్తీభవించిన దయాగుణమునలె నీవు నాకుఁ బొడగట్టితివి! ఆహా! ఎట్టి మహాజ్జ్వలతేజము నీముఖబింబముపై నప్పుడు తాండవమాడుచుండెను! నిన్నుఁజూచినంతనే నాహృదయాంతర్గతమై యుండిన ప్రేమభావము నిరాశ నిశ్వాసమునఁ గలసిపోయినది!

మానసి—అజయా! నిరాశయేల?

అజయ—చెప్పుమనెదవా? నిన్ను వివాహమాడి సాంసారిక బంధనములచే నిన్నుబంధింప యత్నించుట యసంభవమని నేను గ్రహించితిని. ఏమందువా?

తే॥ గీ॥ వనజనయన! నీవొక నరాం । గనవుకావు,
స్వర్గవాసినివైన దే । వతవు కాని!
నీహృదంతరోద్గత తీవ్ర । నిబిడ తేజ
మీ ప్రపంచగోళంబు సహింపఁగలదె?

నీయంతరాత్మయనెడు దివ్యజ్యోతిని దాచియుంచుట కీశ్వరుఁడు నీ శరీరమును నిర్మించెను. ఆకాశము నీకు రంగస్థలము! నక్షత్రములు నీ సహచారిణులు. చంద్రకాంతి నిర్మల సంగీతము ఈమహానాటకమునకు నాయికవు నీవు! నేను నిన్ను ప్రేమించుట కనర్హుఁడను నేను నీకు భక్తుఁడనయ్యెదను. నా భక్తికి ప్రతిఫలముగ నీకరుణామృతబిందు వొక్కటిమాత్రము నే నర్థించుచున్నాను! మానసీ! నాప్రార్థన మంగీకరింతువా!

(అజయసింహుఁడు మానసిచేయిఁ బట్టుకొనును. ఇంతలో రాణి రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రాణి—అజయసింగ్! (తీవ్రముగఁ జూచును)

మానసి—ఏమమ్మా?

రాణి—అజయా! ఈవిధముగ నీవేకాంతమున నాపుత్రికతో మాటాడవలదు.

అజయ-మహారాణీ! నన్ను క్షమింపుఁడు.

మానసి అజయా! క్షమించుటేల?

రాణి—(మానసి నుద్దేశించి, కొంచెము కోపముతో నీవు రాజ కన్యకవని జ్ఞప్తియుంచుకొనుము. లోనికిఁబొమ్ము.

మానసి—(తలవంచుకొని) నిష్క్రమించును)

రాణి-అజయా, నీవు గోవిందసింగ్ పుత్త్రుఁడవు నిన్ను మే మందరమును మాకుటుంబములోని వానివలెనే భావించుచుందుము. కాని, నీవొక విషయముమాత్రము

మఱువఁదగదు. మానసి యువతి. నీవు యువకుఁడవు.
ఇట్టిస్థితిలో నీవు మానసితోఁ జనవుగ మాటాడుట నాకిష్టము లేదు.

అజయ-చిత్తము. నా యజ్ఞానమును క్షమించుఁడు

(నమస్కరించి నిష్క్రమించును).

రాణి-(తనలో) నా కిప్పుడంతయును దెలిసినది. ఈవిషయము నే నాటినుండియును శంకించుచునే యుంటిని.

(రాణా అమరసింగ్ ప్రవేశించును)

రాణి-ప్రభూ! నేనిప్పుడే తమయొద్దకు రాఁదలచుచుంటిని.

అమర-(పరధ్యానముగ) నీవు మానసి నేమైన ననియుంటివా?

రాణి-లేదే! ఏమి? ఏమైనది?

అమర-ఆమె యేడ్చుచున్నది.

రాణి-ఏడ్చుచున్నదా? ఏమి? అంతదుఃఖకరమగుమాట నేనే మంటిని? మీరు మానసివిషయమున కొంచెమైనను శ్రద్ధఁదీసికొనకున్నారు. గడియక్రిందట నజయసింహుని-

అమర-ఇదిగో, జాగ్రత! మానసి విషయమునఁ గొంచెము దూరాలోచన గలిగి ప్రవర్తింపుము. ఆమె యెవరో నీకుఁ దెలియునా?

రాణి-(విస్మయముతో) ఎవరు?

అమర-ఆమె కేవలమొక మానుషవ్యక్తియని భావింపకుము. 'స్వర్గమునందలి యొకానొక దివ్యజ్యోతి పృథ్విపై వ్రా

లిండి. నీవేమని యన్నచో, ఆజ్యోతి తిరిగి స్వర్గమునకు మఱలిపోవును. తెలిసినదా? పొమ్ము. ఆమె మొగముల కేమ్ము మన్నదో చూడుము.

రాణి-(తలవంచుకొని నిష్క్రమించును)

అమర—(నూర్పుగొడి, కొంతతడవూరకుండి) ఈ జీవనము కేవల మొకస్వప్నము సముద్రము నందునవలె దీనియందు చిత్రవిచిత్రములగు తరంగములు లేచుచుం గుంగు చుండును. ఆహా!

తే॥ గీ॥ అత్యయ విలాస నిధిరైన తు॥ ॥ ణత్ములంబు
బ్రబల పరివర్తనముంగాంచు ॥ ప్రకృతివోలె,
ంచలంబైన సంసార ॥ జలధిలోన
నావయాత్ర కదా, నరు ॥ జీవయాత్ర!

(ప్రవేశము—గోవిందసింగ్)

అమర—(తిరిగిచూచి) గోవిందసింగ్! ఏ శేషము లేమి?

గోవిం-ప్రభూ! మొగల్ సైన్యములు తిరిగి మేవార్ పై దండు విడియుచున్నవి.

అమర—విడియనిమ్ము— దేవార్ యుద్ధముతో మనకును వారి కిని వైరము పరిసమాప్తి కాలేదని నాకు మొదటి నుండియును దెలియును. రాజస్థానమంతయు నిర్మాను ష్యమగువఱకు మొగలాయీలకు శాంతియుండదు.

గోవిం—రాణాజీ! ఇంకను మనపక్షమున నెట్టిప్రయత్నముం గావించుటకును అనుజ్ఞనీయరేమి?

అమర-ఏల? ప్రయత్నమున కావశ్యకత యేమున్నది
గోవిం-ఏమి! ఈనారి మీరు యుద్ధముం జేయఁదలచుకొనలేదా?
అమర-యుద్ధమేల? యుద్ధమునలనఁ బ్రయోజనమేమి?
గోవిం-అట్లయిన అప్రయత్నముగనే మ్లేచ్ఛులు మేవాడప రాజ్యాధికారముఁ జేయుదురు.
అమర-చేయనిమ్ము ఇఁక నేను వారితో యుద్ధముఁ జేయ దలచుకొనలేను.
గోవిం-ఎట్టిప్రయత్నమును గావింపకనే—
అమర-గోవిందసింగ్! ఈమాటలవలనఁ బ్రయోజనములేదు. ఇదియంతయును వ్యర్థమని నాకుఁ దెలియును. దేవార్ యుద్ధభూమిపై మనసైన్యమునం దర్ధభాగము నశించి నది. ఇంకను పోరునాగించుటకు మనకు సైన్యమెచ్చట నున్నది?

(ప్రవేశము—సత్యవతి)

సత్య-(గంభీరముగ) భూగర్భమును భేదించుకొని సైన్యము రాఁగలదు, మహారాజా! సైన్యమునుగూర్చి మీరు చింతింపవలదు.
అమర-(స్తంభితుఁడై) ఎవరు?—చారణీ!
సత్య-ఔను, మహారాజా! ఆనాటి చారణినే నేను! మొగలాయి సైన్యములు తిరిగి మేవాడపై దండయాత్రసాగింప నున్నవని విని మీకు రణోత్సాహముఁ గలిగింపవచ్చితిని
అమర-చారణీ! యుద్ధముఁ జేయుటకు నాకిచ్ఛలేదు. ఈసారి

నేను వారితో సంధిఁగావించుకొనెదను.

సత్య-(గంభీరముగ) సంధియా? మహారాజా! సంధిఁగావించుకొనెదరా? దేవార్ యుద్ధమున విజయలక్ష్మిని జేపట్టియుండు, ఇప్పుడు సంధియా మీరపేక్షించునది? యశశ్శిఖరాగ్రమునుండి యొక్కసారి యగాధమగు నవమానకూపమునందుఁ బడుటకే నిశ్చయించితిరా? దేవార్ సంగ్రామవిజయమున కర్థము లేదా?

అక్బర చారణీ! దేవార్ యుద్ధమున సనశ్యము నేనే జయించితిని! కాని, ఆ విజయ మెట్లు చేకూరెనో నీకుఁ దెలియునా? నాసైన్యమునం దర్ధభాగము నశించినది. అసంఖ్యాకులగు రసపుత్రవీరుల రక్తము రణభూమిపైఁ బ్రవహించినది నేను జయించితిని! ప్రయోజనమేమి?

సత్య—మహారాజా! అదియొక విషాదకరమగు విషయము కాదే! ఒకానొక జాతిని పవిత్రీభూత మొనర్చునది యాజాతి వీరుల రక్తస్రావమే యని దృఢముగ నమ్మియుండుఁడు!

ఆ॥ వె॥ వీరహృదయరక్త ॥ ధారలు పాఱని
భూమి యొక శ్మశాన ॥ భూమి కాదె?
వీర నిహతిలేక ॥ పృథ్వీస్థలిని నే ప్ర
సిద్ధ దేశమేని ॥ వృద్ధిఁగనెనె?

ఏదేశమున వీరుల రక్తము స్రవించునో యాదేశమునకై చింతింపరాదు. ఏదేశమున వీరులరక్తము ప్రవహించదో యాదేశమునకై మనము చింతింప వలయును.

అమర-కాని, తిరిగి మరియొక యుద్ధమొనర్చుటవలన ఫలము లేదని నా యభిప్రాయము నామమాత్రకమైన సైన్యముతో నసంఖ్యాకమగు మొగలాయిసైన్యము నెదుర్కొనుట కేవలము పిచ్చియని నా యుద్దేశము.

సత్య—మహారాజా! ఇదియే పిచ్చియైనచో ఈ ప్రపంచము నందెట్టి వ్యక్తియు నెట్టి ఘనకార్యమును జేసియుండఁడు. ప్రపంచమంతయు నీ పిచ్చియొక్క పాదములపై శిరముంచి మ్రొక్కుచున్నదని గ్రహింపుఁడు.

అమర-కాని, యీయుద్ధమునకుఁబరిణామము నిశ్చితమృత్యువు

సత్య-ప్రభూ! ఏదియుత్తమము? పరాధీనతయా? లేకమృత్యువా? లోకాదర్శకుఁడైన శ్రీ ప్రతాపసింహునియాత్మసంభవులగు మీకు నేను విశదీకరింపవలసిన యవసరము లేదు. అమూల్యరత్నకోటికంటెఁ బ్రియతరమగు మన మాతృభూమిని శతసహస్ర రసపుత్ర వీర రక్త ప్రతిష్ఠితమైన యీరాజ్యమును, కేవలము మృత్యువునకు భీతిల్లి యప్రియత్నముగ విదేశీయుల కప్పగించెదమా?

చావక తప్పునే జగతి ॥ జన్మముఁగాంచిన యెట్టిప్రాణియున్
జావునకేల భీతి లెదు? ॥ క్షాత్రకులంబునఁ బుట్టి యుండియున్
భూవర! లెమ్ము, లెమ్ము! ధృతిఁ ॥ బూనుము! ఖడ్గముఁబూని దేశమున్
బ్రోవగ రమ్ము! రమ్ము రణ ॥ భూమికిఁ దోడుగ నేనువచ్చెదన్!

అమర-చారణీ! నీ వెవ్వతవు? నీ వాక్యములయందు మేఘ

గర్జనమును, నీ నేత్రములందు విద్యుల్లతయును, నీ సర్వాంగములయందును బ్రచండమారుతమును నాకు బొడఁగట్టుచున్నవి. సూర్యునివలె మహోజ్జ్వలవై, జల ప్రపాతమువలె నిరంకుశవై, వజ్రపాతమువలె భీష ణాకారిణివై యున్న నీ వెవ్వరవుతల్లీ?

సత్య—రాజేంద్రా! మరల మరలఁ బ్రశ్నించుచుంటిరి కావునఁ జెప్పకఁ దప్పదు. ఇప్పుడు నేను బ్రచ్ఛన్నముగానుండు నావశ్యకతయు లేదు. చెప్పెదను వినుఁడు.

గీ॥ నీకుఁదండ్రియై, సర్వలో । కైకపూజ్యుఁ
డైనయట్టి ప్రతాపసిం । హంబునకును
తగని సోదరుఁడైనట్టి । సగరసింహు
తనయ నేను, నిర్భాగ్య స । త్యవతినసఖ!

అమర-(విస్మయముతో) ఏమీ! ఏమీ! నీవు సగరసింహుని పుత్రిక యగు సత్యవతివా?

సత్య-సోదరా! అట్లుచెప్పుకొనుటకు నాకు సిగ్గు పొడముచున్నది. నాతండ్రి మ్లేచ్ఛదాసుఁడై యధమాధమ జీవనముఁ గడపుచున్నాఁడు. ఆతని పాపములకు వలయు ప్రాయశ్చిత్తము నేను గావించుటకు సిద్ధముగనున్నాను ఆతఁడిప్పుడు తన సోదరుని కుమారుఁడవగు నిన్నుఁ బదభ్రష్టునిఁ జేయుటకై మొగలాయీలచే నామ మాత్రకముగ మేవాడరాణా చేయఁబడినాఁడు! ఆతని కుమార్తెనైనను నేను ఆతనికి విరుద్ధముగ మేవాడ

వాసుల కుద్బోధించుచు చారణీవేషమున దిమ్మరు చుంటిని. అమరసింహా! నా యుద్బోధనము లే కారణ ముగ నేటివఱకును మేవాడ ప్రజ లెవ్వరును నూతన కల్పిత ప్రభువగు నాతండ్రికి ఒక కాసైనను కప్పముఁ జెల్లించి యుండ లేదను విషయము నీకుఁ దెలిసియే యుండును!

అమర-ఔను సోదరీ! ఆవిషయము నాకుఁ దెలియును.

సత్య-సోదరా! మేవాడ దీనావస్థ నవలోకించి నేను నా భాగ్య భోగములను, బంధుమిత్రులను సమస్తమును బరిత్య జించి, యీ చారణీవేషమున, మేవాడ కీర్తి గీతములను బాడుకొనుచు నీరాజ్యమునందలి పర్వతారణ్యమార్గ ముల సంచరించు చుందును. అట్టి నా ప్రాణాధికమగు మేవాడ భూమిని అప్రయత్నముగ నీవు శత్రుగతము జేయుదువా?

(కన్నీరుఁ దుడుచుకొనును)

అమర-సోదరీ! దుఃఖింపకుము. నిద్రాగతుఁడనై యున్న నాకు నీవు మెలకువఁ దెచ్చితివి.

ఉ॥ ఏరమణీయ భూమికయి ♦ యీవు సమస్తము వీడి, యీగతిన్
చారణివై భయంకర వ ♦ నస్థలులందుఁ జరించుచుంటివో,
ఆ రమణీయ రాజ్యరమ ♦ కాత్మ విభుండను నేను, దానికై
వారిజనేత్ర! హర్షమునఁ ♦ బ్రాణములేనియు ధారపోయనే?

గోవిందసింగ్! నేను యుద్ధముఁజేయుటకే నిశ్చయించుకొంటిని! సైన్యము సిద్ధముఁజేయుము.

గోవిం- }
సత్య- } (సంతోషముతో) జై మేవార్ మహారాణాకుజై!

(తెరజాఱును)



దృశ్యము 3.

స్థానము —ఉదయపురమునందలి రాజమందిరము—మానసిగది.

[మానసి, గోవిందసింగ్ పుత్రి కల్యాణి, మాటలాడుచుందురు]



మానసి-కల్యాణీ! ఇచ్చట నేనొక చికిత్సాలయమును స్థాపించితిని, అచ్చటికనేకులు కుష్ఠురోగులు వచ్చియున్నారు. ఇంకను వచ్చుచున్నారు. పాపము! వారెంత దుఃఖితులు కల్యాణీ!

కల్యాణి-నిశ్చయము. మానసీ! వారి దుఃఖోపశమనమునకై పాటుఁబడుచున్న నీ జీవనము ధన్యమైనది.

మానసి-ప్రశంసింపుము. కల్యాణీ! ప్రశంసింపుము. నాకుత్సాహమొసంగుము. నా హృదయమునకు బలముఁజేకూర్పుము.

కల్యాణి- ఈ పవిత్రకార్యమున నిన్నెవ్వరు నిరోధించుటలేదు కదా?

మానసి-లేదు. తండ్రిగారేమియు నడ్డుపెట్టుట లేదు. కాని, ప్రజలుమాత్రము, "రాజకుమారి యిట్లు చేయుట యేమియు శోభస్కరముగ లేదు" అని యనుచున్నారు. రాజకుమారినైనచో సౌఖ్యపడ నావశ్యకత లేదేమో!

(నవ్వును)

కల్యాణి-మానసీ! నీ ప్రయత్నమునందు నీకు సౌఖ్యము చేకూరుచున్నదా?

మానసి-(చిరునవ్వుతో) కల్యాణీ! ఇతరులకు సౌఖ్యమొన గూర్చుటయందు మనమనుభవించు సౌఖ్యము నిరుప మానము! కాని, యీ మానవజాతికి సౌఖ్యము సమ కూర్ప యత్నించుట కేవలము వ్యర్థమనియే తోచు చున్నది. ఘాతుక జంతువులవలెఁ దనసంతానమును తానేమ్రింగు పాపిష్ఠజాతి యీ మానవసంఘము!

కల్యాణి-నాసోదరుఁడు అజయసింహుఁడుసహిత మిట్లేయను చుండును. అతఁడు నీకు శిష్యుఁడుకాఁడా? నీనామమే యాతఁడు సదాజపించు చుండును.

మానసి-అతఁడేల రాలేదు? ఒక్కసారి యాతని నాయొద్దకు రమ్మని చెప్పుము. చూడవలయునని యున్నది.

(దాసి ప్రవేశించును)

దాసి-అమ్మా! ఒకచిత్రకారిణివచ్చి గుమ్మముకడ వేచియున్నది

మానసి-చిత్రకారిణియా? ఆమె చిత్రపటము లమ్మునా?
దాసి—అమ్ముచున్నది.
మానసి—మంచిది. ఆమెనిచ్చటకుఁదోడ్కొని రమ్ము.
దాసి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)
మానసి-కల్యాణీ! అజయసింహుఁడు దినమంతయు నేమిచేయు చుండును.
కల్యా—ఆతఁడింటియొద్దఁ జాలకాలముండఁడు. ఇంటికివచ్చిన తోడనే యడిగినచో, "రోగులకు సేవఁజేయుటకుఁ బోయియుంటిని దుఃఖితులకు ధైర్యముఁగొల్పుటకుఁ జనియుంటిని" అని చెప్పుచుండును.

(చిత్రకారిణి ప్రవేశించును.)

మానసి-నీవు చిత్రపటము లమ్మెదవా?
చిత్రి—ఔను తల్లీ!
మానసి-కొంచెము చూచెదను. నీయొద్ద నేమేమి చిత్రము లున్నవో చూపుము.
చిత్రి—చిత్తము. (మూటవిప్పుచుండును)
మానసి-నీ నివాస మెచ్చట?
చిత్రి—ఆగ్రా, తల్లీ!
మానసి—ఇంతదూరము చిత్రముల నమ్ముటకు వచ్చితివా?
చిత్రి-ఔను తల్లీ! ఈ పనిమీద మేమెంత దూరమైనఁ బోవు చుందుము.
మానసి-(మూటలోని యొకపటముఁదీసి) ఈపట మెవ్వరిది?

చిత్రి-ఇది యక్బర్ పాదుషావారిది తల్లీ!

కల్యా—అక్బర్ పాదుషావారిదా? తెమ్ము చూచెదను. (మానసి చేతిలోని పటముఁదీసికొని) ఓహో! ఎట్టి తీవ్రదృష్టి! ఎట్టి తీవ్రదృష్టి!

మానసి-(వంగి పటమువైపుఁజూచుచు) కాని, యీ ముఖ మండలమున, స్నేహము, దయ, హితము కాన్పించు చున్నవి'—(మఱియొక పటముదీసి) ఇదియెవ్వరి పటము?

చిత్రి—ఇదియా, తల్లీ? ఇది మహారాజా మానసింహునిది.

కల్యా—(ఆపటమువైపుఁజూచుచు) ఈతని ముఖమున విషాదమును, నిరాశయును ముద్రితములై యున్నవి!

మానసి-(నిదానించుచు) ఔను. ముఖము చింతావృతమై కన్పట్టుచున్నది? కాని, అంతఁగొంచెము ఆత్మగౌరవము సహితము మిళితమై యున్నది (మఱియొక పటముదీసి) ఇదియెవ్వరిది?

చిత్ర—ఏదీ?—అది జహంగీర్ పాదుషావారిది.

కల్యా-(చూచి) ఓహో! ఆముఖమునందెట్టి దంభగుణము ప్రకటిత మగుచున్నది!

మానసి-(నిదానించి) దృఢప్రతిజ్ఞయును గన్పట్టుచున్నది. (మఱియొక పటముఁదీసి) ఇది యెవ్వరిది?

చిత్ర—ఏది తల్లీ? అదియా? అది మొగల్ సేనాపతి హిదాయత్ అలీఖాన్ వారిది. చూడుఁడు తల్లీ, యెట్టి సుందర మూర్తియో?

మానసి (కొంతసేపుచూచి పకపక నవ్వును).
కల్యా-మానసీ! నవ్వుటేమిటివేల?
మానసి-చూచుటలేదా కల్యాణీ! ఈతఁడెట్టి మూర్ఖుఁడో చూడుము. ఆ ముఖమునందుఁ బ్రకటితమగుచున్న భావమును చూడుము. సొగసుఁగూర్పు దువ్వుకొనిన యుంగరపు వెంట్రుకలు, నడిమిపాపట, పౌరుషహీనమై వెలయు ముఖము!—కల్యాణీ! చూడుము. ఈతడొక మూర్ఖునివలె, అహంకారివలెఁ దోచుటలేదా?-(ఆపటము క్రిందఁబెట్టి మఱియొకటితీసి) చిత్రకారిణీ! ఈతఁడెవ్వఁడో
చిత్ర—ఆతఁడు మహాబత్ఖాన్ సాహెబ్!
మానసి-మొగల్ సేనాపతి మహాబత్ఖానా? (నిదానించి) ముఖమునందెట్టి తేజము! ఎట్టి దృఢసంకల్పము! ఎట్టి యౌదార్యము! ఎట్టి యాత్మాభిమానము! ఈగుణములన్నియు నొకేసారి యొక్క వ్యక్తియందు సమ్మిలితములై యుండుట యసంభవము! కల్యాణీ! తదేకధ్యానముగ నేమి చూచుచుంటివి?
కల్యా-(తలవంచుకొని) ఏమియును లేదు.
మానసి-(చిత్రకారిణితో) ఇంకను మిగిలియున్న చిత్రరువు లెవ్వరివి?
చిత్ర—పాదుషావారి దర్బారులోని వారివి.
మానసి-మంచిది. నేను, అక్బర్, మానసింహుఁడు, జహాంగీర్ మహాబత్ఖాన్, వీరి పటములను దీసికొందును. వీని

విలువ యెంత?
చిత్రి—మీయనుగ్రహము తల్లీ!
మానసి-(నాల్గు మొహరులనిచ్చి) వీనినిఁ దీసికొనుము.
చిత్రి-(మొహరులవైపుఁజూచుచు) ఈ మొహిరీలపై రాణా అమరసింహునిమూర్తి ముద్రితమైయున్నదా?
మానసి—ఔను.
చిత్రి-ఇంక మీచిత్తరువున్నట్లు కానరాదు.
మానసి-లేదు. అందు నాచిత్తరువేల యుండును? నాకు చిత్తరువే లేదు.
చిత్రి-ఆజ్ఞాపించినచో మీచిత్రపటమును వ్రాసియిచ్చెదనుతల్లీ
మానసి-నాచిత్రపటమా?—వలదు.
చిత్రి—ఇందు నష్టమేమి తల్లీ?
మానసి—నష్టమున్నది. చిత్రకారిణీ! నీవింకఁబోవచ్చును.
చిత్రి—చిత్తము. దయయుంచుఁడు. (నిష్క్రమించును)
మానసి-కల్యాణీ! తదేకధ్యానముగ నీ వెవ్వరిమూర్తిని జూచుచున్నావు?
కల్యా—ఎవ్వరిదియుఁ జూచుట లేదు.
మానసి-సిగ్గుపడుచుంటివేల? నీవు చూచుచుండిన చిత్తరువును నేను తీసెదను చూడుము (మహబత్ఖాన్ పటముఁదీసి) ఇదిగో చూడుము. కల్యాణీ! చూడుము నీవు సిగ్గుపడుచుంటివేల? మహబత్ఖాన్ నీకు భర్తకదా?
కల్యా-కాని, కులద్రోహి! విధర్మి—

మానసి ఏమంటివి? విధర్మియా? కల్యాణీ! ధర్మములెన్ని?

తే॥ గీ॥ వసుధఁగలయట్టి బహువిధ ׀ ప్రాణితతికి
ప్రభవ కారణుఁడొక్క యీ ׀ శ్వరుఁడు కాఁడె?
అల్లా, బ్రహ్మండమునఁగల ׀ యఖిల ధర్మ
తతికి నాది కారణమైన ׀ ధర్మమొకటె!

ఈ సత్యమును గ్రహించ నేరక, మానవకోటియన్యోన్య విద్వేషమను భయంకరాగ్ని కాహుతియై పోవుచున్నది! జాతి మత విభేదమను దవాగ్నియందుఁబడి మలమల మాడి పోవుచున్నది. కల్యాణీ! ప్రపంచమున ధర్మముపేరిట జరుగుచున్న రక్తపాతము వేఱొక హేతువుచే జరుగుట లేదుసుమా!

కల్యా—కాని, మానసీ! ఆతని నేనింకను ప్రేమించుట పాపము కాదా?

మానసి-ప్రేమించుట పాపమా? కల్యాణీ! కుత్సితునిఁ బ్రేమించుట పుణ్యము! ఇంతకును, మహబత్ఖాన్ విధర్మి యెట్లగును? హిందూమతమును బరిత్యజించి ముసల్మానుఁడైనంత మాత్రమున దోషియగునా? ఈశ్వరుని 'బ్రహ్మ' యని పిలువక "అల్లా" అని పిలచినంత మాత్రమున పాపియగునా?

కల్యా—మానసీ! నా యజ్ఞానమును క్షమింపుము. నేటినుండి యును నీవు నాకు గురుదేవతవు.

మానసి—కల్యాణీ! ప్రేమయన నెట్టిదియో నీకుఁదెలియునా? అదియొక నిష్కళంకమగు దివ్యజ్యోతి!

సీ॥ ఇతఁడు వృద్ధ కురూపి ♦ యితఁడు యౌవనుఁడన్న
తత్కాల రూప భే ♦ దంబు లేదు!
ఇతఁడు ముసల్మానుఁ ♦ డితఁడు హిందువుఁడన్న
తద్బాహ్య జాతి భే ♦ దంబు లేదు!
ఇతఁడు మహాభోగి ♦ యితఁడు దుఃఖితుఁడన్న
తత్ప్రాప్త భాగ్య భే ♦ దంబు లేదు!
ఈతఁడు ఛండాలుఁ ♦ డితఁడు ఛాందసుఁడన్న
తద్ వ్యవస్థా విభే ♦ దంబు లేదు!
గీ॥ వంచనము లేదు! స్వార్థ తి ♦ త్వరత లేదు
లేదు విద్వేష భావంబు! ♦ లేదు చింత!
సర్వ మేకంబు సర్వ మీ ♦ శ్వర మయంబు!-
ఇందు ముఖి! ప్రేమ సామ్రాజ్య ♦ మిందునందు!

కల్యా-(విస్మితయై) రాజకుమారీ! నీ హృదయోద్గత మగు మన్న మహోజ్వల తేజమును భరించుటకు నాకు శక్తి చాల కున్నది! నాకు సెలవొసంగుము. అనుమతియైనచోఁ దిరిగి రేపు వచ్చెదను. (లేచును)

మానసి-మంచిది. అట్లనే కానిమ్ము. కాని రేపు తప్పక రావల యునుసుమా! అజయసింహునిఁగూడ రమ్మనుము.

కల్యా-మంచిది. (మహబత్ఖాన్ పటముతో నిష్క్రమించును)

(రాణి రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రాణి-మానసీ!

మానసి-ఏమమ్మా?

రాణి— మీ నాయనగారు పిలచుచున్నారు
మానసి-ఎందులకు?
రాణి-నీతో కొంచెము మాటాడవలసి యున్నదట! నీ వివాహ
మునకై శుభదినము నిశ్చయించుచున్నారు.
మానసి-నా వివాహమా?
రాణి-ఔను. జోధ్పూర్ రాజకుమారుడగు జస్వంతసింహు
నితో నీకు వివాహము నిశ్చయమైనది. శుభముహూ
ర్తము నిర్ణయించుటకై జోధ్పూరునకు దూతనుబంపిరి.
మానసి-(దుఃఖ మభినయించును)
రాణి-ఇదేమి మానసీ! ఏడ్చుచుంటివేల?
మానసి-లేదమ్మా!నాకు వివాహము వలదు.
రాణి-వివాహమే వలదా?
మానసి-వలదు సాంసారిక బాధములచే నేను నాజీవనమును
బంధింప నిచ్ఛగింపను.
రాణి-ఇదేమి మానసీ?బ్రతుకునంతకాలమును బ్రహ్మచారిణివై
యుందువా?
మానసి-ఏల యుండజాలను?

తే॥ గీ॥ బాల్యమాది వైధవ్య సం ♦ ప్రాప్తమునను
బ్రహ్మచారిణులైన జ ♦ వ్వనులు లేరె?
అట్టివో వ్రతధారిణి ♦ నైన నేను
బ్రహ్మచారిణినై ధాత్రి ♦ బ్రతుక లేనె?
నాకు వివాహము వలదు. నే నవివాహితనై యే యుం

గను. ఇప్పుడేపోయి నాయనగారికి నాయుద్దేశమును దెలియ జేసెదను. (నిష్క్రమించును)

రాణి-(స్వగతము) ఇదియేమి? ఈమెకుఁ బిచ్చిపట్టలేదు కదా? పిచ్చికాకున్న మఱియేమి? నాకు మొదటినుండియు నీమె విషయమున భయమగుచునే యుండెను. అదిగో రాణావారు వచ్చుచున్నారు.

(ప్రవేశము-రాణాఅమరసింహుఁడు)

అమర—మానసి యెచ్చట నున్నది?

రాణి—ఆమె మీయొద్దకు రాలేదా? ఆమె కేదియో పిచ్చిపట్టి నట్లు తోఁచుచున్నది!

అమర—పిచ్చియా?

రాణి-కాకున్న మరేమి? వివాహ మక్కఱలేదనుచున్నది. అవివాహితయై జీవితకాలమంతయుఁ గడపునట. ఆమెకు గొంచెము భయముంచుఁడని నేను మొదటనుండియును మొఱఁబెట్టుకొనుచునే యుంటిని. కాని, మీరువినరైరి.

అమర-మంచిది. నీకేమియుఁ దెలియదని యిప్పటికి స్పష్టమైనది

రాణి—తెలియకేమి? బాగుగఁదెలియును. ఆమెకు నిశ్చయముగ నేదో పిచ్చి పట్టినది.

అమర—ఆపిచ్చి నీకేపట్టినచో నిన్ను నేను స్వర్ణసింహాసనముపై గూర్చుండఁబెట్టి పూజించి యుందును. కాంతా నేను మానసి హృదయమును సంపూర్ణముగ నెఱుఁగుదును

ఆమె లోకాతీతమగు నొక దివ్యపదార్థమని తెలిసి కొనుము.

రాణి-ఆమె వివాహము?

అమర-వలదు ఆవిషయమై నీవేమియు మాటలాడవలదు.

(నిష్క్రమించును.)

రాణి-(స్వగతము) సమంజసముగ నున్నది! మానసి యొక్క పిచ్చి పైతృకమని నాకిప్పుడు తెలిసినది. మునుముం దెట్టి యుపద్రవములు వాటిల్లునోకదా?

(మెల్లగ నిష్క్రమించును)



దృశ్యము 4.

స్థానము —గోవిందసింగ్ గృహము.



[గోడపై మహబత్ఖాన్ చిత్తరువు వ్రేలాడుచుండును. ఎదుట పుష్పగుచ్ఛమును చేతఁబూని గోవిందసింగ్ పుత్త్రి కల్యాణి నిలచి యుండును.]

కల్యా-నాహృదయేశ్వరా! యెంతకాలమునకుదిరిగి నీస్వరూప సందర్శనము నాకు లభించినది! పశ్చాత్తప్తనైన నేను తిరిగి యెంత కాలమునకు నీసౌందర్యమును జూడఁ గలుగుచున్నాను?

సీ॥ నవనవోజ్జ్వల మైన । నా యౌవన నికుంజ
వీధిఁ బాడుచునున్న । పికము నీవు!
అనయంబు విశ్వమో । హిని యైన ప్రకృతికాం
తను జూపు దివ్యాంజ । నంబ వీవు!
నా యకల్మష జీవ । నపరిభూతమునకు
నుదయార్క బింబమ । యూఖమీవు!
విమలమౌ నా మనః । ప్రమదావనమునందుఁ
లక్షింపఁదగిన । గులాబివీవు

గీ॥ ప్రియుఁడ వీవు నాదగు జీవ । ప్రాణమీవు
భాగ్యభోగంబ వీవు దై । వంబ వీవు!
అఖిలమును నీవ! లేదునా । కన్యమిలను!
ప్రాణనాథ! గై కొనుమిదే । ప్రణతశిరము!

గోవి—(గంభీరముగ) కల్యాణీ!
కల్యా-(తిరిగి చూచి) ఏమితండ్రీ?
గోవిం-ఆపటమెవ్వరిది?
కల్యా-అది నాభర్తయొక్క చిత్తరువు.
గోవిం—నీభర్త యెవరు? మహాబత్ఖానా?
కల్యా—ఔను.
గోవిం-ఆ చిత్రము ఇచ్చటికెట్లు వచ్చినది?
కల్యా-నిత్యపూజకై నేనే యాపటమునుగొని తెచ్చుకొంటిని.
గోవిం-(కోపము నడచుకొనుచు) మంచిది మహాబత్ఖానుని క్షేమగును.

కల్యా—ఆతఁడు నాకుభ ర్త.

గోవిం—(గంభీరముగ) నీకు భ ర్తలేఁడని యీవఱకెన్నిసార్లు నీ తోఁజెప్పియుంటిని?

కల్యా-నిన్నటి వఱకు నేను సహితమిట్లే భావించి యుంటిని; కాని, నేఁడు ఆతఁడు నాపతి యని నిశ్చయముగ గు ర్తించితిని.

గోవిం—(ఆగ్రహముతో) పతియా? కులద్రోహి, దేశద్రోహి దేశద్రోహి, విధర్మి మహబ్బత్ఖాన్ నీకుఁ బతియా?

కల్యా—తండ్రీ! నాకు ధర్మములు తెలియవు ఆచారములు తెలి యవు. నాకుఁదెలిసిన దొక్కటియే. ఈశ్వరసాక్షిగ నా తనితో వివాహమైనది. ఆవైవాహిక బంధముచే మేమి రువురము నేకమైతిమి, ఇంక నేనా బంధనమునుండివిము క్తనగుట యెట్లు?

గోవిం-ఏమీ మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిమహబ్బత్ఖాన్ స్వయముగ దన చేతులతోఁ దానాబంధనమును ఖండింపలేదా?

కల్యా—లేదు. మహమ్మదీయుఁడైనను ఆతఁడు నన్నుఁ బరిత్య జింపలేదు.

గోవిం—(కోపముతో) పరిత్యజింపలేదా? హిందూమతమును విసర్జించినన పిదప, గోవింద సింహుని కుమార్తెను,గ్ర హించుటయుఁ బరిత్యజించుటయు వాని యిష్టా నిష్టము ములపై నాధారపడియున్నదా! ఏనాఁడుమహబత్ఖాన్

హిందూధర్మమును విడచెనో యావాఁడే విప్రసహితము విడువఁ బడితివని యెఱుఁగవలయును.

కల్యా-అట్లు కాదు తండ్రీ ఆతఁడు నన్ను విడువలేదు.

గోవిం-ఏమనుచుంటివి? నిన్ను 'విడువలేదా! మంచిది'—నీవు మహబత్ఖానున కేమని లేఖ వ్రాసియుంటివా?

కల్యా-ఔను. వ్రాసియుంటిని.

(ప్రవేశము—అజయసింహుఁడు)

గోవిం-ఇదిగో ఆలేఖకు బ్రత్యుత్తరము దీని యందేమి వ్రాసియున్నదో యెఱుఁగుదువా? నిన్నాతఁడు పరిగ్రహింపఁజాలఁడట? ఇంతకంటె నీ కవమానము కావలయునా? ఇదిగో ఆపత్రము-

(పత్రము నామెపైకి విసరును కల్యాణి తీసి చూచుకొనును)

గోవిం—(అజయ సింహునితో) అజయా! మొగల్ సైన్యములు తిరిగి మేవాడపైఁ బడుచున్నవని వచ్చిన వృత్తాంతము సత్యమేనా?

అజయ—సత్యమే.

గోవిం-యీసారి మొగల్ సేనాపతి యెవరు?

అజయ—యువరాజు పర్వేజ్.

గోవిం-సైన్య మేమాత్రముండును?

అజయ-సుమారొక లక్షయుండునని తెలియుచున్నది.

గోవిం-(నిట్టూర్పు విడచి) అజయా! ఈ యుద్ధమునందు మేవార్ సర్వనాశనమగుట నిశ్చయము! మేవాడయందు

మిఁగిలియున్న యీ రవంత వీరరక్తము సహిత మీ యుద్ధభూమిపైఁ బ్రవహింపఁ గలదు (కొంతసేపు తల వంచుకొని యూరకుండి) ఏమికల్యాణీ! ఇంకను మహబత్ఖాన్ నీపతియనియే భావించుచుంటివా?

కల్యాణి-సందేహమేమి? అవశ్యమాతఁడు నాపతియే! తండ్రీ! హిందూ సాంఘిక జీవనమున సత్యమననేమి? సాధ్వి యన నెట్టిది?

ఉ॥ భర్తృకృపోపలబ్ధమగు బాహులతాగ్రహమందు జొక్కుచున్
భర్తకు గౌరవంబొసఁగు భామినియందు విశేషమున్నదే?
భర్తయనాదరంబు సలు భాజనయయ్యు సహర్నిశంబులున్
భర్తనుపూజసేయు కుల వర్ధనియే కదసాధ్విభూస్థలిన్.

మహబత్ఖాన్ నాకుఁబతి యైనను. ఆతఁడుతన చరణసేవకై గైకొన్నను గైకొనకున్నను నాకు విచారములేదు. భర్తయొక్క యాదరణ తిరస్కారములు రెండును నాకుసమానములే.

గోవిం-(ఆగ్రహముతో) రెండును నీకు సమానములా?— కల్యాణీ! నీవు నాకుఁబుత్రికవా?

కల్యా-ఔను తండ్రీ! నేను మీ పుత్రికను నేను మీ యాత్మగౌరవమునకు హానిఁకలుగఁజేయను. మీరెట్లు మాతృభూమికై జీవనోత్సర్గముఁగావించిరో యట్లే నేను సహితము నాభర్తనిమిత్తము మహానందమయమగు నుత్సర్గ పథమున జనుచున్నాను. ఇందునాదోషమేమి?

గోవిం-ఉత్సర్గమా? నీవీకులటాప్రవృత్తిని ఉత్సర్గమనుచుంటివా

అజయ—తండ్రీ! కోపావేశమున మీరేమనుచుంటిరో మీకు దె లియకున్నది. లోకోత్తరమైన కల్యాణి సతీత్వచింత మీకుఁగులటాప్రవృత్తివలెదోచినదా?

గోవిం-అజయా! కల్యాణికి బతియే లేఁడని వేయిసార్లు చెప్పి యుంటిని. ఇంక నీమెకు సతీత్వమెక్కడ? ఈమె విధవ యైనది!

కల్యా-ఈ జన్మమునందును, జన్మాంతరమునందును సహితమా తఁడే నాపతియని నేను సహితము వేయి సార్లుచెప్పె దను. తండ్రి! నాభర్తహిందువుఁడైనను ముసల్మానుఁడై నను ఆస్తికుఁడైనను, నాస్తికుడైనను, వివాహానంత రము ఆతఁడును నేనును ఏకమార్గమునఁ బోవు సహాపథికులము. ఆకారణమున అతనితోఁ గూడ నరకము నకు బోవుటకు సంసిద్ధురాలనై యున్నాను.

గోవిం—మంచిది. పొమ్ము. నీ యిచ్ఛవచ్చిన చోటికిఁబొమ్ము. నీవింక నా కుమార్తెవు కావు నేను నిన్నుఁ బరిత్యజిం చితిని.

అజయ—తండ్రీ! తండ్రీ! యిదియేమి! మీపుత్రిక—

గోవిం-అజయా! ఇంకను నాకీమె పుత్రికయా? పొమ్ముకల్యాణి నీ యిచ్ఛవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము

కల్యా-మహానందము తండ్రీ! మీ యనుజ్ఞ శిరసావహించు చుంటిని. నాకు సెలవొసంగుఁడు.

అజయ—తండ్రీ! యించుక యోచింపుఁడు. ఈమె యపరాధినియే

యైనను మీ రీమెను క్షమింపవలసియున్నది.

గోవిం-కుమారా! ఈమె నరకమునకుఁ బోవ నిచ్ఛగించినది. పోనిమ్ము

అజయ-తండ్రీ! ఆమెకది నరకము కాదు ఎచ్చట ప్రేమజ్యోతి ప్రజ్వరిల్లునో యచ్చటనే నిశ్చయమగు స్వర్గమున్నది క్రోధావేశమున నిష్కారణముగ రత్నమును బోఁగొట్టుకొనకుఁడు మీ రేమి చేయుచుంటిరో మీకుఁ దెలియకున్నది.

గోవిం-అజయా! నేను జేయునది నాకు బాగుగనే తెలియును. కల్యాణీ! నామాతృభూమికి శత్రువగు ధూర్తవ్యక్తికి నా గృహమునందు స్థానము లేదు. నీధర్మము "పతి" యైనచో నాధర్మము "దేశము" వెడలిపొమ్ము.

కల్యా-చిత్తము (పోఁబోవును)

అజయ-కల్యాణీ! ఆగుము. తండ్రీ! అట్లైన నాకుసహితము సెలవిండు.

గోవి-(విస్మితుఁడై) నీయభిప్రాయము నాకుఁ దెలియుటలేదు.

అజయ-అబలయగు నా సహోదరిని నేనొంటిగఁ బోనీయఁజాలను. నేను సహితము ఈమెవెంట బోయెదను. ఈమె పతిభక్తియే హేతువుగ మీ రీమెను గృహమునుండి వెడలించి భయంకరమగు నీప్రపంచమున నొంటరిగ విడచుచున్నారు నేనీమెకు సహాయార్థికుడనయ్యెదను. రమ్ము కల్యాణీ! నేటినుండియును మనమిద్దరమును గలసి

మననావ నీ గభీర సంసారసాగరమున విడుతము. తండ్రీ! సెలవిండు నమస్కారము.

(కల్యాణితో నిష్క్రమించును.)

సామి-(దిగ్భ్రమఁజెంది జూచుచుండును.)

[తెర జాఱును.]



దృశ్యము 5.

స్థానము—చిత్తూరు పరిసరారణ్యము,

[సగరసింహుఁడు ఆతని మనుమఁడగు అరుణసింహుఁనను ఒక వృక్షము క్రింద నిలచియుందురు]



సగ.ర—అరుణా! ఈరాజపుత్రస్థానమందు నివసించియుండుటకు నాకుఁ లేశమాత్రము నిష్టములేదు. ఈ చిత్తూర్ దుర్గ మొకవిధముగ నాకు గారాగృహమువలె నున్నది. పర్వతారణ్య సంకీర్ణమైన యీ ప్రదేశము నాకు భయము గొల్పుచున్నది! నేను తిరిగి ఆగ్రానగరమునకుఁ బోయెదను.

అరుణ-తాతా! నాకుమాత్ర మీప్రదేశమత్యంత మనోహరమై తోచుచున్నది! ఇచ్చటి ప్రతిపర్వతముకు ప్రతివృత్తమును మం పూర్వపురుషుల ప్రతాపచరిత్రములను జ్ఞప్తికి తెచ్చుచున్నవి. మన ప్రాచీనకాలపుమహావీరుల గౌరవకథలు మీకురుచింపవా?

సగర-అదిగో తిరిగి యా ప్రాచీన కాలపు గోలయే?

అరుణ—కాని, తాతా! నాకు వర్తమాన కాలమున కంటె ప్రాచీనకాలమే గౌరవనీయమై తోచుచున్నది.

ఉ॥ అప్పటి యాత్మగౌరవము ? నప్పటి వీరపరాక్రమక్రమం
బప్పటి క్షాత్రధర్మమును ? నప్పటి స్వేచ్ఛయులోఁదలంచినన్
ఇప్పటి ద్రోహచింతనము , నిప్పటి శూన్యవిలాస జీవనం
బిప్పటి నీచవర్తనము ? సేగతిఁదోఁచునో లోఁ దలంపుమా!

లగర-అదిగో! నేను భయపడినట్లే యైనది! నీవుపెద్దయగుచున్న కొలఁదియు నీతల్లివలెనే విజృంభించుచున్నావు! ఆమెయు నిట్టి మాటలనే యనుచుండెను! తుదకు నిర్వాపితయై యెచ్చటనున్నదో యేరికినిఁ దెలియరాకుండఁ బోయినది.

అరుణ-తాతా! నాతల్లిసహితమిట్టి మాటలనే చెప్పుచుండెనా?

సగర—ఇట్టి యర్థములేని మాటలనే చెప్పుచుండెను "మేవార్ మేవార్" అని యఱచుచుఁ బిచ్చియెత్తి గృహము విడచి పోయినది.

అరుణ—అట్లైన తాతా! నేనామెను వెదకి తెచ్చెదను.

సగర - వెదకి తెచ్చెదవా? ఎచ్చటనున్నదని వెదకెదవు? ఈమహాంధ్యమునందు సూర్యుడు దాగినను కనుగొనుట కిష్ట సాధ్యము! అట్టిచో ఆమెను నీవు వెదకి తెచ్చెదవా?

అరుణ-తప్పక వెదకి తెచ్చెదను. నేనిప్పుడు "ఆగ్రా" కురాంది లేచు కొనలేను. మీ కిష్టమున్న మీరుపోనచ్చును. ఆగ్రాకన్న ఈ ప్రదేశమే నాకుహృదయానందకరముగ నున్నది

ఆ॥ వె॥ వసుధ యందు నాకుఁ బ్రియత్వము దైవంబు
నన్నుఁ గన్నతల్లి యున్న దింటు
కలడె యింతకంటె ఘనతరంబగు ప్రదే
శంబు నాకు మజ్జగంబు లందు?

సగర—(స్వగతము) నేనాడి నుడియు భయపడు మనేయుంటి ని—(ప్రకాశముగ) నాయనా! ఆగ్రాయందలి పాపసావారి శిలానిర్మితమైన మహల్ నీవు చూడలేదుకదా? నన్ను ఈ సారి నీకా భవనముఁ జూపెదను.

అరుణ-వలదు. మహల్ గిహల్ చూచుట నాకిచ్ఛలేదు. ఈ నిర్జన వనమే నాకంతకంటె వేయిరెట్లు రమణీయముగ దోచును.

సగర—అట్లుకాదు నాయనా! ఆగ్రాయందు నీవు చూడదగిన విశేషము లెంకను ననేకములున్నవి. ఒకదానికొకటిమీఱి పోవని మసీదులు డెబ్బది యెనిమిది యున్నవి ఇంకను-

అరుణ-తాతా! ఎందులకీ వృథాప్రసంగములు?

తే॥ గీ॥ అంటి బహురత్న తేజోమ । యంబులైన
లలిత రాణ్మందిరంబులు । లక్షకంటె
పూజ్యమైన యీరసపుత్రి । భూమిలోన
శిథిల మందిర మొకటియే । శ్రేష్ఠతరము!

(తటాలున సత్యవతి ప్రవేశము)

సత్య—దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము కుమారా!

(అరుణసింహునిఁ గౌగలించుకొనును.)

నగర—(విస్మితుఁడై) ఎవరది సత్యవతీ! సత్యవతీ! నీవిచ్చటి కెట్లు వచ్చితివి?

సత్య-(కుమారు నుద్దేశించి) నాయనా! నాఁడు స్వదేశ హితార్థమై నేను సన్యాసినినై గృహపరిత్యాగ మొనర్చిన నసమయమున నీ చిన్ని చేతులతో నీవు నన్ను బంధింప యత్నించితివి ఆబంధనంబునుండి విముక్తనై వెడలిపోవునపుడు నేనెట్టి హృదయ వేదన ననుభవించితినో నీవెఱుఁగవు తండ్రీ! గుప్తచరమగు నీసన్యాసినీ వృత్తిని ఇంతకాలమును మేవాడ యశోగీతములను బాడుకొనుచు పర్వతారణ్యములఁ బట్టి సంచరించుచుంటిని కాని, నీమధుర మందహాసమును మాత్రము నేనుమఱువ జాలకుంటిని. ఆగ్రానగరమును విడచి నీవిచ్చటికి వచ్చి యుండిన సమాచారమును విని ప్రేమోత్సాహమును భరింపఁజాలక నిన్నుజూచుటకై యిచ్చటికి రెక్కలు కట్టుకొని వచ్చితిని. ఇంతవఱకు జాటున నుండి నీయమ్మ

తాలాపములను విడుచు నేను పొందిన యానందమునకుఁ బారము లేగ దీర్ఘాయుష్మంతుడవు కమ్ము తండ్రె దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము! కులదీపకుడవు కమ్ము
(కౌగలించుకొనును)

సగర కుమారీ! సత్యవతీ! నీవునాపై నొక్క-సారిమైనను జూచె వేమి? నేనేమి యపరాధముఁ జేసితిని?

సత్య—(తీవ్రముగ చూచి) అపరాధమా? తండ్రీ! నీకు నీయప రాధమే తెలియదా?—ఔను నీయపరాధమును గ్ర హించుకొనునంతటి సామర్థ్యము నీకు లేకపోయెను!

సీ॥ తినయుండవై మహో ॥ దారయౌ తల్లి కు
క్షిని దుర్భరాగ్ని ర ॥ గిల్చినావు!
పురుషజన్మంబెత్తి ॥ పురుషత్వముడగి మ్లే
చ్ఛుల పంచ కుక్క-వై ॥ మెలఁగినావు!
రాజ పుత్రుండవై ॥ ప్రభవ మందియు విని
ర్మల వంశమును రూపు ॥ మాపినావు!
మనుజుండ వయ్యు న ॥ మానుషంబగు మాతృ
హత్యకు సిద్ధమై ॥ యలరినావు!

గీ॥ నీ కనులు మూసికొనుపోవ ॥ నిన్ను నీవు!
తెలిసికొను టెట్లు? లోకమున్ ॥ దెలియ టెట్లు?
కలుషిత స్వాంత! నీదుము ॥ ఖంబుఁ జూడ
ఘోర పాతకి నారక ॥ ప్రాప్తి కాదె?

పొమ్ము నీమార్గమున నీవుపొమ్ము. మాదారిని మేము పోయెదము. రమ్ము, నాయనా! రమ్ము అంధకారబంధురమైన యీ ప్రపంచమున నీవు నా సహాయాత్రకుఁడవుకమ్ము.

(అరుణుని చేయిఁబట్టుకొని పోవయత్నించును)

సగర-(వారించుచు) వలదు సత్యవతీ! వలదు. నన్నువిడచి మీరు పోవలదు. నేను సహితము మీవెంట వచ్చెదను. పొరగ్రమ్మియున్న నా నిష్ఠుర నేత్రములకు నేఁడు తృప్తి భాగ్యము కల్గినది. స్వచ్ఛందజీవన సౌంద ర్యము నీ ముఖమున నాకు గోచరించుచున్నది. నేను మహాపాపిని మాతృభూమి వినాశనమునకుఁ దోడ్పడిన ఘాతుకాత్ముఁడను! సత్యవతీ! నా యపరాధమును క్షమింపుము నేటినుండియు నేనుసహితము నీతోబాటు స్వదేశవిముక్తికై దారిద్ర్య వ్రతధారణ మొనర్చితిని! రమ్ము. సత్యవతీ! రమ్ము. నన్నొంటరిగ విడచిపోవలదు

సత్య-(మిక్కిలి యాశ్చర్యముతోఁ దండ్రివైపుఁజూచి) తండ్రీ! తండ్రీ! మీరే యీమాటలను బల్కుచుంటిరా?

సగర—

తే॥ గీ॥ వలదు వలదు నాకీముష్టి ॥ పదవి యింక
మ్లేచ్ఛ దాసుండఁ గానింక ॥ మీద నేను!
మాతృసేవా సమాయత్త ॥ మానసమున
నేను నీవెంటఁజనుదెంతు ॥ నీ క్షణంబె!

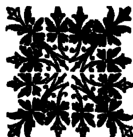
సత్య—(మహానందముతో) ఆహా! నేఁడు నాకెట్టి శుభదినము! ఎట్టి శుభదినము!

చ|| అపలకు సేవకుండయి ని ♦ రర్గళ జీవనుఁడైన తండ్రి క్ర
మ్మర జగదీశ్వరేచ్ఛ ఋజు ♦ మార్గముఁ దొక్కెఁ గులాభివంద్యుఁడౌ
సురగుణరాశి, నన్ జిరవి ♦ యోగ మహావ్యథముంచినట్టి నా
యరుణుఁడు నాకు దక్కె! నహ ♦ హా! నను మించెడు ధన్యలుందురే

(తెర జారును)

ద్వితీయాంకము.





ఓం
శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః.

మేవార్ పతనము

తృతీయాంకము

దృశ్యము 1.

స్థానము — ఒక యరణ్యమార్గము — సమీపమున నొక శిథిలగృహము.

[ప్రవేశము-కల్యాణి-అజయసింహుఁడు]

కల్యా-(అలసటతో నిట్టూర్పువిడచి) సోదరా! ఇంక నేను నడువఁ జాలను. నాకు గమనాయాస మధికమగుచున్నది.

అజయ-కల్యాణీ! ఇంక నెంతయో దూరము లేదు. ఏదో యొక పట్టణపు సమీపమునకే వచ్చితిమి—ఇదిగో, ఇచ్చట నేదియో కుటీరమొకటి కానవచ్చుచున్నది.

కల్యా-ఆ కుటీరము నందెవ్వరైనఁ గలరేమో పిలచి చూడుము

అజయ-(కుటీరము చెంతకుఁబోయి పరికించి) ఎవ్వరునున్నట్లు తోఁచదు. తలుపులు లేవు. అంతయు నంధకార మయమై యున్నది.-(బిగ్గఱగ) ఎవ్వరచ్చట?—ప్రత్యుత్తరము లేదు. కల్యాణీ! ఇందెవ్వరును లేరు

కల్యా-అట్లయిన, ఈ రాత్రి మన మిచ్చట విడియుదము ఇంక నొక్క యడుగేని నేను నడువజాలను.

అజయ-అట్లనే కానిమ్ము. నీవిచ్చట విశ్రమింపుము. నేను పట్టణములోనికిఁబోయి దీపమొకటి తెచ్చెదను.

కల్యా-మంచిది. పోయిరమ్ము. నా కాకలిసహితము వేయుచున్నది.

అజయ-ఏదైన నాహారముఁగొని వచ్చెదను. నీ విచ్చటనే యుండుము.

కల్యా-అజయా! త్వరలో రావలయును సుమా! నేనొంటరిగా నుందును. నాకు భయమగును.

అజయ-సోదరీ! నేను త్వరలోనే వచ్చెదను ఈ ప్రదేశమునందు నీకెట్టిభయమును లేదు (నిష్క్రమించును)

కల్యా-(విశ్రమించి, పాదములను చూచుకొనుచు) ఆహా!

గీ॥ ఇంత పటుకొక్కనాఁడేని ♦ గృహము విడచి
నడువ లేదూరి బయట నా ♦ ల్గడుగు లేని!
కాని, నేటి శిలామార్గ ♦ యానమునను
పదము లొకయింత యిపుడెట్లు ♦ బారి యుండె!

కాని, నా కిదియే మహానంద ప్రదమైయున్నది! నా యిచ్ఛానుసారము నేనీ దుఃఖమునకు దారిద్ర్యమును వరించితిని! నా పదములను నొప్పించుచుండిన ప్రతి శిలాఘాతమును ప్రతి కంటకమును, నా హృదయమునకు మహోత్సాహ

ప్రిదమై తోఁచినది. నదీప్రవాహము తనకు మార్గాపరోధముఁ గలిగించు పాషాణములను వృక్షములను లక్ష్యముసేయక, ఎట్లు తన భర్తయగు సముద్రునిఁ జేరఁబోవునో, యట్లే కష్ట నిష్ఠురములను సరకుఁగొనక, నేను నాస్వామియొద్దకుఁ బోవు చున్నాను కాని, ఆతఁడు,

మ॥ ముదమారన్ ననుఁగాంచి, నా హృదయ సం ♦
భూతాగ్నిఁ జల్లార్చి, త
త్పద సాన్నిధ్యమునందుఁ దావొసఁగి నన్ ♦
బాలించునో!—లేక నా
హృదయంబున్ గననోడి నన్నుఁగని, "యో ♦
సీ!" పాతకీ! నీవు నా
యెదుటన్ నిల్వకు, పొమ్ము, పొమ్మనుచు నన్ ♦
హింసించి పోఁ ద్రోలునో!

(విచారముతో యోచించు చుండును. కొంతసేపుండి, ప్రక్కకుఁజూచి) ఎవరునారు? (లేచి నిలువఁబడును.)

(ఫకీరు దుస్తులతో సగరసింహుఁడు ప్రవేశించుచు)

సగర-అమ్మా! నేనొక రాజపుత్త్రుఁడను. నీ కెట్టి భయమును వలదు. నీవుసహితము రసపుత్త్రస్త్రీవలెనే కనుపట్టు చున్నావు. తల్లీ! నీ వీ యరణ్య ప్రదేశమునందేకాకినివై యుంటివేల?

కల్యా-ఆర్యా! నే నేకాకిని గాను ఇంతదనుకను నా సహో దరుఁడు నాయొద్ద నుండెను. ఇప్పుడిప్పుడే యాతఁడు

దీపమును ఫలాహారమును గొనివచ్చుటకు చేఱువ నున్న పట్టణములోనికిఁ బోయెను.

సగర-మంచిది. అతఁడు వచ్చువఱకు నేను నీకు సహాయుఁడనై యుండెదను. ఈప్రదేశము దోపిడికాండ్ర యక్రమ సంచారములకు గుఱియైయున్నది. క్షణము క్రిందటనే యట్టి ఘాతుకులను కొందఱిని నేను చూచితిని నీ సహోదరుడు వచ్చువఱకు నేను నిన్ను రక్షించెదను.

కల్యా-కృతజ్ఞురాలను.

(తెరలో—కలకలధ్వని)

కల్యా-ఆర్యా! ఆ కలకలమేమి?

(ప్రవేశము ముగ్గురు దొంగలు)

కల్యా-ఆర్యా! ఆర్యా! వీరెవరు?

(కొంతతడవు దొంగల వికృతగీతములు, వికృతాలాపములు జరిగిన పిదప)

మొదటిదొంగ-అరే! అరే! భఁయాఁ! హిండా! హిండా! హిండా దేఖోరే! (చంకలు గుద్దుకొనుచు)

రెండవదొంగ-(ఉత్సాహమభినయించుచు) అరే! అరే! హాట్ట హాడ్డీ! హెట్టి మొగ్డా! ఘూప్రహాా! ఘూప్రహాా!

మూడవదొంగ-అరే చలో. చలో. పహిలే హాడాదాన్కీ-పట్టీహా

మొదటిదొంగ-నహీ! నహీ! పహిలే మొగ్డాకీ ఫగ్డో. చలో.

(ముగ్గురును సమీపింతురు)

కల్యా-(భయముతో బిగ్గఱగ). ఆర్యా! ఆర్యా! రక్షింపుఁడు. రక్షింపుడు.

సగర—(కత్తిదూసి, ముందునకువచ్చి) అరే! మూర్ఖులారా! మీరెవరు?

దొంగలు అరే బూఢాగాడ్డి! మేమూ హొవ్రాహైతే నీకూ హోంద్యా—? నోరూ ఖట్టే హిన్గా ఖడేరహో.

సగర-ఓరీ నీచులారా! ఏమంటిరి? ఏమంటిరి? (ఖడ్గముఝళిపించును)

దొంగలు—క్యారే ముస్లి పందీ! నీకూ బుద్ధిలేదూ వుందీ.

(ముగ్గురును సగరసింహునిపైఁబడుదురు, సగరసింహుఁడు క్రిందఁబడును)

కల్యా—(భయకంపితయై బిగ్గఱగ) అజయా! అజయా! రక్షింపుము. రక్షింపుము

(తొందరగా దీపమును ఫలాహారసామగ్రియుఁ గైకొని అజయసింహుఁడు ప్రవేశించును.)

అజయ-వచ్చితిని. వచ్చితిని కల్యాణీ! భయపడకుము. (సామగ్రి క్రిందఁబెట్టి) ఓరీ ఘాతుకులారా! (కత్తిదూసి దొంగల పై దుముకును. క్రమముగ ముగ్గురుదొంగలును నేలఁ గూలుదురు).

అజయ—కల్యాణీ! ఈశ్వరేచ్ఛచే నీ యాపద గడచినది. ఇంక భయపడకుము. (సగరసింహునిఁజూపుచు) ఈతఁడెవరు.

కల్యా—ఈతఁడు సహితము మనవలెనే యొక బాటసారి. రాజపుత్త్రుఁడు! ఈచోరుల బారినుండి నన్ను రక్షింపఁ దలపడిన మహోదారుఁడు. పాపము! ఆప్రియత్నములోనే యీతఁడు క్రిందఁబడెను.

సగర-(మెల్లఁగలేచి నలువైపులఁ గలయఁజూచి) నాయనా! నీ వెవ్వరవు?

అజయ-ఆర్యా! నేను మేవార్ సైన్యాధిపతియగు గోవిందసింగ్ పుత్త్రుఁడను. నాపేరు అజయసింగ్! ఈమె నా సోదరి కల్యాణి!

సగర-(విస్మితుఁడై) కల్యాణియా? గోవిందసింగ్ పుత్త్రిక కల్యాణియా?—మహబత్ఖాన్ భార్యయా?

అజయ-చిత్రము.—ఆర్యా! మీ రెవ్వరు?

సగర-నాయనా! నేను మహబత్ఖాన్ తండ్రిని! సగరసింహుఁడను.

(అందఱును ఆశ్చర్యము నభినయింతురు).

(తెరజాఱును.)



దృశ్యము 2.

స్థానము—ఆగ్రాయందు మహాబత్ఖాన్ గృహము.

[ప్రవేశము—మహాబత్ఖాన్ విషాదముతో నిటునటుం దిరుగుచుండును.]



మహా—(స్వగ) మా యిరువురకును వైవాహిక బంధనము తెగి, యింతకాలము గడచిపోయినను, ఇంకనేల సారె సారెకును ఆమె నాధ్యానమునకు వచ్చుచున్నది! ప్రేమోజ్వలమైన యామె కిశోర ముఖబింబము నాకండ్లకుం గట్టుచున్నది! ఆహా! నిశ్చయముగ నేనొక యనర్ఘరత్నమును పోఁగొట్టు కొంటిని. నా జీవనము నంధకారమయముం గావించుకొంటిని ప్రేమామృత మొలుకుచుండిన యామె లేఖను నేనేల తిరస్కరించితిని? అట్టి నిష్కళంకహృదయమును నేనేల బాధించితిని? ఆమె జనకుని యెడల నాకుంగల క్రోధావేశమే నా చేత నిట్టి యకార్యమును గావించినది ఆహా! కల్యాణీ! కల్యాణీ

ఉ॥ అన్నంట నన్నుఁబుట్టిన దు ॥ రంత దురాగ్రహ ధూమరాశిచేఁ
గన్నులు గాన కింతటి య ॥ కార్య మొనర్చితి నేను నీయెడన్!
ఎన్నటికేనిఁ బ్రమ్మర ప ॥ హీస్థలి నిన్ గను భాగ్యమబ్బునన్
అన్నులమిన్న! నీ మృదు ప ॥ దాబ్జము లంటి క్షమింప వేడనే!

(ప్రవేశము—సేవకుఁడు)

సేవ—(అభివాదముఁజేసి) ప్రభూ గజసింహ మహారాజుగారు తమ దర్శనార్థము వచ్చియున్నారు.

మహా-గజసింహమహారాజా? జోధ్పూర్ రాజగు గజసింహుఁడా

సేవ—చిత్త ము

మహా-పోయి యాతనిఁ దోడ్కొ—నిరమ్ము. (సేవకుఁడు నిష్క్రమించును)

మహా-(స్వగ) గజసింహునకు నాయొద్ద నేమిపనియున్నది? ధైర్యసార మెఱుఁగని పిఱికిపంద! క్షుద్రజీవనుఁడు. ఎట్టిదైన్యమునకేని వెనుదీయని మూర్ఖాతి మూర్ఖుఁడు. వీనికి నాతో నేమిపనియున్నది?-అదిగో వచ్చుచున్నాడు.

(ప్రవేశము—గజసింహుఁడు.)

మహా-దయచేయుఁడు, మహారాజా ఏదో యత్యవసర కార్యముపై తామిచ్చుటకు వచ్చియుందురని తలఁచెదను.

గజ—మహాబత్ జీ. పాదుషావారు మీకొక విషయమును జ్ఞప్తికిఁదెమ్మని చెప్పిరి.

మహా—ఏ విషయము?—ఓహో, మేవాడపై దండయాత్రను గూర్చియై యుండును.

గజ—చిత్త ము.

మహా-ఈ విషయమై పాదుషావారితో నేననేక పర్యాయములు ముచ్చటించియే యుంటిని. కాని, యిన్నిసార్లు

వారేల నాకిట్టి గౌరవము నొసంగుచున్నారో తెలియకున్నది.

గజ—మొగల్ సైన్యము లీవఱకు రెండుసారులు మేవాడపై దండయాత్ర సాగించుటయు, రెండుసార్లును రాజపుత్త్రులచేఁ బరాజయమంది మఱలి వచ్చుటయు, మీరెఱిఁగినవిషయమె. పాదుషావారి కేమియుఁ దోచక, ఇప్పుడు మీ సహాయము నపేక్షించుచున్నారు. వారి నీ యగౌరవమునుండి కాపాడఁగల సమర్థులు మీరుతప్ప వేఱెవ్వరు కలరు?

మహ-మహారాజా, మీరు సెలవిచ్చునది నాకుఁ జిత్రముగఁ దోచుచున్నది.

గజ—మహాబత్ జీ. నేను సత్యముఁ బల్కుచుంటిని.

మహ-(యోచనాపూర్వకముగఁ దలపంకించును)

గజ—ఈసారి మేవార్ యుద్ధమునకు మీరశస్త్రధారణ మొనర్పవలయును.

మహ—(తలపంకించుచు) మేవాడ నాజన్మభూమి కాకయుండినచో

గజ—ఖాన్ సాహెబ్ మేవాడ మీ జన్మభూమియని నాకుఁ దెలియును. మీరు సహితము రాజపుత్త్రులని యెఱుఁగుదును. రాణా అమరసింహుఁడు మీకు సోదరుఁడని సహితము నాకుఁ దెలియును కాని, మీరు మేవాడ సంపర్కమే పూర్తిగఁ బరిత్యజించి ముసల్మానులైరి. ఇఁకను మేవాడపై మీకభిమానమేల? ఇంతకును,

మహాబత్ జీ! మీరొక్కనాడి—యుద్ధమునకుఁగాద—
విలాసార్థముగనైనను, మేవాడకుఁబోయి చూడుఁడు
మీయందు రాజపుత్త్రులకుఁగల యభిమానము మీకు
గోచరించఁగలదు "వంశదోహి! దేశదోహి" యను
నిందావర్షము మీపై ధారావాతముగ వర్షించదా?
రాజపుత్త్రులు సోదరభావముతో సన్మానింతురని
యెన్నఁడును తలంపకుఁడు
మహా—(తలవంచి యోచించుచుండును)
రాజ-మన సంబంధమంతయు నిప్పుడు మొగలాయీలతోనున్నది

ఆ॥ వె॥ మొగలు సేవకులను, మొగలాయి సామ్రాజ్య
గౌరవంబె మనకు గౌరవంబు!
మొగలు చక్రవర్తి పొందెడు సట్టి య
గౌరవంబె మనక గౌరవంబు!

ఖా—సాహెబ్! నేను చెప్పినది బాగుగ యోచింపుఁడు

(ప్రవేశము—ఫకీరుదుస్తులతో సగరసింహుఁడు)

సగర-మహాబత్
మహా—(విస్మితుఁడై) ఎవరు?—పినతండ్రి! సన్యాసి వేషమేమి?
సగర—నేను సన్యాసినైతిని
మహా-(ఆశ్చర్యముతో) అదియేమి?
సగర-కుమారా! ఇది నిశ్చయముగ నీ వాశ్చర్యపడవలసిన
విషయమే?

వ॥ కులమును శీలమున్ విడిచి ! కుత్సిత వర్తనుఁడై, స్వధర్మమున్
దలఁపక, పొట్టకూటికయి ! తన్నినఁ దిట్టినఁ గొంగుపట్టి మ్లే
చ్ఛుల మొ(ఱ)సాల కుక్కయయి ! సోలుచునుండిన బానిసీఁడొకం
డిలను స్వతంత్రుఁడై మెలఁగె ! నిన్ని దినంబుల శ్వైరవృత్తిచేన్!

ఇది నిశ్చయముగ నీ వాశ్చర్యపడవలసిం విషయమే
కదా—కాని, యీ వేషమొసఁగులకో నీకుఁ దెలియునా?

మహ-ఎవరిలకు?

సగర-చెప్పెదను వినుము ఇంతకాలము గడచినపిమ్మట నా
మాతృభూమియొక్క ప్రేమ సంకీర్ణమగు నాహ్వానము
నాకర్ణపుటముల సోకిఁది! ఆహా! ఆ యాహ్వానమెంత
గంభీరము! ఆ కంఠస్వరమెంత మధురము! మహాబత్!
నీ వాకోమల గంభీర నినాదము నూహింపఁజాలవు!
ఈ వేషముతో నిప్పుడు నేను నా పాపకృత్యములకుఁ
బ్రాయశ్చిత్త మొనర్చుకొనెదను. కుమారా! నీవు
సహితము నీ పాతకములకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముఁ గావిం
చు కొనుము.

మహ- నా పాతకములకా?

సగర-ఔను. అసంఖ్యాకములగు నీ పాపకృత్యములకు నీవు
ప్రాయశ్చిత్తము గావించుకొనుము. నేను స్వజాతీయు
లను విడిచి మ్లేచ్ఛులకు దాసుఁడనై ఘోరపాపము
నకు బాల్పడితిని. కాని నా పాపముకన్న నీ పాపమే
యధికము. ఎట్లందువా?

తే॥ గీ॥ ధర్మ ద్రోహుఁడవయి మ్లేచ్ఛ ♦ దాసుఁడవయి
దేశ విద్రోహి వగుటనోఁ ♦ దృప్తిఁ గనక,
విశ్వపావనమైన నీ ♦ విమల మతము
వదలి, మ్లేచ్ఛుఁడవైయున్న ♦ పాపి నీవు!

మహ—నేను చేసినది పాపకృత్య మెట్లైనదో నాకుఁ దెలియ కున్నది! ఇస్లామ్ మతమునందు నాకు విశ్వాసము కుదిరెనది. నేనా మతమును స్వీకరించితిని.

సగర-అక్బరు, నీకు హిందూ మతమునందవిశ్వాస ముండెనా? హిందూమతముకంటె ఇస్లామ్ విశ్వాసయోగ్యమని నివెట్లు నిశ్చయించు కొంటివి? ఏధర్మముయొక్క మూల మంత్రి మాతృశక్తియై యున్నదో, యే ధర్మముయొక్క ముఖ్యసూత్రము సర్వభూత సమత్వమైయున్నదో, యట్టి సనాతన హిందూధర్మమును నీవు తిరస్కరించితివి! వంశద్రోహివైతివి! ధర్మద్రోహివైతివి! మాతృద్రోహివై తివి! మహాబత్ఖాన్! నీపాపము నీకెట్లు తెలియును?

మహ-తండ్రీ! నేఁడు మీరు——

సగర-ఔను. నేఁడు నేను ధర్మోపన్యాసముఁ గావించుచుంటిని అందులకే నేనీ సన్యాసమును స్వీకరించితిని! మహాబత్ ఒక్కవిషయము మాత్రము నీవు గ్రహించుము.

ఆ॥ వె॥ ఎట్టి నీచహృదయ ♦ మేని యొక్కొక వేళ
నుప్పమానవతకు స్థాన ♦ మొసఁగు చుండు!

అట్టివేళ నాత్మ ♦ స్వార్థ విదూరమై
పరుగు లిడును స్వర్గ ♦ పథములందు!

ఈవిషయము కల్యాణి నాకుపదేశించియుండెను!

మహా-(సస్మితుఁడై) కల్యాణియా?

సగర-ఔను. నీ ధర్మపత్ని కల్యాణి! ఆమె యొకానొక సమయమున నాకీమాటలు చెప్పియుండెను. ఆ యమృత వాక్యము లిప్పటికిని నాకర్ణపుటముల మాఱుమ్రోగుచునే యున్నవి! మహాత్మా! పుణ్యాత్మా! సేవకుఁడను. నీకీవృత్తాంతము తెలియునా?

మహా—ఏ వృత్తాంతము?

సగర—కల్యాణిని ఆమెతండ్రి గోవిందసింహుఁడిల్లు వెడలఁగొట్టెను.

మహా-(విస్మయముతో) ఇల్లు వెడలఁగొట్టెనా? ఏల ఏ యపరాధమునకు

సగర-అపరాధమా? ఆమె తన గృహమునందు విధర్మియైన నీ రూప పటమునకు నిత్యపూజ చేయుచున్నదఁట!

మహా—(కలత పడుచు) భర్తనగు నా రూప పటమును బూజించుటయే యామె యపరాధమా?—ఆమెను మీ రెప్పుడఁ జూచితిరి?

సగర-ఒక పట్టణప్రాంతమందలి యొక శిథిలగృహసమీపమున నొకనాటి సంధ్యాసమయమున నేనామెను కడు దీనావస్థయందుఁ జూచితిని.

మహా-(ఉత్తేజితుఁడై) తండ్రీ! ఇదియా మీ యుదార హిందూ ధర్మము? ఇదియా మీ సర్వభూత సమత్వము? పతి భక్తియే కారణముగ, నిశ్చల సతీత్వమే హేతువుగ, కల్యాణి గృహమునుండి వెడలింపఁబడెనుగదా? ఎట్టి విద్వేషము! ఎట్టి విద్వేషము! ఇట్టి పాషాణ హృదయులకు, ఇట్టి ధర్మజ్ఞాన శూన్యులకు, ఇట్టి నరపశువులకు ఆశ్రియభూతమైన యధమాధమ మతము నేమనవల యును? ఇది విశ్వపావనమైన విమల మతమఁట! దీని మూలమంత్ర మాత్మశక్తియఁట! ముఖ్యసూత్రము సర్వ భూత సమత్వమఁట! ఇది సనాతన ధర్మమఁట! దీనిని బరిత్యజించినందులకు నేనొక పాతకుఁడనైతినఁట! ఇట్టి పాపసంకులమగు రాక్షస మతమునకుఁ బ్రపంచమునఁ బాపు కలదా?—తండ్రీ! నా పాపములకుఁ బ్రాయ శ్చిత్తముఁ జేసికొనుమని మీరు నన్ను హెచ్చరించు చుంటిరి. అవశ్యము నేను ప్రాయశ్చిత్తముఁ జేసికొనె దను. ఆప్రాయశ్చిత్తము నేను ముసల్మానుఁడనై నందు లకుఁ గాదు!—

శా॥ న్యాయాన్యాయ విచార శూన్యగుణ శూ ♦ న్యంబై, యధర్మక్రియా
భూయిష్ఠంబగు మీకులంబునను నే ♦ పుట్టొంది యుంటిన్ గదా!
ఆ యాదృచ్ఛిక ఘోరపాతకముఁ బా ♦ యన్ నేను నిక్కంబుగన్
బ్రాయశ్చిత్తముఁ జేసికొందును పున ♦ ర్జన్మంబు లేకుండగన్!

జ—(విస్మితుఁడై చూచును)

మహ-మహారాజా! అట్లు చూచెదరేల? మేవార్ యుద్ధమునకు బోవుటకు నేనేల నంగీకరించితినో మీకుఁ దెలియునా?

గజ—తెలియకేమి? మీరు పాదుషావారి క్షేమముఁగోరు ప్రధాన మిత్రులుకావున—

మహా—అట్లుగాదు హిందూధర్మమును కూకటివేళ్లతోఁ బెకలించుటకుఁ బోయెదను! హిందూమతమును భూగర్భమునఁ బూడ్చివైచుటకుఁ బోయెదను? తెలిసినదా? మీరు పాదుషావారియొద్దకుఁబోయి నాయంగీకారము నెఱిఁగింపుఁడు.

(గజసింహుఁడొకవైపునకును, మహాబతాన్ వేఱొక వైపునకును నిష్క్రమింతురు.)



దృశ్యము 3.



స్థానము—ఆగ్రయందు జహంగీర్ పాదుషా దర్బారు—

[పాదుషా జహంగీర్, సామంతులు, సేనాపతి హిదాయతాలీఖాన్, ఉచితాసనములఁ గూర్చుండి యుందురు]



జహా—సామంతులారా! ఈ పరాజయమును ఈజన్మమునందు నేను మఱువఁజాలను! అసంఖ్యాకమగు మన మొగ

లాయిసైన్యము, నామమాత్రకమైన రాజపుత్ర సైన్యముచేఁ బరాభూత మయ్యెననిన, నాదేహము కంపమొందుచున్నది!-దేవార్ యుద్ధ పర్యవసాన మట్లైనది ఇంక నీ యుద్ధమునందు సహితము మాపతాకముస కట్టి గతియే పట్టినది! తుదకో యువరాజు పర్వేజున కేమైనది? ఆతఁడేల పరాజయమందెను? (తీక్ష్ణముగ హిదాయత్ వైపుజూచి) హిదాయత్! యుద్ధభూమిపై నీవు బందీకృతుఁడవై రాజపుత్రుల దయాధర్మమున విముక్తుడవైతివి! అబ్దుల్లా రణరంగమునఁ బ్రాణములు ధారపోసి వీరస్వర్గము నందెను. కాని, నీకు మాత్రి మచ్చుట చచ్చుటకు మనసొప్పినదికాదు! భీరూ! నీయట్టి పందలు సేనాపతులై యుండ, మాకు పరాజయము కాక విజయము లభించునా?

(ప్రవేశము—సగరసింహుఁడు)

జహాం-ఓహో! రాజా సగరసింగ్! దయసేయుఁడు.

సగర-సార్వభౌమా! నాదొక్క విన్నపము కలదు.

జహాం—సావధానుఁడను. చెప్పుడు—మీకు మేవాడ రాణా పదవినిచ్చి చిత్తూర్ పంపియుంటిమికదా! కాని, చిత్తూర్ దుర్గమును మీరు రాణా అమరసింగ్ అధీనము గావించితిరని వినియుంటిని, సత్యమేనా?

సగర—సత్యమే.

జహాం-ఎవరి యనుజ్ఞపై మీగట్లు గావించితిరి?

సగర-అగుల కోకరి యనుజ్ఞ యవసరమని నేనూహింపలేదు. రాణాఅమరసింహుండే న్యాయముగ చిత్తూరునకధిపతి యని నేను గ్రహించితిని.

జహాం-ఎట్లు?

సగర—ఎట్లా? మీతండ్రి యక్బర్ పాదుషావారు ధర్మయుద్ధ మొనర్చి చిత్తూరును స్వాధీన పఱచుకొని యుండలేదు. కపటోపాయములచే వారు చిత్తూరు నాక్రమించిరి. న్యాయ విచార మొనర్చిన చిత్తూరునకు మీరెట్లధిపతు లయ్యెదరు?

జహాం—రాజా! మీరిట్టి న్యాయవిచారమును ప్రారంభించి యెన్నిదినములైనది?

సగర-ప్రభూ! ఇంతకాలమును నన్ను దృష్టిమాంద్యునిఁ జేసిన యొక తెర తొలఁగింపఁబడినది! మావంశమున కాదిపురుషుఁడగు భగవాన్ రామచంద్రుని కాలమునుండి, నేటి వఱకును నా స్వదేశ చారిత్రము నాకన్నులకుఁగట్టినది

సీ॥ కనుఁగొంటి గన్నుల । కఱవు తీరఁగ బాప్ప
　　రావల్ మహా పరా । క్రమ విధంబు!
కంటఁజూచితి నాదు । కలుషంబులు నశింప
　　సంగ్రామ సింహు సు । క్షాత్ర దీప్తి
అరయఁ గాంచితిని నే । త్రానందముగ రాణి
　　పద్మావతీ శౌర్య । వైభవంబు!
దర్శించితిని జన్మ । తారకంబుగ శ్రీ ప్ర
　　తాప సింహుని ఖడ్గ । ధారణంబు!

గీ॥ అహహా! యట్టి మహావీర । లవతరించి
నట్టి లోకైక పూజ్య వం । శార్ణవమున
కాలకూట విషజ్వాల । లీలఁబుట్టి
కులము రూపుమాపుచు నున్న । కూళ నేను!

ఆ మహాపురుషుల కీర్తి తేజముసకుఁ గళంక మాపా దించిన వంశద్రోహిని నేను! నా యపరాధమును నే నిప్పుడు గ్రహించితిని. నా మనోవేదన దుర్భరమైనది! మీ కృపా కటాక్షమున నాకు లభించిన చిత్తూర్ దుర్గము నాకు ఉచ్ఛిష్టాన్న ప్రాయమై హేయమైనది! ఆ దుర్గముపై నాకుగాని, మీకు గాని, యెట్టి యధికారమును లేదని గుర్తించితిని! ఇంకను నేనా దుర్గమునందెట్లు నిలువఁగలను? ఈ సత్యమును నేను గ్రహించిన యుత్తరక్షణమే నాసోదరుని కుమారుఁడును చిత్తూరునకు న్యాయముగ నధిపతియు నగు రాణా అమరసింహుని కాధిపత్య మొసఁగితిని.

జహాం-రాజా! మీరుమరణమునకు సిద్ధపడియే నచ్చియుంటిరా (తీక్ష్ణముగఁ జూచును)

సగర—సార్వభౌమా! ఏనాఁడు నేను మ్లేచ్ఛ సంపర్కమును విడచి, మ్లేచ్ఛప్రసాదితమైన చిత్తూర్ దుర్గమును పరిత్యజించితినో, యానాఁడే మృత్యుభయము నశించినది నాటినుండియు నేనొక క్రొత్త పారమును నేర్చుకొంటిని

జహాం—ఏమి? (తీక్ష్ణముగఁ జూచును).

సగర—ఈ ప్రపంచమున రెండు రాజ్యములు కలవు. మొదటిది స్వార్థము. రెండవది స్వార్థత్యాగము! మొదటిదాని పరిమితి నరకము. రెండవదాని పరిమితి స్వర్గము, ఇంత సఱకును స్వార్థ రాజ్యమునందే నివసించి యుంటిని. కాని నేఁడునేను స్వార్థత్యాగ మహారాజ్యమున బ్రవేశించితిని! సార్వభౌమా! ఈ మహారాజ్య మెట్టిదో మీకుఁ దెలియునా? శాంతి, ప్రేమ, భక్తి, మున్నగు సాత్విక గుణరత్నములకు నిధి! తుచ్ఛములగు ప్రాణములను దృణీకరించి కర్తవ్యమును బాలించుటయే యచ్చటి ప్రజల విధి! నా భాగ్యవశమున నేటికి నేనా ప్రజానివహము నందొక్కరుఁడనైతిని! సార్వభౌమా! నాకిప్పుడు మృత్యుభీతి లేశమాత్రమైన లేదు.

జహాం—(గంభీరముగ) మంచిది అట్లైన మీకు నేను మరణ శిక్ష విధించితిని. సిద్ధపడుఁడు.

(చోబ్దారునకు సంజ్ఞచేయును. చోబ్దార్ ముందునకువచ్చును)

సగర—రాజేంద్రా! సర్వసిద్ధముగ నున్నాను. అవశ్యము నాకా శిక్ష తగియే యున్నది!——

సీ॥ సలలిత క్షాత్రమన్ । తులసీ వనమునందు
వెలసిన గంజాయి । మొలక నేను!
పడి పంచఁజేరి మీ । రిడిన యుచ్ఛిష్టంపుఁ
గూడు మెక్కిన యట్టి । కుక్క నేను!

కని పెంచి నట్టి నా । జననికి ఘోర వి
　　　ద్రోహ మెంచిన దురా । త్ముఁడను నేను!
జ్ఞాతి విధ్వంసంబుఁ । గంటఁజూచుచు చలిం
　　　పక యున్న పెను శిలా । ప్రతిమ నేను!
గీ॥ అట్టి నాయట్టి పరమ పా । పాత్మకునకు,
మాతృ హంతకునకు, బంధు । ఘాతకునకు,
చెనటి మ్లేచ్ఛులు పెంచిన । శునకమునకు
ధరణి మరణమే, మరణమే । శరణ మింక!

ఈ కృత్యమునకు హంతకులేల? (మొలనున్న బాకుఁ దీసి పొడుచుకొని నేల వ్రాలును.) ఈ నా హృదయరక్తము నా పాపములకు......ప్రాయశ్చిత్తమగుఁగాక!

(మరణించును. తెర జాఱును)

తృ తీ యా ం క ము



ఓం

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

మేవార్ పతనము



చతుర్థాంకము.

దృశ్యము 1.

స్థానము:—ఉదయసాగర తీరము—

[రాణా అమరసింహుఁడు మంటపముపైఁ గూర్చుండియుండును]

అమర—(స్వగ) ఆహా! సంసారమెట్టి యగాధ సముద్రము! ఎట్టి విచిత్ర తరంగ కల్లోలితము! దుఃఖభూయిష్ఠమైన యీ ప్రపంచమునందు మానవు లెంత నిర్విచారముగ జీవించుచున్నారు! వారిపాదములక్రింద భూకంప మావిర్భవించినను వారికిఁ దెలియకున్నది! ఇది యంతయుఁ బరమేశ్వరుని లీలావిశేషమని నాయభిప్రాయము

తే॥ గీ॥ ప్రకృతి వైచిత్ర్యముల నాటు • వస్తువులఁగఁ
జేసి మఱిపించుచుండును • చింత లెల్ల!
కానిచో నీ యసంత శక్తి • కాన మందు
క్షణము జీవింపఁ గోరునే • మనుజుఁ డహహా!

(ప్రవేశము—మానసి)

మానసి-తండ్రీ! మీరింక నిచ్చటనే కూర్చుండి యుంటిరా? రండు. ఇంటికిఁ దోవ్రదము రండు. ఇచ్చట మంచు విశేషముగఁ గురియుచున్నది!

అమర—మానసీ! ఇంచుక తాళుము. ఈ యుదయసాగర తరంగముల మధుర సంగీతము నా కించుక మనశ్శాంతి కలుగఁ జేయుచున్నది:—మానసీ:—

మానసి—ఏమి?

అమర—ఈ సంసారము కపటగర్భితమని నీ కెన్నఁడైనఁ దోఁచినదా

మానసి—సంసారము కపట గర్భితమా?

అమర—ఔను. ఇంచుక మనము యోచించుటకుఁ బ్రారంభించితిమేని, యీ కపట సంసారము మన కెన్ని యో యభేద్య సమస్యలనుజూపి, క్రమక్రమముగ మనలను దనయందు లీనము చేసికొనును.

మానసి-లేదు తండ్రి! ఈ సంసారము నా కంత కపటభూయిష్ఠముగఁ దోఁచుట లేదు.

అమర-మానసీ! చంద్రికాంతి సముజ్జ్వలమైన యీ రాత్రి నీ కేట్లున్నది? ఈ సరోవర తరంగముల మృదు మధుర నాదము, నాకర్ణింపుము, ఇవి నీ మనోవిచారములను మఱపుఁగొల్పుట లేదా? ఇట్టి యానంద ప్రదములగు ప్రకృతి విలాసములనుండి యీ సంసారము మానవుని దూరస్థునిఁ జేసి యైహిక క్లేశములని యెడి విషజ్వాలల

యుంపు దోఁ్రియుచుండుసు. కుమారీ! నాకీసంసారము జు. నసహ్యమగుచున్నది! నిస్సారమగు దీనినుండి తొలఁగి సుఖించెదఁగాక! ప్రపంచమంతయును కేవలము కపట గర్భితమని నేను గ్రహించితిని! మానవకోటి కపట భూయిష్టమని నేను గుర్తించితిని! మానసీ! మనుజులు,

తే॥ గీ॥ స్వార్థచింతా పరాయణుల్ • పాపమతులు,
వికృత చిత్తులు, కుటిల వి • జీవ నిధులు,
"ఆత్మ వత్సర్వ భూతాని" • యను చింత
కలికమున కేని కలదె యీ • ఖలుల యందు!

మానసి-తండ్రీ! అది మానవజాతికి నైసర్గికమైన మానసిక వ్యాధి! ఆ వ్యాధియే లేకున్న మానవుల ప్రేమభావమునకు స్థానమే లేదు! అట్టిచో, ఎవ్వరిదుఃఖమును నివారించి, ఎవ్వరి నుద్ధరించి, మనుజులు సుఖంపఁగలరు? సంసారము అధమమని యెంచి, దానిని బరిత్యజించుట యుచితముకాదని నాయుద్దేశము! మానవ జీవితము దుఃఖపూరితము! ఆ దుఃఖమును సళింపఁజేయుటకే మనము యత్నింప వలయును.

(తెరలో—"మానసీ! మానసీ!" అని పిలుపు)

'కూం<౨-(విని) అమ్మా! వచ్చుచున్నాను—తండ్రీ! మీరింక నిచ్చట మసలకుఁడు, చంద్రాస్తమయమై చీకటి నలు గడలఁ గ్రమ్ముచున్నది'

(నిష్క్రమించుదురు.)

అమర—(స్వగతము) ఆహా! ఈ బాలిక వాక్యములెంత మధురములై యున్నవి! ఈమెపల్కినవి వాస్తవమనియే తోచుచున్నది! ఔను ప్రపంచమునందు దుఃఖమే లేకుండిన మానవుల ప్రేమభావమునకు స్థానమిలేదు! సంసారమునందరి విచిత్రసౌందర్యము నాకిప్పుడు గోచరించుచున్నది! ఓహో! మానసీ! నీవు బాలికవేయైనను

(ప్రవేశము—రాణి రుక్మిణి)

రాణి-ప్రభూ!—

అమర-రుక్మిణీ! కొంచెము తాళుము తాళుము. నేనిప్పుడపూర్వమగు నొక మహాస్వప్నము గాంచుచున్నాను! కొంచెము తాళుము.

రాణి-మేలుకొని యుండియే స్వప్నము గాంచుచుంటిరా? అట్లైన నన్ను క్షమింపుడు.

అమర-పోయినది! రసభంగమైనది-ఇంకనీవు మాటలాడనచ్చును. ఏమి కావలయును?

రాణి-ఏమున్నది? ఈకాలపు బిడ్డలు తలిదండ్రులమాట లక్ష్యము సేయరు. ఆనాడు గోవిందసింహుని పుత్త్రియును బుత్త్రుడును దండ్రిపై గినుకవహించి గృహమువిడచి పోయిరి. పిమ్మట, నిన్న మానసి—

అమర-(చీకాకుతో) తిరిగి యాఘోషయేనా? ఆ నిరర్థక విషయమే?—కానిమ్ము, చెప్పుము.

రాణి-ఈ కలియుగమునందలి బిడ్డలందఱు నిదియే వైఖరి! మేము సహిత మొకప్పుడు యువతుల మైయుంటిమి కాని, యిట్టి నిర్లక్ష్య భావమును మే మెఱుఁగము.

అమర-మీరుండినది సత్యయుగమేమో. తల్లులు సత్యయుగము నంగాను పిల్లలు కలియుగమునంకును మెలఁగుచుందురు కదా? పోనిమ్ము. ఇప్పుడా పరిసంగ మేల? మానసి విషయమై యేమియో చెప్పుచుంటివి?

రాణి-మానసికి వివాహముఁగావించుటయే మీ సంకల్ప మైన చో, వెంటనే గావింపుఁడు. క్షణమాలసించితి మేని యామెకు వివాహము జరుగుటయే యసాధ్యము.

అమర-నాకుసహిత మట్లే తోఁచుచున్నది మానసికి వివాహము కాదేమో యనికూడా సందేహము కలుగుచున్నది. ఆమెజన్మము వివాహముకొఱకు కాదని నావిశ్వాసము

రాణి-చాల బాగుగనున్నది. మీరు నిశ్చయముగ మేల్కొని యుండియే స్వప్నముఁగాంచుచున్నారు.

అమర-ఔను. నేను స్వప్నమునే గాంచుచున్నాను. అపూర్వ మగు స్వప్నము. పర్యవసానమేమగునో చూడుము.

రాణి-ఏమగును? వివాహముహూర్తము నిశ్చయించుటకు మనము జోధ్పూర్ మహారాజు గజసింహుని యొద్దకు వర్తమాన మంపియుంటిమి కదా. వార్తాహరుఁడు వచ్చి ప్రత్యు త్తర మిచ్చిన పిమ్మట నంతయుఁ దేలఁగలదు.

అమర-వార్తాహరుఁడు జోధ్పూర్ నుండి తిరిగి వచ్చినాఁడు.

రాణి—(ఆతురతతో) వచ్చినాఁడా? వివాహ మెప్పటికి నిశ్చయింపఁబడెను?

అమర—గజసింహమహారాజు మనతోఁడి సంబంధమునకే యిష్ట పడలేదఁట!

రాణి—ఏమి?

అమర—ఏమందువా? వారు మొగలాయి చక్రవర్తికిఁ బరమ భక్తాగ్రగణ్యులు! దేవార్ యుద్ధమునందు మనము జయించుటయును మొగలాయీలు పరాజితులగుటయు వారికి దుస్సహమైనది! నాటినుండియును మనమనిన వారు మండి పడుచున్నారఁట!

రాణి—(నిట్టూర్పువిడచి) మానసివివాహ మెట్టి యంతరాయములును లేకనే జరుగునని నేననుకొని యుండలేను.

అమర—ఆవిషయము నాకుసహితము తెలియును. ఆమె జీవితము వివాహమునకై యేర్పడలేదు. మనము కేవలము భ్రమపడి యుంటిమి—ఇప్పుడు జోద్పూర్ మహారాజు ఆగ్రాకుఁబోయియున్నాఁడని తెలియుచున్నది!

రాణి—ఎందులకు?

అమర—సార్వభౌముని సందర్శించి, యాతనికిఁ బ్రోత్సాహ మొనర్చి మేవాడపై మఱియొక దండయాత్రసాగింపఁ జేయుటకు! (నవ్వును)

రాణి—మఱియొక దండయాత్రయా?—ప్రభూ! నవ్వుచుంటిరేల ఈ వృత్తాంత మంత హాస్యభాజనమైయున్నదా?

అమర-మఱేమి, రుక్మిణీ! నీవుసహితము నాతోఁగూడి యానందింపుము. ఈ దండయాత్రతో మనకీ యైహికచింత యే గడచిపోవును.

రాణి ఏమైనను సరియేకాని, మానసి వివాహముమాత్రము జరిగి తీరవలయును.

అమర—ఎట్లు జరుగఁగలదు?

రాణి—(తీవ్రముగ) జోధ్పూర్ పై దండయాత్రసాగింపుఁడు

అమర—(చిరునవ్వునవ్వి) రుక్మిణీ! ఇంతకాలమునకునీవుక్షత్రాణి వలె, మాటలాడితివి! కాని, శక్తికన్న భక్తియే యీ ప్రపంచమున బలవత్తరమై యున్నదని నీకుఁదెలియదు! గజసింహునియందు మొగలాయిభక్తి మిక్కుటముగ నున్నది! అది మనయందు లేదు. మనయందు కేవలము శక్తిమాత్రమున్నది!

రాణి—అట్లైన, ఈ యవమానమును సహించి యూరకుండ వలసినదేనా?

అమర-ఊరకుండక చేయునదేమి?-ఈసారి రసపుత్త్రజాతి సమూల విధ్వంసమగును. ఇట్టి క్షుద్రమగు జాతికి శిక్ష తగియే యున్నది! స్వయముగ జగదీశ్వరుఁడు వచ్చినను ఈ యధమాధమ జాతిని రక్షింపఁజాలఁడు!

రాణి-ప్రభూ! ఇందు మీయపరాధమేమి?

అమర—నా యపరాధమా? నేను జోధ్పూర్ మహారాజునకు స్వజాతీయుఁడ నగుటయే నాయపరాధము!

ఆ॥ వె॥ అజ్ఞుఁడైన యొక్క ♦ యధము దోషంబునన్
వసధియందు నావ ♦ మునుఁగు వేళ,
గోష్ఠిలోఁడ నెట్టి ♦ దోషంబు నెఱుఁగని
జనులు కూడ మునిఁగి ♦ చావరొక్కొ?

యస్మిణీ! దీనివిషయమై మనము విచారించినలభించు ఫల
లేదు. రమ్ము. పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు)



దృశ్యము 2.

స్థానము – మేవాడ్ సమీపమున మొగల్ స్కంధావారము–మహాబత్ఖాన్ డేరా

[ప్రవేశము–మహాబత్ఖాన్, యువరాజు పర్వేజ్, జోధ్పూర్
రాజు గజసింహుఁడు]



మహా-యువరాజా! ఇంక మీరాలస్యముఁ జేయఁదగదు.
ఆ లక్షసైన్యమును దోడ్కొని యీ క్షణమే చిత్తూర్
దుర్గమును ముట్టడింపుఁడు

యువ-మంచిది. (నిష్క్రమించును)

మహా-(గజసింహునితో)మహారాజా! మీరు కొంతసైన్యమును
దోడ్కొనిపోయి, యొకవైపునుండి మేవాడ రాజ్య
మందలి నివాసగృహములను మంటఁబెట్టుఁడు తెలిసి

దా? ఈ కార్యమునందు మీకత్యంత జాగరూకత తోడను నైపుణ్యముతోడను మెలంగుదురని నాకుఁ దెలియును. కాని, ఒక్కవిషయము మాత్రము మీరు జ్ఞప్తియందుంచు కొనుఁడు.

క॥ మీ చర్యకు భీతిలి మము
యాచింపఁగ వచ్చు నచటి యబలలయెడ నే
నీచాత్ముండేనియు న
త్యాచారము సలుపకుండ నరయుఁడు వలయున్!

గజ- మంచిది అట్లనే చేసెదను. కాని, మేవాడయందు పురుషుఁడై జన్మించిన వాని నొక్కనినైన బ్రతుకనీయను. నివాసగృహ మొక్కటైన మేవాడయందు మిగుల నీయను.

మహా-మహారాజా! మీసామర్థ్యము నాకుఁదెలియును. ముసల్మానులకంటె, రాజపుత్త్రులే రాజపుత్త్రులకు భయంకర శత్రువులని నాకుఁదెలియును! హిందువులే హిందువులకుఁ బరమశత్రువులు! రసపుత్త్రులను నాశనము చేయుటయందు మీరు చాల కుశలులని నాకు బాగుగ దెలియును. కావుననే మేవాడను మంటఁబెట్టు కార్యభారమును మీపైనుంచితిని. మహారాజా! ఇంక మీరు మీపైశాచిక కృత్యమును బ్రారంభింపుఁడు.

గజ-చిత్తము.

(ఇరువురును జెరియొకవైపు నిష్క్రమింతురు)



దృశ్యము 3.



స్థానము:—ఉదయపురము నందలి రాజమందిరము—

[రాణా అమరసింహుఁడు, సత్యవతి కూర్చుండి యుందురు]



అమర-సత్యవతీ! ఈసారి నీ సహోదరుఁడు మహబత్ఖాన్ సేనాధ్యక్షుఁడై యుద్ధమునకు వచ్చెనఁట!

సత్య—ఔను. మహబత్ఖాన్ స్వయముగ యుద్ధమునకు వచ్చినాఁడు. అతనివెంట నొకలక్షసైన్యమున్నది—మహారాజా! నేనాతని సహోదరినై పుట్టినందుల కెంత పరితపించుచుంటినో నీ వూహింపఁజాలవు!

అమర—సత్యవతీ! నేను సహితము మాతనిసోదరుఁడనేగద!-దాని కేమి?—నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

సత్య-ఏమని?

అమర-ఇంక మేవాడకు రక్షణ మసంభవమని నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. ఈ యుద్ధమున మనము మన సర్వస్వమును గోల్పోవుట నిశ్చయము. రాజపుత్రస్థాన మంతయును నిర్జీవమై పరహస్తగతమైయుండ, ఒక్క మేవాడరాజ్యము-నిస్సహాయమైయున్న మేవాడరాజ్యము, ఇంక నెంతకాలము తనస్వాతంత్ర్యమును కాపాడుకొనఁగలదు? ఇంక నెంతకాల మాదృశ్యమును లోక

ము సహించి యుండఁగలను? ఈ యుద్ధభూమిపై మన రాజ్యలక్ష్మి విగతప్రాణమై వ్రాలుట నిశ్చయము! సత్యవతీ! నీవేల దుఃఖించెదవు? ఇది సంతోషకరమగు వార్త కాదా?

సత్య సోదరా! సంతోషమెట్లగును?

అమర-ఎట్లగునా?

తే॥ గీ॥ చిక్కి, జీర్ణించి, శల్యావ । శిష్ట యగుచు
పరిభవఁ గోల్పడి, మంచంబు । బట్టియున్న
మహిత మేవాడ రాజ్య । మాలలామ
ఎంత కాల మీ బాధ స । హింప గలదు!

ఈ యుద్ధముతో నా మరణ వేదనకు అంతముకలుగును. ఇది మనకు సంతోషకరమగు వార్తకాదా?

సత్య-అట్లైన నీ వీసారి యుద్ధమే చేయఁదలఁచు కొనలేదా?

అమర-యుద్ధము చేయకున్న మరి చేయునదేమి? యుద్ధము నిశ్చయముగ జరుగును. ఈ సారి యుద్ధమత్యంత విచిత్రమైనది! ఇది యన్నదమ్ముల పోరాటము! యావద్భారతదేశమును వేయికన్నులతో నీవేమకను చూడగలదు!

సత్య ఈ యుద్ధమునకుఁ బాల్గొనుటకు జోద్పూర్ మహారాజగు గజసింహుఁడు కూడ మహబత్ఖాన్ వెంట వచ్చియున్నాఁడని వినియుంటిని. ఆ రాజపుత్ర కులద్రోహి—

అమర (ఆగ్రహోక్తితో) ఏమంటివి సత్యవతీ! ఎన్నడును నీవట్లనఁగూ

డదు. "ఢిల్లీ శ్వరోవా జగదీశ్వరోవా" యను మాట నీవు వినలేదా? అతఁడా జగదీశ్వర సమానుఁడగు ఢిల్లీ శ్వరునకు పరమభక్తాగ్రగణ్యుఁడు. ఇన్నిదినములచూడి యును ఢిల్లీశ్వరుని దిరస్కరించి మన విశ్వేశ్వరగోత్రహ మెంచితిమి!-గజసింహుఁడు! గజ. సింహుఁడు! ఓహో! ఏట్టిమహత్తర నామము.

ఆ॥ వె॥ గర్భవైరులైన । గజమును సింహంబు
నొక్క రూపుఁ గాంచి । యుండె నహహ!
ఈ విచిత్ర జంతు । వివల తొండము నూచు
నవల రక్త వక్త్ర । మావులించు

సత్య-(ఉత్తేజితయై) రసపుత్త్రుఁడై యుండియును రసపుత్త్రుల తోడనే పోరవచ్చిన యీ కులద్రోహ మానసము పాషాణ నిర్మితము కదా?

కుమార-(మందహాసము చేయుచు) ఏదియెట్లున్నను అతఁడట్లుచే యకున్న యజ్ఞ మెట్లుసంపూర్ణముకాగలదు? సత్యవతీ? ఈ భారత వర్ష వినాశనమీ దేశపుసంతానము చేతనే యాపాదింపఁబడుట విధి నిర్ణీతమని నాయభిప్రాయము తక్షశిలను స్మరింపుము. జయచంద్రుని చరిత్రము జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుము. మానసింహ శక్తసింహుల వృత్తాంతము దలంచు కొనుము. నేఁడు మహాబత్ఖాన్ గజసింహులను చూడుము. అంతయును యథోక్తముగ లేదా? దీని విషయమై మనకింక మనఃక్లేశమేల?-నీవింక

లోనికిఁబొమ్ము నేనుమన సైన్యములను సిద్ధముచేసెదను.

సత్య-(నిష్క్రమించును)

అమర-(స్వగతము) ఆహా!

మ॥ తులువల్ పాపులు మేర మీఱి శుచికిన్
దూరస్థమై రోహ్యమై
మలినంబై క్రిమి సంకులంబగుచు సా
మ్రాజ్యంబు సర్వంబు గు
ర్బలమైనన్ దరిఁజూచి దుస్సహ మహా
వ్యాధుల్ సముద్భూతమై
విలయాగ్నింబలె సర్వనాశనము గా
వీచున్ గదా దేశమున్!

(ప్రవేశము-గోవిందసింగ్)

గోవిం—(అభివాదము చేయుచు)

అమర-గోవిందసింగ్ ఏమిసమాచారము?

గోవిం-రాణాజీ! నిరపరాధులగు గ్రామవాసుల గృహములను మహబత్ఖాన్ మంట బెట్టుచున్నాఁడు!

అమర-అట్లనా? (మందహాసముచేయుచు) అతని జన్మము ధన్యమైనది!

గోవిం—ఇందులకు మనము ప్రతీకారము చేయవలదా?

అమర—అవశ్యము ప్రతీకారము చేయవలయును. చేయకున్న మేవాడకు సాపూర్ణ్య విశ్వాస మెట్లు సమకూరగలదు?

గోవిం-(చికితుఁడై) అట్లైన తాము యుద్ధముఁ జేయుదలఁచుకొనలేదా?

అమర-గోవిందసింగ్ తప్పక యుద్ధము చేయుగను మనసైన్య మింక నెంత మిగిలియున్నది? అయిదువేల సైనికులుండురని తలంచెదను. అదియే చాలును. ఇంత కంటె నధిక మేల? మహబత్‌ఖాన్ సైన్య మొకలక్షయున్నదని వినియుంటిని. ఉండనిమ్ము మనమేలభయపడవలయును.

గోవిం-(విచారముతో) మహారాజా! ఈయుద్ధమున మనకు మీవాడ రాజ్యమునకు సమూల వినాశనము నిశ్చయమని తోచుచున్నది.

అమర-అదేమి, గోవిందసింగ్! నీవు సహితము మధైర్యమొందుచుంటివా? ఇది మనకు శుభదినమని గ్రహింపుము. ప్రతిసేనాముఖమునను మంగళవాద్యములుమ్రోగనిమ్ము ప్రతిగృహో పరిభాగమునందును పతాకము లెగురనిమ్ము. పౌరుష ప్రసిద్ధమైన యీ యుదయపురనగ్గముసందు, ఒక్కసారి,కడసారి, మేవాడ్ ప్రతాపవిహ్నమగు రక్తధ్వజము నెగురనిమ్ము ఇంక నేటికి మూడవ నాఁడా పతాకమెచ్చటనుండునో తెలియదు.

గోవిం-(విచారముతో) మహారాజా! కొనయూపిరి యుండునంత వఱకు మనము ఖడ్గమును ఒదత్యజింపము. రణభూమిపై ప్రాణత్యాగముఁజేయుటకు మనము సదా సిద్ధులమే! కాని, యింతకాలమును మాతృదేశమునకై జీవ

రక్తమును ధారవోసియు, తుదకు విఫల మనోరథుల
మైతిమి కదా యను విచారము మాత్రమునాకునుర్భర
మగుచున్నది!

అమర-(మందహాసము జేయుచు) గోవిందసింగ్ విచార మేల?

తే॥ గీ॥ శాశ్వతప్రాణి యొకఁడేని ♦ జగతిఁ గలఁడె?
దైవఘటనచె నీనాఁడు ♦ చావకున్న
నెనని లోఁడను సుమును ♦ చావనుంటె
కదియె మన జన్మసాఫల్య ♦ మగును గాదె!

గోవిందసింగ్! మరణించుటకు బూర్వమొక్కసారి నాకు
స గాఢాలింగన మొసంగుము (కౌఁగలించుకొని)మంచిది .ఇంక
నీవు పోయి మన సైన్యములను సిద్ధము చేయుము.

గోవిం-(మెల్లగ నిష్క్రమించును.)

(ప్రవేశము—రాణి, రుక్మిణి)

అమర—రుక్మిణి! ఈ దినము మన జీవితములయందత్యంత శుభ
దినము.

రాణి—ఏమి? మానసికి వివాహము నిశ్చయమైనదా?

అమర—మానసికి వివాహము కాదు. మేవాడకు వివాహము!

రాణి—(విస్మయముతో) మేవాడకు వివాహమా! అదెట్లు?

అమర—మన మేవాడ రాజ్యలక్ష్మి నేఁడు పెండ్లికుమార్తెయ
గును! విధ్వంసము పెండ్లి కుమారుఁడు! ఇరువురకును
నేఁడు వివాహమహోత్సవము జరుగును.

రాణి—(విస్మయముతో) మీ మాటలయర్థము నాకు తెలియు లేదు.

అమర—అర్థము తెలియుట లేదా? చాలయుద్ధమున్నది! గొప్ప యుద్ధమున్నది! సోదరులకు యుద్ధము!.. నేఁడు మాకు మహోత్సవము!... వివాహమగును!.. వివాహమగును!......

(నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము మానసి)

మానసి—[ఆత్రముతో] అమ్మా! నాయనగారికేమైనది? ఉన్మత్తునివలె వారిటునటుఁ దిరుగుచున్నారు! కారణమేమి? వారికి నేఁడేమి సంభవించినది?

రాణి—(భయముతో) మానసీ! నాకేమియుఁ దెలియుట లేదు వారికేదియో పిచ్చి పట్టినట్లున్నది! రమ్ము పోయి చూతము.

(నిష్క్రమింతురు.)



దృశ్యము 3.

స్థానము,—మేవాడ యందలి యొక పల్లె దారి.

[ప్రవేశము సత్యవతీ, ఆమె పుత్త్రుఁడు అరుసింహుఁడు]



సత్య—అరుణా!
అరుణ-ఏమమ్మా!
సత్య—నడచుట నీకు కష్టముగానున్నదా?
అరుణ లేదమ్మా ఈ యూరుపుర నెంతదూరమైనను నేనునడువం గలను.
సత్య-నేఁడు మనమీ పల్లెయందు విడియుదము
అరుణ ఏలఁ మనకేమిపని యున్నది?
సత్య-పనియున్నది. ఈ పల్లెయందలి ప్రజలను సిద్ధముచేయవల యును.
అరుణ ఎందులకు?
సత్య—యుద్ధమునకు! యుద్ధమునకు! సిద్ధము చేయవలయును.

తే॥ గీ విజయ ఖనియైన మేవాడ • వీరకులము
మొగ్గరంబున నిశ్శేష • ము నశించె!
ఇంక నూతన యోధులన్ • సృష్టి చేయ
వలయు సంగ్రామ కార్య ని • ర్వహణమునకు

ఈ యుత్తమకార్యమును మనము చేయుదము. ఇప్పటి ప్రజలను ప్రబోధించి యుద్ధభూమికిఁ బంపుదము. రమ్మా. సంధ్యాకాల మాసన్నమైనది.

[ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.]

[ఇంకొకవైపునుండి కొందరు పురజనులు ప్రవేశింతురు.]

మొదటి—మన మేవాడ భూమి యీనాటితోఁ దుడిచికొని పోవుట నిశ్చయము!

రెండవ—సంజేహ మేమి? ఈనాడి మహాబత్ఖాన్ యుద్ధమునకు వచ్చియున్నాఁడు

మూడవ—ఏమి! మహాబత్ఖాన్ అంత గొప్ప యోధుఁడా? అఁ మొన్న మొన్న నాకన్నుల యెదుటఁ బుట్టినాఁడు! యుద్ధ మెప్పుడు నేర్చుకొనెను.

నాల్గవ—వయసున కొద్దివాఁడై నను యుద్ధమెఱుఁగఁడని సిద్ధాతమా?

మొదటి-[ఒకప్రక్కకుఁజూచుచు భయభ్రాంతుఁడై] అయ్యో! అయ్యో! అటు చూడుఁడు! అటుచూడుఁడు! ఆపల్లె తగుల బడుచున్నది!

ఆదఱు—[భయముతో] ఎక్కడ? ఎక్కడ? ఏదీ? ఏదీ?

మొదటి—అదిగో! అదిగో! అటు చూడుఁడు! ఆమాటలు చూడుఁడు. ఆ పల్లెవాండ్ర యార్తనాదములు వినుఁడు

అందఱు-[వినుట నభినయించి] ఓనోను పాపము!

రెండవ—అదిగో! అదిగో! చూడుఁడు పల్లెవాండ్రెల్ల హాహాకారములు చేయుచు గుంపులు గుంపులుగా నీవైపునకు వచ్చుచున్నారో!

మూడవ-వారివెంటనే,పాపము, వారిని వెంబడించుచు మొగల్ సిపాయిలు తుపాకులను పేల్చుచునారు

[తెర లో]

అయ్యలారా! అయ్యలారా! మేము నిరపరాధులమగు పౌరులము. మమ్ము జంపకుఁడు. మమ్ముఁజంపకుఁడు.

(కల్యాణి, అజయసింహుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

అజయ-(పౌరులనుద్దేశించి) పౌరులారా! ఇచ్చట నిలువఁబడి యేమి చూచుచున్నారు?ప్రాణాపాయమునందున్నయీ నిర్భాగ్యులను మీరు పోయి రక్షింపలేరా?

ఆందఱు—అయ్యా! మేమేమి చేయగలము?

అజయ—అట్లైన మీరు జీవచ్ఛవములవలె నిలువఁబడి సోదరులకు జరుగుచున్న యీ యత్యాచారమును గన్నులారఁ జూచుచు నూరకుండెదరా?

మొకటి—లేకున్న వారితో మేముకూడఁ బడి చావవలయునా? ఓరీ! రండు, రండు, వారీవైపునకే వచ్చుచున్నారు! మనము మనప్రాణముల దక్కించుకొందము రండు.

కల్యా—ఓరీ! మూర్ఖులారా! మీరు పరువిడి పోయినంతమాత్రమున, మీ ప్రాణములు నిలిచిపోవునా? మీ వంతు కూడ వచ్చుచున్నది. ఈ దవాగ్ని జ్వాలలబారిపడకుండ మీరు తప్పించుకొనఁ జాలరు. ఇంక నొక్క ఘడియలో మీ గృహములు కూడ దగ్ధము కానున్నవి.

రెండవ—అప్పటి మాట చూచుకొందము రండు, రండు.

(అందఱు పౌరులు నిష్క్రమింతురు)

అజయ-(పరీక్షించి జూచుచు) ఆ నిర్భాగ్యపౌరుల యార్తనాదము లంత కంతకు సమీపమున వినవచ్చుచున్నవి సోదరీ! కల్యాణీ! నీ వించుక తొలఁగి మాటున నిలు

నఁబడి యున్నము. నేను వీరి సహాయార్థమై పోయె
దను.

(కల్యాణి ప్రక్కకు తొలఁగును! మఱియొక ప్రక్కనుండి
కొందఱుపౌరులు రొజుకొనుచు ప్రవేశింతురు. వారి వెనువెంటనే
విచ్చుకత్తులతో కొందఱు మహమ్మదీయ సైనికులు ప్రవేశిం
తురు.)

పౌరులు-మహాప్రభూ! రక్షింపుడు. రక్షింపుడు •

(అజయ సింహుని పాదములపైఁ బడుదురు)

అజయ-పౌరులారా! భీతిల్లకుఁడు! భీతిల్లకుఁడు! నాకంఠమునఁ
బ్రాణములుండు నంత వరకు మీకెట్టి యాపదయు
రాజాలదు. (సైన్యముతో) ఓరీ! మ్లేచ్ఛులారా! జీవితేచ్ఛ
యున్నచో మఱలిపొండు

సైనికులు-(అకదఱును అజయసింహునిపైఁ బడుదురు. పోరాట
మునందు సైనికు లొక్కరొక్కరు నేలఁగూలుదురు.
ఇంతలో మరికొందరు సైనికులు ప్రవేశింతురు.)

అజయ-కల్యాణీ. కల్యాణీ! ఇంక రక్షణమసాధ్యము పరువెత్తు
కొనిపోయి నీవు నీ మానమును రక్షించుకొనుము.

కల్యా-[ముందునకు వచ్చి] సోదరా! ఇచ్చట నీవు శత్రుహస్త
ముల మరణింప నుండ నేను నిన్ను విడచి పోవుదునా

అజయ-వలదు, కల్యాణీ! [తటాలున నొక తుపాకి గుండు
తగులును.] హా! హా! హా! ఎవ్వఁడీ భీరువు? ఎవ్వఁడు
భీరువు! [నేలఁగూలును.]

కల్యా-[మిక్కిలి యాతృముతో] అజయా! అజయా! ఏమైనది? ఏమైనది?

ఆరవ, సిపాయి—అరే, యే క్యాహై? పక్డో! పక్డో!

రౌడప—నహీఁ! నహీఁ! ఇదీ ఔరత్! హాడా గుల్కి హాసీ మత్ కరో అబి సర్దార్ కా హుకుం!

అజయ—(హీనస్వరమున) కల్యాణీ!...కల్యాణీ! నీవు...నాకై దుఃఖింపకుము .నేను.. వీర మరణమునే...పొందు చుంటిని. దుఃఖింపకుము. సోదరీ!...నేను...పోవుచు న్నాను!..ఈ మ్లేచ్ఛహాతకుల...బారినుండి. ఈశ్వ రుఁడు నిన్ను...రక్షించుఁగాక! హా...హా...సెల విమ్ము...సోదరీ!... సెలవిమ్ము.

(మరణించును.)

కల్యా-(రోదనము చేయుచు) హా! హా! సోదరా! సోదరా! అనాథనగు నన్ను విడచి నీ వెచ్చటికిఁబోయితివి?

(అజయసింహుని మృతదేహముపై వ్రాలును.)

సిపాయి-హెక్కడిక్కి ఫోతాడ్?(ఆకసము జూపుచు)హాక్కడిక్కి హాక్కడిక్కి!ఫోతాడ్(తక్కినసైనికులతో)ఛలో రేఛలో

కల్యా—(ముక్త కేశినియై లేచి, తీవ్రముగఁ జూచుచు) ఓరీ యమదూతలారా! రక్తపిపాసులగు నరపశువులారా! మీ రెవ్వరి యాజ్ఞపై నాసహోదరుని హత్యగావించి తిరి? ఏ యధమాధముఁడు మీకు సేనాధిపతియై నరక మార్గమున నడచుచున్నాఁడు?

సిపాయి-మాదీ సేనాపత్తీ నీకూ తెల్బా?— మహబత్ఖాన్ సాహెబ్! పేరూ సెప్తే పిట్టల్ నీరు తాగవ్!

కల్యా-ఆ నీ యాజ్ఞయా యిక్కినుంచిది నమున్నదు నేనుసహితము వెనువెంట వచ్చెదను. నన్నాతని కడకుఁ గొనిపొండు.

రెండవసిపాయి-క్యా. క్యా? నిన్ను సాక్కడ్కి తీసుకపోయి పీకనిూడ్కి ఖత్తీ తెచ్చూకుంటాం?

మూడవసిపాయి-దాన్కి హాదీ వొస్తే మన్కి హేటూ జే? రానీ (కల్యాణితో) అచ్ఛా, ఆవ్!

కల్యా-నమున్నదు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]



దృశ్యము 5.

స్థానము,—మహబత్ఖాన్ డేరా.

[ప్రవేశము—మహాబత్ఖాన్, గజసింహుఁడు.]



గజ తనసైన్యమువెంట రాణా అమరసింహుడు సహితము యుద్ధభూమికి వచ్చియుండెనా?

మహ-వచ్చి యుండెను; కాని, అతఁడొక్కఁడే తిరిగి యుద్ధ భూ

ఖినుండి యింటికిఁ బోయెను. ఆతని యైదువేల సైన్య మునందును సుమారు నాలుగు వేల మంది రణభూమి పై బడసరి.

గజ—కేవల మైదువేల సైన్యముతో లక్షాధికమగు మొగలా యి సైన్యము నెదుర్కొనుటకే రాణా అమరసింహుఁ డు సాహసించెనా? ఎట్టి సాహసము?

మహా-ఔను అది నిశ్చయముగ సాహసకృత్యమే. కాని, మహారాజా నేఁడు నాకొక విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చు చున్నది!

గజ-సెలవీయుఁడు.

మహా—నేను ప్రస్తుతము ముసల్మానుఁడనే యైనను, ఒకప్పుడు రసపుత్త్రుఁడనై యుంటిననియు, ఈ మేవాడ రాణా అమర సింహునకు సహోదరుండననియు, నాకు మరి యొక సారి జ్ఞప్తికి వచ్చినది! అయిదువేల సైనికులతో లక్షాధికమగుశత్త్రుసైన్యము నెదుర్కొనుటకుఁబూను కొనిన యాతఁడు తప్పక మృత్యువునకు సిద్ధపడియే వచ్చి యుండును! మహారాజా! రాజపుత్త్రి శౌర్య జ్యోతి కింత కంటె తార్కాణమేమి కావలయును.

గజ—నిశ్చయము.

మహా-నేను హిందూమతమును బరిత్యజించి, రాజపుత్త్రిత్వము మును విడచిపుచ్చి ముసల్మానుఁడ నగుటచే ఈ పైశా చిక కృత్యములు నాకంత దుఃఖకరములుగాలేవు! కాని,

హా! ఇప్పటికినిని హిందువులై యుండియును, రాజపుత్రు లై యుండియును, ఇట్టి యవమానుష వృత్తికిఁ బాల్ప డుట మీకు లజ్జాకరముగ లేదా? నేను పూర్వాశ్ర మమున రాజపుత్రుఁడను. ప్రస్తుత నాయాశ్రమము మాఱిపోయినది! అయినను, నేనొకప్పుడేనియు రాజ పుత్రుఁడనై యుండినందులకు నిశ్చయముగ గర్వించు చున్నాను.

గజ-పోనిండు ఈ వితర్కము మనకిప్పుడేల?—రాణా అమరసిం హుఁడొక్కఁడే యుద్ధభూమి నుండి మఱలి పోయెనని చెప్పియుంటిరి! - అతఁడు మనచే బాధింపఁబడియుండ లేదా?

మహా-లేదు. అతని కెట్టి హానియు, నెట్టి యవమానమును జరుగరాదని నేను ఆజ్ఞాపించి యుంటిని. మహారాజా!

తే॥ గీ॥ ధైర్యసాహసముల శ్రీప్ర ! తాపసింహు
పుత్రుఁడని పించు కొనినట్టి ! శత్రురాజు,
జ్ఞానతారాస్యులో మన యట్టి ! జడుల కెల్ల
మార్గ దర్శకుఁడై ధాత్రి ! మనఁగ వలదె!

గజ-నిశ్చయము—నాకిక సెలవొసంగుఁడు.

మహా—మంచిది.

(గజసింహుఁడు నిష్క్రమించుచు)

మహా-(ప్రక్కకుఁ జూచుచు) అదిగో! అనతి దూరములో పల్లెటూళ్లు తగులఁబడుచున్నవి! ఓహో! పురజనుల

హా హా కారము లెంత చేరువను వినంబడుచున్నవి -
ఓరీ! హిందువులారా! ధర్మము పేరిట నధర్మకృత్యము
లొనర్చుచున్న యోనరపిశాచములారా! మరణింపుడు.
మరణింపుడు! మీ మతము యొక్క పేరు చెప్పుకొ
నుచు నీ యగ్ని జ్వాలలఁబడి మరణింపుఁడు నేఁడు మీ
యహంకారము చూర్ణము కావలయును. మీ దుర్మ
తము భస్మీభూతము కావలయును.

॥ మలమల మాడి మాడి యణు |
మాత్రము నిల్వక బుగ్గి కెండు మీ
కులమును మీరు నీ జ్వలిత |
ఘోర నిరంతర వహ్నికీలలన్,
విలయ భయంకరాగ్ని యిది |
భీరువులార! త్రినేత్రుఁ డడ్డినన్
నిలువను మీ కులాంతకము |
నేఁడొనరింపక నిశ్చయంబుగన్!

(ప్రవేశము-నలువురు సిపాయిలతో)

మహా—ఈమె యెవరు?

మొదటిసిపాయి-సర్కార్, ఈమె యెవ్వో మాకూ మాలుం
నహీ, రస్తా మే మాకూ కల్సింది, మా యెన్కా
వచ్చింది,

మహా—(కల్యాణితో) నీవెవ్వరు?

కల్యా-నే నెవరినో తెలిసి కొనిన ప్రయోజనము మీకు లేదు!

మహా-మంచిది. మాయొద్ద మీ కేమి పనియున్నది?
కల్యా-నేను మీతో నొక్కవిషయమున న్యాయాన్యాయ విచారముఁ గావింప దలంచి వచ్చితిని
మహా-ఏ విషయమున?
కల్యా-ఈ సైనికులు నిరపరాధి యగు నా సోదరుని హత్య కావించితిరి. అందులకు మీయనుజ్ఞ గైకొంటి నుని

మహా-ఎట్లు? నీ సహోదరుని ఈ సైనికులు, నా యనుజ్ఞపై హత్య గావించిరా? (సైన్యముతో) సైనికులారా, ఈమె వాక్యములు యథార్థములా?
మొదటిసిపాయి-ఠీక్ హై సర్కార్ దీన్కి భాయీ అంటుంది ఎవ్రోమాటా తెల్దూ, మాతో లడాయ్ సేసీ, ఆలడా య్‌మే మర్గయా ఆయినాడ్.
మహా-(కల్యాణితో) వీరు పల్కినది సత్యమేనా?
కల్యా-సత్యమే. మీ సైనికులు నిర్దోషులగు పౌరులను హత్య గావించుచుండిరి. నాసోదరుఁడా నిరపరాపరాధులగు పౌరులను రక్షింప యత్నించెను.
మహా-అట్లైన, అతఁడు యుద్ధమున మరణించె నన్నమాట వీరి యపరాధమేమున్నది.? వీరికి నే నట్టి యాజ్ఞ నొసంగి యుంటిని. సైనికులారా! మీరింక పోవచ్చును.

(సైనికులు నిష్క్రమింతురు.)

కల్యా—మీరు నిరపరాధులను నిర్దాక్షిణ్యముగ హత్యగావింప నాజ్ఞాపించితిరా?
మహా-ఔను.
కల్యా-పల్లెలను తగులఁబెట్టు రాక్షస కృత్యములుకూడ మీ యాజ్ఞ చే యగునా?
మహా-ఔను.
కల్యా—నేను నమ్మజాలను. నేను నమ్మజాలను. ఇట్టి యమానుష కార్యములకు మీయనుమతి యుండజాలదు.
మహా-(విస్మితుఁడై) నావిషయమై నీవిట్లు తలంచుటకుఁగారణ మేమి?
కల్యా—నాస్వామి, నాప్రాణపతి, ఇట్టి ఘాతుకములకుఁ కొల్ప డఁజాలఁడు.
మహా-(మహాశ్చర్యముతో) నీ స్వామియా? నీ ప్రాణపతియా? ఎవరు నీ ప్రాణపతి?
కల్యా—ప్రభూ! మీరు నన్ను గుర్తింపలేదా? నేను మీ పరిత్యక్త హిందూయువతిని! కల్యాణిని!
మహా-(అతివేగముగ) ఏమీ! ఏమీ! నీవు కల్యాణివా! కల్యాణివా? అట్లైన నీ సహోదరుఁడగు అజయసింహునా నాసైనికులు హత్యగావించితిరి?
కల్యా-ఔను. ఏ దినమున నేను సతీత్వ ధర్మమును గుర్తెఱింగి మిమ్ములను నా హృదయ సీమను నిలిపి, మీ యందలి ప్రేమను నా మార్గజ్యోతిగ గ్రహించి, తండ్రి యాగ్ర

హామునకుఁ బాల్పడి, గృహ పరిత్యాగ మొనర్చి వెడలి వచ్చితినో, నాఁడే నాసహోదరుఁడగు అజయసింహుఁడు నాయందలి యభిమానముచే, పితృవాక్యమును దిరస్కరించి నా సహాయార్థమై నావెనువెంట వచ్చెను. అట్టి దివ్య ప్రేమ స్వరూపుఁడగు నా సహోదరుని ప్రాణములను కరుణాలేశము లేక మీరు హరించితిరి! నాథా! ఇంక నేనేల జీవింపవలయును? మీ చేతులతోఁడనే నన్ను సహితము వధించి వేయుఁడు.

మహా—కల్యాణి! నా సైనికుల అత్యాచారమునకు నీవు నన్ను క్షమింపుము.

కల్యా—వలదు, వలదు, క్షమాగుణము మీయందెవలెనే నాయందు సహితము నశించినది. మీయందు వలెనే నాయందు సహితము మానుష ప్రవృత్తి నశించినది. నిరపరాధులగు నిందలిప్రజలను మీరు హత్యగావించితిరి. ఆరక్త పిపాసమగు మీఖడ్గమును గైకొని యీయబలను సహితము వధించి పుణ్యము గట్టుకొనుఁడు.

మహా-కల్యాణీ! రసపుత్రకుల వినాశముఁ జేయఁదలఁచి నేనట్లాజ్ఞాపించితిని—కాని -

కల్యా—వలదు. నేనేమియును వినఁదలఁచుకొనలేను. ఓహో ఎట్టి విద్వేషము! ఎట్టి బంధు ద్రోహము! ఎట్టి రక్తదాహము! ఈతఁడా నా యారాధ్య దేవత? ఈ ఘాతుకుని స్మరించియా నేను నిష్ఠురమగు నీ సన్యాసినీ వ్రత

మును బూనితిని? ఈ కుత్సితుఁడా నాబహిఃప్రాణమని నేను నమ్మియుంటిని? -

సుహా—కాని, కల్యాణీ. నా యాజ్ఞకుఁ గారణము

కల్యా-వలదు. వలదు. ఆ కారణము నేను వినఁదలఁచుకొన లేదు. నాహృదయము మోహభంగమైనది! ఇన్ని దినములనుండియు మిమ్ముఁ బ్రేమించుచుంటిని! పూజింపుచుంటిని! కాని, నేటినుండియును మీరు నాకు పరమశత్రువులని గ్రహించుఁడు ఈ దేశమాత విశుద్ధ గర్భమున జన్మించి యుండియును, సుతౌత్రిరక్తము మీ రక్తనాళములఁ బ్రవహించుచుండినను, ఎట్టి రాక్షసకృత్యమున కియ్య కొనిరి! తుచ్ఛమగు ధనలోభమున, నికృష్టమగు విద్వేషమున, స్వజాతి విధ్వంసమునకుఁ బాల్పడిన పాషాణహృదయులు మీరు! మ్లేచ్ఛుల యుచ్ఛిష్టము భుజించి మాంస లోలములగు నరకుర్కురములను నిరపరాధులగు ప్రజలపై నుసి గొల్పిన ఘాతుకాత్ములు మీరు! మేవాడదేశమును శ్మశానముగావించి స్వేచ్ఛా విహారము నేర్చుచున్న పిశాచప్రాయులు మీరు! ఓ జగదీశ్వరా! ఆర్తరక్షకా! ఇట్టి దేశ ద్రోహులకు తగిన దండనము నీయొద్ద లేదా! ఆకాశగోళమునుండి దుర్నివారమగు వజ్రపాతము సంభవించి యీ నరహంతకునిమస్తకము నింకనేల భిన్నభిన్నము చేయకున్నది?

మహా—కల్యాణీ! ఈ యుద్ధమునందు నేను పాల్గొనుటకుఁ గారణము నీవే యని యెఱుంగుము

కల్యా—కారణము నేనా? ఎట్లు?

మహా—ఏనాఁడు నీతండ్రి గోవిందసింగ్ నాయెడల ద్వేషము వహించి, నిన్నుఁ దనయింటి నుండి వెడలించెనని వినియుంటినో యానాఁడే హిందూమత విధ్వంసమునకుఁ నే నస్త్ర ధారణ మొనర్చితిని.

కల్యా-మంచిది. అట్లైన, ఏన్యాయ శాస్త్రము ననుసరించి, యొకానొక ప్రత్యేకవ్యక్తి యపరాధమునకు మీరు జాతి నంతయు నాశనముఁ జేయ సంకల్పించుకొంటిరి?

మహా-కల్యాణీ! ఇందాశ్చర్యమేమున్నది? ఒక్కరావణునియపరాధమునలంకారాజ్యము విధ్వంసముకాలేదా?ఒక్కదుర్యోధనుని మూఢత్వమున ధార్తరాష్ట్రవంశము దగ్ధముకాలేదా" ఇందసంభవ మేమున్నది హిందూప్రజాకోటి జాతి గత విద్వేషమునకు నీ తండ్రి యగు గోవిందసింగ్ ప్రతినిధియై నిలచెను. నేనా విద్వేషమునకుఁ బ్రతీకార మొనర్పఁబూనితిని.

కల్యా—అది నేను విశ్వసింపఁజాలను.మీయందలియహంకారమే మీచేత నిట్లు గావించినది. ఈ వ్యక్తి గత దోషమున మీరు మేవాడపై నగ్నివర్షముఁ గురిపించితిరి? ఇదియా మీ ధర్మము? ఇదియా మీశూరత్వము?మీరునాపతి యనియు, నేను మీ సతి ననియు నేటి దనుక నా

హించి యుంటిని కనుక నేటి నుండియును మన కెట్టి బాంధవ్యమును లేదు. మీకును నాకును మధ్యనిప్పుడొక ప్రవాహము ప్రవహించుచున్నది! నా స్వదేశీయుల రక్తనిధి ప్రవహించుచున్నది! నా సహోదరుని మృత శరీరమా నదియందు దేలుచున్నది! ఓ దేశద్రోహి! విధర్మీ! నరహంతకా! మనకింక నెట్టి బాంధవ్యమును లేదు. నీ యట్టి నరాధములను గాంచినచో, ఈశ్వరుని దయాళుత్వమునందు సహితము నాకు విశ్వాసము నశించును.

(నిష్క్రమించును)

మహా—(నిర్విణ్ణుండై చూచుచుండును.)

[తెరజారును.]

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.



మేవార్ పతనము



పంచమాంకము.

దృశ్యము 1.

స్థానము — ఉదయపురమునందు రాజభవనము.

(రాజకుమారి మానసికూర్చుండి పాడుకొనుచుండు కొంతసేపైన పిమ్మట రాణా అమరసింహుఁడు ప్రవేశించును.)



మానసి-(పాట చాలించి లేచి) నాయనా! వచ్చితిరా! యుద్ధభూమి నుండి తిరిగి వచ్చితిరా!

అమర—ఔనమ్మా! ఈ సారి యుద్ధభూమి యందు నేనొక యత్యాశ్చర్యకరమగు విశేషమును జూచితిని.

మానసి—ఏమి? ఏమి చూచితిరి? యుద్ధమునందు—

అమర—కాదు మానసీ! ఈ సారి యుద్ధమే జరుగలేదు.

తే॥ గీ॥ కాలమేఘా వృతంబయ్యె । గగన తలము!
భూ నభోంతరాళమునందు । పొగలు గ్రమ్మె!
అంతలో సర్వ విశ్వ భ । యంకరముగ
సమర భూమిపై నగ్ని వ । ర్షంబుకురిసె!

ఆ మహా వహ్నివర్ష మునందు మనసైన్య మంతయుము
ంశ్లేషముగ దగ్ధమై పోయినది?

మానసి-(చకిత్తయై) ఎట్లు? ఎట్లు?

అమర—మానసీ! ఆ భయంకర దృశ్యము ఈ ప్రపంచమునం బాధ మగునది కాదని నా విశ్వాసము! ఉల్కా-వృష్టి నిరంతరాయముగఁ గురియు చుండెను! అగ్నిజ్వాలలు నన్ను జుట్టు ముట్టుచుండెను. క్షణ మాత్రమున నేను కన్నులు మూసి కొంటిని! నా శరీరమునఁ జైతన్యము తప్పిపోయినది! నాకు తిరిగి చైతన్యము వచ్చి,కన్నులు విప్పి చూచుకొను సరికి రణక్షేత్రమున నేనొక్కఁడను మాత్రమే మిగిలి యుంటిని! నా చుట్టును చూపుమేర దూరము మృతకళేబరములు అసంఖ్యాకములుగ బడి యుండెను! అది యెట్టి దృశ్యము! ఎట్టి భీషణదృశ్యము ఓహో! తలఁచుకొనిన నాదేహము ఆ పాద మస్తక మును బులకాంకురిత మగుచున్నది. ఎట్టి భయానక దృశ్యము. ఎట్టి భయానక దృశ్యము?

[శూన్య దృష్టులఁ జూచును.]

మానసి—తండ్రీ! మీ చిత్తము చంచలావస్థ యందున్నది! క్షణ మాత్రము విశ్రమించుఁడు. నేను మీకు సేవఁజేసెదను.

అమర-(వినిపించు కొనకయే) ఆ స్మశాన భూమియందు కేవల ము నేనొక్కఁడను మాత్రమే సంచరించుచుంటిని. శత్రువులెవ్వరును నన్నెదుర్కొన లేదు.

మానసి-అట్లయిన, మీరు పరాజయమున కొప్పుకొంటిరా?

అమర-నే నొప్పుకొనుటదేమి? ఒప్పుకొనకున్న దప్పునా?— కాని, వారేల నన్నెదుర్కొనలేదు? ఆ రుద్రభూమి యందు నేను "మహబత్ఖాన్ గజసింహా" అని కేక లిడుచు పిచ్చి పట్టినవానివలె నిటు నటుఁ బరుగు లెత్తితిని. నా కేక లరణ్యరోదనములైనవి. నా యొద్ద కెవ్వరును రాలేదు. మానసీ! నే నేకాకినై యుండినను శత్రువు లెవ్వరును నాయొద్దకు రాకుండుటకుఁగారణము నీ వూహింపఁగలవా?

మానసి-తండ్రీ! ప్రస్తుతము నీ చిత్తమించుక వికలమైయున్నది' ఒక్కింత సేపు విశ్రమించుఁడు పిమ్మట సర్వమును తెలియును.

అమ-(వినిపించు కొనకయే) మఱియొక చిత్రము! మహబత్ఖాన్ యుద్ధమునందు జయమందినను,ఇంక నేల నతఁడు విజయ ఘోషమొనర్చుచు గర్వోద్రేకమున నీ యుదయపుర దుర్గమునందు బ్రవేశింప లేదో తెలియకున్నది. అతఁడు వచ్చి దుర్గాధి పత్యమును స్వీకరించుటయే మిగిలి యున్నది? నేను పరాజయ మొందితిని?

మానసి-అయిన నేమి తండ్రీ! ఇందు దుఃఖింప వలసినదేమి కలదు? యుద్ధమునందు ఉభయపక్షములును విజయ మొందునా? విజయ మొకరికిఁ జేకూరిన, పరాజయమిం కొకరికిఁ గల్గును! ఇంతకు జయాపజయములు దైవ

నిర్ణయములు కదా? దీనికై విచారింపనేల?

అమర-(మెల్లగా) నిశ్చయము! జయాపజయములు దైవనిర్ణయములు! ఇందు విచారింప వలసిన దేమియు లేదు. కాని మానసి! శత్రువులు వచ్చి యేకాకినై యుండిన నన్ను బంధించి వధింపకుంటిరేల?

(ప్రవేశము రాణి—రుక్మిణి)

అమర—(రాణితో) రుక్మిణీ! గొప్ప సమస్య సంభవించినది. నీవు యేమైన యోచింపఁ గలవా?

రాణి—ఏమి సమస్య?

అమర-(వెఱ్ఱి చూపుఁ జూచుచు) వారు నన్నేల బంధింపలేదు! ఏల వధింపలేదు?

రాణి—(భయముతో మానసి వైపుఁ జూచును)

అమర-ఇటు వినుము. ఆ గంభీర నిశాసమయమున ఆ యుద్ధభూమిపై ఆ పీన్గు పెంటల నడుమ, నేను నిలువఁబడి యుంటిని! మీఁద ఆకాశమునందగు యనంత నిశ్చల తారా గణములు! క్రింద భూతలముపై అసంఖ్యాక మృత కళేబరములు! ఆ రెండిటికిని నభేద్యమగు నంధకారము! అంతయు అగమ్యగోచరమై యుండెను! నాకును ఈ బాహ్య ప్రపంచమునకును, ఎట్టి సంబంధమును లేనట్లుండెను! నేను జీవన్మరణా వస్థ యందుంటిని! జీవించియే యుంటినో, మరణించితినో, కూడ నేను గుర్తింపలేక పోయితిని! అట్టి విచిత్రావస్థయందు నేను

నా ఖడ్గము నొక్కసారి ఝుళిపించితిని. కాని, నా ఖడ్గ ఘాతము కేవలము శీతల వాయువును మాత్రమే ఛేధింపఁగలైను. అంత నే నెలుగెత్తి యొక్కసారి మహాబత్ఖాన్ " యని యఱచితిని, కాని, నా కంఠస్వరము నలు దిక్కులకును వ్యాపింప తిరిగి వ్యర్థమై నాయొద్దకే వచ్చెను! (భగ్నస్వరమున) పిమ్మట ఆ యాంధకారమయమైన రణక్షేత్రమున, నాల్గు వైపులకును నా దృష్టిఁ బ్రసరించితిని. ఆకాశమునందలి నక్షత్ర కాంతి మాత్రమే మించుక భూమికిఁ దెలివిఁ గూర్చుచుండెను. అంతట, ఆ నక్షత్ర ప్రకాశము నందు నేనొక యత్యద్భుతదృశ్యమును గాంచితిని. సువర్ణ గర్భయగు నీ మేవాడ రాజ్యము ప్రళయ కాల భూకంపముచే నష్ట భ్రష్ట యగుటఁ గాంచితిని. పిమ్మట నా ప్రదేశము నందలి శీతల వాయుపు మృత సైనికుల జీవాత్మలచే బరువగు చుండినట్లు తోచెను! అత్యంత ప్రయాసమున నే నొక దీర్ఘ నిశ్వాసమును విడచితిని. ఆ నిశ్వాసము సహితము పైకెగయక బరువై మఱల క్రిందికే వచ్చి నట్లు పొడగట్టెను! అప్పు డంధకారము లేకుండిన నా నిశ్వాసమును నేను భూమిపై నుండి మఱల బూదికిఁ లేవ నెత్తి యుందును.

రాణి—ప్రభూ! నేను ముందే చెప్పియుండలేదా?

అమర-ఔను. చెప్పియుంటివి నీవు చెప్పినది యథార్థము!

మేవాడ మృతినొందినది! నేనామె యవసానము కన్ను లారఁ జూచుచు నిలువఁబడి యుంటిని! ఆమెను నా భుజములపై మోసికొని యిచ్చటకుఁ గొని వచ్చితిని! ఆ మృత కళేబరమును నీవు చూచెదవా? రమ్ము, జూపెదను.

[చేయి పట్టుకొని దోడ్కొని పోవ యత్నించును. తెర జారును.]

దృశ్యము 2.

స్థానము:—మహాబత్ఖాన్ డేరా!

[మహాబత్ఖాన్ డేరా నుండి వెలుపలకువచ్చి సూర్యా స్తమయమును జూచును]



మహా—(స్వగతము) ఓహో! పగలంతయును ప్రపంచగోళమును విస్మృత్ప్రకాశమున ముంచి అదిగో సూర్యభగవానుఁ డిప్పుడ స్తమించుచున్నాడు, ఆహా! రక్తకాంతి మయ మైన యీ య స్తమయమును జూచుకొలఁదియు నా హృదయమున నేఁడేలనో దుర్వారమగు దుఃఖసముద్ర ముప్పొంగుచున్నది! అప్రియత్నముగ నా నేత్రముల నశ్రుబిందువులు రాలు చున్నవి! నా రాక్షస కృత్య ములన్నియు నా కన్నులకు గట్టుచున్నవి. ఈ సాయం

సమయము నాకు నరక ప్రాయముగ దోచుచున్నది!

సీ॥ దివస నాశ సాసంపు । తీరు కాదిది, నాదు
జనయిత్రి యవమాన । సరణి కాని!
కమనీయ సాంధ్య రా । గంబు కాదిది, నాదు
ఖడ్గ నిర్గత రక్త । కాంతి కాని
అరుణా స్తమయము గా । దది చూడ మేవాడ
మహిత సౌభాగ్యా స్త । మయము కాని!
మనుజుండఁ గా నేను । మనుజ రూపము దాల్చి
యవతరించిన కాల । యముఁడఁ గాని

గీ॥ అక్కటకట యార్యా వర్త । మందుఁ బుట్టి
మాతృహత్య చేసిన మహా । పాత కుండ!
భ్రాతృ వధ యొనర్చిన ఘోర । రాక్షసుండ!
కలఁడె నాయట్టి ఖలుఁడు లో । కంబు నందు!

(విషాదముతో దిరుగుచుండును:—గజసింహుఁడు ప్రవేశించును.)

గజ—ఖాన్ సాహెబ్!

మహా—(తిరిగి చూచి) దయచేయుఁడు మహారాజా!

గజ—ఏమి యోచించినారు? ఉదయపురము మనకు స్వాధీనమైనది కదా; ఇంక నేల దుర్గప్రవేశ మొనర్ప కున్నారు

మహా—మహారాజా! అందులకుఁ గారణ మడుగుచుంటిరా?

గజ-లేదు. ఊరకనే యడిగితిని-ఈసారి మేవాడ దేశమందలి స్త్రీలు సహిత మస్త్రధారణ మొనర్చిరఁట

మహా-(విస్మితుఁడై) ఎట్లు? మేవాడ దేశమందలి స్త్రీలుసహిత మస్త్ర ధారణ మొనర్చిరా?

గజ-ఔను. వారెట్లు పోరుదురో చూచెదము గాక! ఈ సారి యుద్ధమునందుకొంచెము విచిత్రమగు కోమలభావము సహితముఁ బ్రకటింపఁ బడును. నేనుతప్పక యీ స్త్రీలతోఁడి యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

మహా(ఇంచుక పరుష స్వరమున) అయ్యా! మీరు రసపుత్త్రులై యుండి యును, రసపుత్త్రి స్త్రీజనము పట్ల నిట్టి పరిహాసము లాడెదరా? మీ శరీరమునఁ బ్రవహించు నది రక్తమా లేక పాషాణ పాకమా?

గజ-ఖాన్ సాహెబ్!—

మహా—పొండు, పొండు, పౌరుష లేశము లేక, ఆత్మాభిమానము లేక నోరు కొలఁది ప్రేలు వదరు బోతులకు నా సమక్షమున స్థానము లేదు. పొండు.

గజ-[తలవంచుకొని నిష్క్రమించును]

మహా-(అపహాసముగ) ఓహో! ఇట్టి నీచాతి నీచులందఱును హిందువులు! ఇట్టి నరపశువుల! క్షాత్రియభూతమైన పాడు మతమును బరిత్యజించినందులకు నేనొక పాపిని!

(ఒక సిపాయి ప్రవేశించి యభివాదము చేయును.)

మహా—ఏమి సమాచారము?

సిపా—యువరాజుగారు సైన్యసమేతముగ ఆగ్రానుండి వచ్చి యున్నారు
మహా-యువరాజుగారు వచ్చిరా? మంచిది నీవింక పోవచ్చు.
(సిపాయి నిష్క్రమించును.)
మహా—(స్వగతము) యువరాజు సైన్యసమేతముగ వచ్చుటేల? సైన్యమున కేమి ప్రయోజన మున్నది? వీరి సైన్యము నెదుర్కొనుటకు మేవాడయం దెవ్వరు కలరు? మేవాడ రాజ్యము స్వయముగ నా చేతుల యందు సర్వనాశ నమైనది! ఇప్పుడింకను సైన్యమేల? ఓహో! ఉదయ పుర దుర్గమునందు నే నింకను ప్రవేశింపకుండుటఁ జూచి, యువరాజు స్వయముగ నాపని జేయుటకు వచ్చెనని తోచుచున్నది! నేను ప్రారంభించిన రాక్షస కార్యమును వీరు పూర్తిగావించెదరు. (కొంత సేపు యోచించుచు నూరకుండి, పిమ్మట పరిక్కించు జూచి) ఎవరు వారు?
(ప్రవేశము—గోవిందసింగ్)
మహా-అయ్యా! మీరెవ్వరు?
గోవిం-నేను మేవాడ లోని యొక సర్దారుఁడను.
మహా-నా యొద్ద మీ కేమి పనియున్నది? రాణా అమరసింహుఁడు సంధి నిమిత్తము నాకడకు మిమ్ము బంపెనా?
గోవిం—(తీక్ష్ణముగ చూచి) అట్లు జరుగుటకుఁ బూర్వమునాపై నొక పెద్ద పిడుగు పడుఁగాక?

మహా-అట్లయిన మీరేమి కోరి వచ్చియున్నారు?

గోవిం—నేను మరణముఁ గోరి వచ్చియున్నాను! నేను వయో వృద్ధుఁడనైతి. మరణము తప్పమరేమియు నే నపేక్షింపను.యుద్ధమునందుఁ జావగోరి వచ్చియున్నాను. కాని యొక సాధారణ సైకునితోఁబోరుటకు.నేనిచ్చగింపను. మహాత్కార్యము లొనర్చి మహాయోధుఁడ నని పించుకొనిన నీతో ఖడ్గ యుద్ధమొనర్చి చచ్చెదరమ్ము.

మహా-మీకు పిచ్చి పట్టినదా? మీ రున్మత్తులవలె గన్పట్టుచున్నారు.

గోవిం—లేదు, బహాబత్ఖాన్ నాకు పిచ్చి లేదు. నే నున్మత్తుఁడ కాను నీతో ద్వంద్వయుద్ధ మొనర్చెదను. నిన్ను జంపెదను... కాదు. నేను వృద్ధుఁడనైతిని. నిన్ను జయింప జాలను. నేనే నీ చేతులలో జచ్చెదను. నాకోరిక నెరవేర్పుము.

మహా—(నవ్వి)మీకోరిక యత్యద్భుతముగ నున్నదే?

గోవిం—మహాబత్ఖాన్ ఇందద్భుత మేమున్నది? నేను యశ్శశరీరులగు మహారాణా ప్రతాపసింహునకు దక్షిణ భుజమునై యుండి యా మహావీరునితో సుమారిరువదివర్షములు జయాపజయములఁ బాల్గొనియుంటిని! నాశరీరమునందలి గాయముల చిహ్నము లెన్ని యున్నవో యీశ్వరునకెఱుక! కడసారి గాయమును నీచేతఁ బొందదలఁచి వచ్చియున్నాను. ఏమందువా? ధర్మానుసార

ము నీవు ప్రస్తుతము ముసల్మానుఁడవే వైననను, జాత్య
నుసారము నీవు హిందువుఁడవు! రాజపుత్త్రుఁడవు
మఱియు,

తే॥ గీ॥ అల మహేశ్వరు నవతార • మైన శ్రీప్ర
తాపసింహాని సోదరా • తమ్ముఁడ నీవు!
అట్టి నీయట్టి ధర్మాత్ము • హస్తములను
గడచు కంటెను భాగ్యంబు • కలదె నాకు?

మహా-(యోచించుచు) అట్లైన సాలుంబర్ వీరకేసరులగు
రాథూర్ గోవిందసింహులా?

గోవిం—(నవ్వి) గుర్తించితివా? మహబత్ఖాన్! నేనెందులకు
నీ చేతుల యందు చావదలఁచితినో యిప్పుడు తెలిసి
నదా? నేఁడు నీవు మేవాడను జయించితివి! మేవాడను
విధ్వంసము గావించితివి! ఉదయపురమిప్పుడు నీధనము
గాని, నేను నిన్ను యుదయపురదుర్గమునందడుగు పెట్ట
నీయను! ఈ మేవాడ వీర కోటియందు నేను కడసారి
వీరుఁడను! నా కంఠములో జీవములుండ నీవీదుర్గమునం
దుఁ బ్రవేశింపఁ జాలవు!-మహబత్ఖాన్! ఖడ్గము
నెత్తుము!

గోవిం-ప్రవేశింపఁదలఁచుకొన లేదు! ఓను. ఖడ్గము నెత్తుము.

మహా-వినుఁడు—

గోవిం-లేదు లేదు. వినదలఁచుకొనలేదు. నా హృదయమున ప్రచండాగ్ని రగులుకొనుచున్నది! నా జీవనజ్యోతియైన పుత్త్రుఁడు మరణించెను. నేను సహితము మరణించెదను. ప్రాణాధికయగునా మాతృభూమి మ్లేచ్ఛ పద ఘట్టిత మగుటకుఁ బూర్వము నేను మరణించెదను! ఎవ్వఁడు నాయల్లుఁడై యుండినను, నిరపరాధియగు నా పుత్త్రునిఁ దన పొట్టను పెట్టుకొనెనో, వానిచేతుల యందు నేను చచ్చెదను. ఎవ్వఁడు నాదేశమునఁ బుట్టి యుండియును, విధర్మియై నా దేశమునకు శత్రువయ్యెనో, వాని చేతులయందు నేను చచ్చెదను. ఎవ్వఁడు నా ప్రభువునకు సోదరుఁడై యుండినను, ఆతనిపైఁ గత్తిఁ గట్టెనో, వాని చేతులయందు నేను చచ్చెదను. మహాబత్ఖాన్! ఖడ్గము నెత్తుము!

మహా-(ఖడ్గముఁ దీసి) ఆర్యా! మీరు శాంతింపుఁడు. నేను మీతోఁ బోరాడుదలఁచుకొనలేదు. నామాట వినుఁడు

గోవిం-వినను. వినను. ఖడ్గము నెత్తుము. నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము.

మహా-ఆర్యా!—

గోవిం-వలదు. లెమ్ము. యుద్ధము చేయుము.

మహా-వీరశిఖామణీ! నేను నీతో యుద్ధముఁ జేయను.
(ఖడ్గమును క్రిందఁ బారవేయును.)

గోవిం-మహాబత్! నేను నిన్ను విడువను. నేఁడు నేను మర ణింప వచ్చియున్నాను. తప్పక మరణించెదను. ఖడ్గము నెత్తుము. నేను నిన్ను విడువను. (మహాబత్ ఖాన్ చే యిఁబట్టుకొనును.)

[ఇంతలో వెనుకనుండి తటాలున గజసింహుఁడు ప్రవే శించి తుపాకి పేల్చును. గోవిందసింగ్ నేల వ్రాలును.]

మహా—(చకితుఁడై) ఇదియేమి? ఇదియేమి? (తీక్ష్ణముగ గజసిం హుని వైపుఁ జూచి) గజసింహా?

గజ—ఏమి?

మహా—(ఆగ్రహముతో) ఈతఁడెవ్వరో నీకు దెలియునా?

గజ—ఎవ్వఁడు? శత్రుపక్షమునకుఁ జెందిన దొంగకాఁడా?

గోవిం-(చేతులపై లేచి తీవ్రముగ) ఓరీ! భీరూ! కుల కళంకా దొంగను నేను కాను. నీవు దొంగవు! పౌరుషము లేశము లేక పందవలె చాటున నుండి నన్నుఁ గొట్టిన దొంగవు నీవు! నీముఖము జూచిన నరకప్రాప్తియగును తొలఁగి పొమ్ము.—మహాబత్ఖాన్! ఇక నీవు స్వేచ్ఛగ ఉదయపుర దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించుము! నీ తల్లిని మ్లేచ్ఛులకు.... దాసిగా... సౌందర్యము....పొమ్ము... పొమ్ము...హా!...హా! ప్రతాప్ ..మహారాణా ప్రతా ప్!...ఇదిగో... నేను సహితము...తమవెంబడ్డకే...

వచ్చుచున్నాను!...హా!.. మేవార్... మేవార్!

(మరణించును.—తెరజాఱును.)

దృశ్యము 1.

స్థానము.—ఉదయపుర సాగరము.

[మానసి ఒంటిగా నిలచి యుండును.]



మాన-(స్వగతము) ఆహా! ఇప్పటికి నాచిత్త చాంచల్యమించుక తగ్గినది. నా దృష్టి తిరిగి యెప్పటి వలెనే రహించినది. ఇప్పుడు మఱల నా ప్రేమతరంగిణి యొక్క మృదు మధుర గంభీర సంగీతము వినవచ్చుచున్నది. పూర్వము కంటె వేయి రెట్లు మధుర తరమై, గంభీర తరమై విన వచ్చుచున్నది. నా హృదయాకాశమును గప్పియుండిన విషాద మేఘములు తొలఁగి పోయినవి! నేఁడు నా కర్తవ్యపదము నాకుస్పష్టముగగోచరించుచున్నదిగదా,

తే॥ గీ॥ దుర్నివార ఝంఝావర్త ॥ తుల్యమైన
జీవనంబుఁ గష్ట సుఖోదధి ॥ చింత లుడిఁగి
లౌకిక వ్యవహార వ ॥ ల్లవల గోసి
తుది విరాగినినై చరిం ॥ చెదను నేను!

(ప్రవేశము—కల్యాణి)

మానసి (తిరిగి చూచి) ఎవరు?—కల్యాణీ!

కల్యా-ఔను రాజకుమారీ!

మానసి-తిరిగి యా "రాజకుమారీ" శబ్దమే! నేటినుండియూ మనకొక నూతన సంబాధ మేర్పడినది!—అదేమికల్యాణీ! దుఃఖాపకము నీసహోదరుఁడు స్వధర్మ నిర్వాహణము నందు మరణించి ధన్యజీవనుఁ డయ్యెను. నీ తండ్రి వీర లోకమున కాదర్శ ప్రాయుఁడై వీరస్వర్గమును జూరఁ గొనెను! వారికై నీవేల దుఃఖించెదవు?

కల్యా-లేదు. సోదరీ! నే నింక దుఃఖింపను. (కన్నీరు తుడుచు కొనుచు) నా మనోవేదన దుర్భరమైనది! కావున నేను నీయొద్దకు వచ్చితిని నీవు నాకు ధైర్య మొసంగుము.

మానసి-కల్యాణీ! నీ దుఃఖమును నాకిచ్చి నా సుఖమును నీవు కైకొనుము.

కల్యా-నీ సుఖమా?

మానసి-ఔను, నా సుఖమును నీవు గైకొనుము నే నిప్పుడు సౌఖ్యమునే యనుభవించుచుంటిని!—పాపము!దుఃఖము నన్ను చూర్ణము చేయఁ దలఁచి వచ్చినది కాని నన్ను జయింపఁ గలదా? పరాజితయై తానే మఱలిపోయినది ఎప్పటికిని దుఃఖము నన్నంటఁ జాలదు.

తే॥ గీ॥ మంత్ర తంత్ర బలంబులఁ ౹ మానవుండు
పక్షమును బట్టి బంధించు ౹ చందమునను
నేను దుఃఖము బంధించి౹ దాని వలనఁ
గాంతు నెపుడు మదీయ సం ౹ కల్ప సిద్ధి

కల్యా-సోదరీ! నీవు ధన్యవు!

మానసి-నీవు సహితము ధన్య వయ్యెదవు?

కల్యా—ఎట్లు?

మానసి-నా కార్యములను నీవు నాకుఁ దోడ్పుము. రమ్ము మన ఇద్దఱమును గలసి మానవ జాతి యొక్క కల్యాణము నకై జీవనోత్సర్గముచు గావింతము నీ "కల్యాణి" నామము సార్థకము కాఁగలదు. కల్యాణీ! నీవు నాకు సహాయ్యు మొనర్చెదరా?

కల్యా-సాధ్యమైనంత వరకు సహాయము జేసెదను.

మానసి-మంచిది. అప్పుడు నీహృదయ ప్రవృత్తియందు గలుగు విచిత్ర పరివర్తనమును నీవే చూడఁగలవు. కల్యాణీ! ఈ మహా వ్రతము పూనిన వారికి దుఃఖమే లేదు.

కల్యా—మహానందము, మానసీ! నానిష్ఫల ప్రేమ నీకార్యము నందు సార్థకము కాఁగలదు.

మానసి—కల్యాణీ! నీ వింకను మహాబత్థాను నందు కోపభావ మునే వహించి యుంటివా?

కల్యా-సోదరీ! ఆవిషయమై నేనేమిచెప్పుటకును దోచకున్నది.

ఆనాఁడు రోషభావము నన్నాతని సమక్షము నుండి గెంటునట్లు తిరిగి వచ్చితిని! వచ్చునప్పుడు మనకిఁక నెట్టి సంబంధమును లేదని స్పష్టముగ చెప్పి వచ్చితిని! కాని, యాతని యెడల నిట్టి హేయభావము వహించుటకై నను నా యంగిప్పుడు శక్తి లేకున్నది!

మానసి—కల్యాణి! అట్టి విచారమునకు నీ కావశ్యకతయే లేదు. నీవు నీ ప్రేమను సమస్త మానవజాలి యెడదను వ్యాపింపఁ జేయుము. నీకు నిశ్చయముగ శాంతి చేకూరును. విశ్వ ప్రేమము ప్రతిఫలమును గోరదు! అది యోగ్యాయోగ్యములను సహితము యోచింపదు! దానికిదియే ఫలితము.

(ప్రవేశము-సత్యవతి)

సత్య—మానసీ! నీ తండ్రిగారు నిన్నుఁబిలచుచున్నారు.

మానసి—వారు తిరిగి వచ్చిరా?

సత్య-వచ్చిరి.

మానసి-మొగిలాయీలతో సంధి జరిగెనా?

సత్య—లేదు! మొగల్ యువరాజు మహారాణావారి పేరసంధికై లిఖించిన పత్రమునందు కేవలము శుష్క ప్రియములు మాత్రమే యుండెను-

మానసి—అట్లనా?

సత్య—(కొంత సేపూరకుండి) మానసీ! సంధి యెప్పుడైనను సమానులకు కదా జరుగును? జయధ్వనులకు మరణ

గోడవములకును సంధి కాఁగలదా? యువరాజు మహారాణావారిని ఉదయపురమును విడిచి పొమ్మని కోరెను. రాణా ప్రతాపసింహుని పుత్త్ర పౌత్త్రికులకు మరణమే శ్రేయస్కరము కాదా? మానసీ! మేవాడ్ సామ్రాజ్య వినాశన మారంభమైనది!

మానసి—సత్యవతీ! మేవాడ్ వినాశనము నేఁడారంభమైనది కాదు. ప్రారంభమై చాల దినములైనవి. ఏనాఁడు మేవాడ రాజ్యము వికృతాచారములకుఁ దావిచ్చినదో యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము గోల్పోయినదో యానాఁడే మన మేవాడుకు దుర్దినములు ప్రారంభమైనవి!

తే॥ గీ॥ చలనములు మాని యొక్కెడో । నిలిచి, పాడు
కంపుఁగొట్టు మురికినీటి । కాల్వ వోలె
సలలితంబైన రాజపుత్ర । కులము నేఁడు
నిష్ఠురంపు కీటక కోటి । నిలయ మయ్యె!

ఈ జాతి యందు స్వార్థము, భ్రాతృద్రోహము, విజాతి విద్వేషము మున్నగు క్షుద్ర దోషములు జనించినవి! ప్రాచీన హిందూ ధర్మము శిథిలమైనది! ఔదార్యము నశించినది. దురాచార విజృంభణ మధికమైనది. సురాగ్రహావేశ మారంభమైనది ఇంక నీదేశమునకు వినాశనము సంభవించుటయం దాశ్చర్యమేమున్నది! ఈ వేశపనమునకై దుఃఖించిన ప్రయోజనమేమి?

సత్య—దుఃఖింపక చేయున దేమి?

మానసి—సత్యవతీ! దుఃఖించుటకంటె ముఖ్యముగు కర్తవ్యమింకొ కటి కలదు. ఈ దేశీయు లిట్టి దుఃఖసమయమున, ఇట్టి నిరాశాంధకారమున దిగులొంది స్వధర్మ పరిత్యాగము చేయుకుండునట్లు మనము వారికి ధైర్యము గొలుపవలయును ఈ మహాకార్యమున మనకు జయము కల్గినచో మేవాడపోయినను నాకు విచారము లేదు.

సత్య—(కొంతసేపూరకుండి) మానసీ! మాతృదేశ వినాశనమును కన్నులారఁ జూచుచు మనము పాషాణ ప్రతిమ వలె నూరకుండ వలసిన దేనా?

మానసి—లేదు. సత్యవతీ! మాతృదేశమును మనము తప్పక రక్షింప యత్నింతము. ఒకవేళ మన ప్రయత్నమునందు మనము విఫలులమైనను మనకు విచారము లేదు ఏమందువా? ఈశ్వరుని మంగళ నియమము పూర్తి కావలయును గదా" మనము సంకుచితమగు స్వజాతీయత నతిక్రమించి సమస్తమానవజాతి కల్యాణమునకై పాటుపడెదము!

ఆ॥ స్వార్థచింత కంటె ♦ జాతీయ చింతయె
ల్లధిక మగునొ యట్లె ♦ యరసి చూడ
జాతి చింత కంటె ♦ సకల మానవలోక
చింత వేయి రెట్లు ♦ శ్రేష్ఠము గదె?

మానవుని జాతీయత కేవలము మనుష్యత్వమునకే ప్రతికూలమైనచో అట్టి జాతీయత నశించినను నష్టము లేదు. మనుష్యత్వ విహీనమగు దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోవలసినదే! ఇప్పుడు రాజస్థానమందు ప్రజలకు మనుష్యత్వము నశించినది తిరిగి వారలను మనుష్యులను చేయుటయే మన కర్తవ్యము.

సత్య-మానసీ! అట్లెప్పటికైనా జరుగునా?

మానసి-ఏల జరుగదు? మనము సర్వవిధముల ప్రయత్నింపవలయును ఉత్కృష్టప్రయత్నము లెన్నడైన వ్యర్థములగునా? తిరిగి యీ దేశీయులు తప్పక మానవులయ్యెదరు.

సీ॥ మేటి దురాచార । మేఘముల్ తొలఁగి వి
జ్ఞానార్కుఁ డేనాఁడు । గానఁబడును,
అంతర్గతంబైన । స్వార్థ చింతా మహా
గ్ని యేనాఁడు ని । ర్మూలమగును,
పరివిమల భావ ప్ర । వాహంబు లేనాఁడు
గిరి నిర్ఝరము లట్లు । పొంగి పొఱలు
ఆరిపోవుచునున్న । స్వాభిమాన జ్యోతి
క్రమ్మఱ నేనాఁడు । ప్రజ్వరిల్లు!
గీ॥ శోకములగు సాంఘిక దురా । చారములకు
స్వస్తి వాక్య మేనాఁడు ది । క్కులను మ్రోగు,
ఏనాఁడు రసపుత్ర కుల మహా । ర్ణవము నందు
అమృత తుల్యమై మానుష । త్వము జనించు.

అప్పుడు మన దేశీయులు తప్పక మానవు లయ్యెదరు! యున్నత స్థితికి వచ్చిన పిమ్మట స్వయముగ పరమేశ్వరుఁడే వారి కార్యములను నిర్వహించును. జాతీ యోద్ధరణమునకు మార్గము రక్తప్రవాహముల మధ్య లేదు! ప్రేమ పూర్వకము లగు పరస్పరా లింగనముల మధ్యములనుండి యీ పావన మార్గము పోవుచుండును మనము నీతిబాహ్యులమై స్వాభిమాన విహీనులమై స్వార్థ పరాయణులమై రక్త పిపాసులమై లోకమున వ్యవహరించుచు మహారాణాప్రతాపసింహుని మహత్తర నామమును జపించుచుండిన ప్రయోజన మేమి? ...రండు. పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)



దృశ్యము 1.

స్థానము.-ఉదయ సాగర తీరము.

[మేఘాక్రాంతమైన యాకసము వైపుఁజూచుచు రాణా అమర సింహుఁడు ప్రవేశించును]



అమర-(స్వగతము) ఓహో! కాల మేఘ సంకులమైన యీ యాకసము అల్లకల్లోలమై యున్న నా హృదయమునకుఁ బ్రతికూలము వలెఁ దోచుచున్నది! ఆహా! స్వదేశ

విశ్వాసమునకు హేతుభూతుఁడనైన నాయొక ప్రకృతి యాతయు సిప్పుడొక్కి హేయభావమును వెలిఁబుచ్చుచున్నది.

సీ॥ కనుల నిప్పులు రాల । గగనేదరా దేవి
సింహ గర్జనములు । సేయు చుండె!
నవుఁ గాంచి చిన్న వో । యిన లీల మేవాడ
పర్వతంబులు తలల్ । వంచు కొనిరొ!
కనిఁ బూని యుదయ సా । గర సరోవర లక్ష్మి
తొలఁగి గట్టుల నుండి । దూర మరిగె!
అవమాన భరము నో । రువ లేక వసుమతీ
దేవి నిస్తేజయై । తిరుగు చుండె!
గీ॥ అక్కటకట! ప్రతాప సిం । హుంబు నకును
స్వైర సంచార భూమియై । వాసిఁ గనిన
పూజ్య మేవాడ సామ్రాజ్య । పుణ్యసీమ
పతిత మయ్యె! పాపేతులఁ । బతిత మయ్యె!

(విషాదముతో యోచించు చుండును.)

(ప్రవేశము-మహాబత్ఖాన్)

అమర—(తిరిగి చూచి) ఎవరుకి? ఓహో! మహాబత్ఖాన్ సాహెబ్ దయచేయుఁడు. సేవకుని ప్రణామము లందుకొనుఁడు.

(నమస్కరించును)

మహా—మేవాడ్ మహారాణాకు జయమగుఁగాక!

అమర-మహాబత్ఖాన్ నేను! నిన్నొక్కసారి కలసికొనఁదలఁచి యుంటిని.

మహా-చెప్పుడు. ఏమి యాజ్ఞ?

అమర—ఓహా! అతి వినయము నీ కిప్పుడలంకార ప్రాయమై యున్నది!-మంచిది, వినుము, నాకిక నొక్క కర్తవ్యము మాత్రము మిగిలి యున్నది. అది నిర్వహించుటకు నీవు తప్ప వేఱొకరు చాలరు!

మహా—ఆజ్ఞాపించుడు.

అమర—మహాబత్ఖాన్! ఒక్కసారినీవు నాముఖము వైపుఁజూచి నీకును, నాకును ఎట్టి సంబంధము కలదో చెప్పుము.

మహా-నేను మీ సోదరుఁడను,

అమర-నిశ్చయము! మహాబత్ఖాన్! నీవు నిశ్చయముగ సోదరుఁడొనర్ప వలసిన కార్యమునే చేసితివి! నా దేశమును భస్మీభూత మొనర్చి నిశ్చయముగ నీవు నా సోదరుఁడొనర్ప వలసిన కార్యమునే చేసితివి! నా సంతాన ప్రాయమగు ప్రజానివహమును నిరాశ్రయముఁజేసి, నిరాధారముఁజేసి నీవు నిశ్చయముగ నా సోదరుఁడొనర్ప వలసిన కార్యమునే చేసితివి?

మహా—మహారాణా! నేను మొగలాయి చక్రవర్తి యన్నమును తినుచుంటినిగదా?

అమర-మంచిది. ఆ విషయమై నాకు నీతో వాగ్వివాదము వలదు. ఏమందువా?

తే॥ గీ॥ సుహిత కుల గౌరవంబును మంట గలిపి
చెనటి మ్లేచ్ఛుల యాజ్ఞను మనుచు భుజించి

చట్టి చక్కఁవు నీవు! నీ పుట్టి మాను
పాథమున కిఁగ యుక్తి కాఁ గ్యాంఁ కాదె?

నీ యూదార్య విశేషముచే నీవు మేవాడను విధ్వంసము చేసితివి! కాని, నీ కర్తవ్య మింకను పూర్తి కాలేదు. మేవాడ కోఁ బాబు? మేవాడ రాణాను సహితము నీ విప్పుడంతము చేయవలయును. ఇదిగో ఈ ఖడ్గము సందుకొనుము!

(ఖడ్గమును ముందుఁ బెట్టును.)

మహా—మహారాణా!—

అమర-వలదు, మహాబత్! ఇంక నేమియును జెప్పవలదు. నీవు నిన్ను వధించి తీరవలయును అంతమాత్రమున గాని మే మాత్రమును సృద్ధి కానేరదు. నీ కప్రియమగు కార్యమును నేను చేయుననుట లేదు నీవు నా రక్తమును చవిఁజూచుటకు వేచియుంటివని నాకు దెలియును. నాప్రాణములను దీయుటకు నీ దక్షిణ హస్తము అత్యాతురమునఁ గంపించుచున్నది! మహాబత్ఖాన్. ఖడ్గము నెత్తుము!

మహా-మహారాణా! మహాబత్ఖాన్ హృదయ మంత నీచము కాదని తెలిసికొనుడు. నేను మేవాడ్ దేశమునకు జిచ్చు రగిల్చి శ్మశానమును గావించిన మాటసత్యమే! కాని, నే నధర్మ యుద్ధమును జేయలేను!

అమర—అట్లైన నీవు చేసినది ధర్మ యుద్ధమే యగునా? ఒక చిన్న దేశముపై నొక మహాసామ్రాజ్యము యొక్క

విపుల సైన్యాక్రమణము! ఒక చిన్న నిప్పుకణము నర్పుటకు మహాసముద్ర ప్రవాహము! ఒకానొక శిశు హృదయమునకు భయంకర నరక స్వప్నము! మహబత్ ఖాన్! ఇది ధర్మ యుద్ధమే యగునా?— పోనిమ్ము నేడు నీవు జయించితివి! కాని, నీవిజయమునకు మాత్ర మింకను కొంచెము కొఱంత యున్నది! (ఖడ్గమును జూపుచు) ఇదిగో ఈ చంద్రహాసమును నా తండ్రి యగు మహారాణా ప్రతాపసింగ్ తన యవసాన కాలమున నా కిచ్చెను. ఇచ్చునపుడు, "నాయనా! అనేకసంగ్రామ జయాభిషిక్తమగు నీ ఖడ్గమును నేను నీ కిచ్చుచున్నాను. దీనికి అవమానము కలుగకుండ కాపాడుము" అని మెలుగెత్తి పల్కి ప్రాణత్యాగము జేసెను అట్టి మహాఖడ్గమునకు నేఁడు నాచేత నవమానము కల్గినది! కళంకము వాటిల్లినది! ఆకళంకము నేఁడు నారక్తధారలచేఁ గడుగుకొని పోవిలయును! మహబతాన్! లెమ్ము ఖడ్గము నెత్తుము!

మహ— మహారాజా! మహబత్ఖాన్ యోధుఁడుగాని, ఘాతుకుఁడు కాఁడు!

అమర-మంచిది. యోధుఁడవేయైనను ఖడ్గము దీయుము. యుద్ధము జేయుము

మహ— మహారాజా! నేను మేవార్ దేశమునకు విరుద్ధముగ నస్త్రధారణము జేయుట మానుకొంటిని!

అమర—ఓహో ఈ వైరాగ్య మిప్పటికిగాడి కల్గినది!—లెమ్ము. లెమ్ము మేవార్ శ్మశాన వాటికపై నామాతృదేవత మృతదేహము సమక్షమున నేను నిన్ను ద్వంద్వ యుద్ధమున కాహ్వానించుచుంటిని. రమ్ము ఖడ్గము నెత్తుము

మహ—మహారాజా! వినుడు—

అమర—(తీవ్రముగ) వినను వినను! భీరూ! కులపాంసనా! మాతృద్రోహీ! యుద్ధముఁ జేయుము హిందూస్థానపుతయు గంగడ వణకునంతటి వీరత్వము నీయందేమి కలదో చూచెదను ఖడ్గము నెత్తుము

(తబాలున మానసి మఱికొందరు సన్యాసినులతో ప్రవేశింతురు)

మానసి—ఇదేమి! తండ్రీ! ఇదేమి! తండ్రీ! శాంతింపుఁడు. జరిగిన దేదయో జరిగి పోయినది! తిరిగి యిప్పుడా సర్వనాశనమును రక్తపాతమొనర్చి రాజిత మొనర్పకుఁడు! మన హృదయ వేదనకుఁ బ్రతీకారము హత్య కాదు! రాక్షస కృత్యమగు హత్య కాదు! మనము పశుత్వము విడచి తిరిగి మానుషత్వము వహించుటయే యింకులకు బ్రతీకారము?

అమర—మానసీ, అదియెట్లు పొసగును?

మానసి—తప్పక పొసఁగును.

తే॥ గీ॥ శతృ మిత్ర విభేద శే • శంబు లేక
విశ్వ మానవ ప్రేమయన్ • విమల జలము
వలన హృదయ మాలిన్యమున్ • బాపుకొనిన
మానుషత్వంబు లభియించు • మనకుఁ దండ్రి!

చారణులార పాడుడు. నేను మీకు నేర్పిన ప్రేమ గీతమును పాడుడు.

(చారణులతోఁ గలిసి పాటను పాడును.)

మహా—సహోదరా, మాతృభూమికి సర్వనాశనము సమకూర్చిన ఘాతుకాత్ముఁడను నేను! మదాంధుఁడనై బంధువిద్రోహమునకుఁ బాల్పడిన ఘోరపాతకుండను నేను. సహోదరా నీవు నన్ను క్షమింపుము. నన్ను క్షమింపుము.

(అమరసింగుని పాదములపై వ్రాలును)

అమర—(మహాబత్ఖానుని లేవనెత్తి కౌఁగిలించుకొనును)

(తెర జారును.)

— పంచమాంకము. —

సంపూర్ణము.



శ్రీరామ ముద్రణాలయము, బరంపురం.